ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Splnomocnenec vlády SR
pre národnostné menšiny

ŠTATISTICKÝ
ÚRAD
SLOVENSKEJ
REPUBLIKY

Metodika sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk

BRATISLAVA
2018

Obsah

1. Úvod ... 2

1.1 Expertná pracovná skupina ... 4

2. Aktuálny legislatívny rámec ... 8

2.1 Medzinárodnoprávny kontext zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka ... 8

2.2 Vnútroštátny kontext zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka 9

2.3 Vnútroštátna legislatíva priamo nadväzujúca na údaje zo SODB ... 9

2.4 Vnútroštátna legislatíva nepriamo nadväzujúca na údaje zo SOBD ... 10

3. Analýza dostupných údajov a súvisiacich informácií ... 15

3.1 Analýza údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 ... 15

3.2 Údaje z Registra fyzických osôb ... 17

3.3 Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR – legislatívny rámec zisťovania národnostnej príslušnosti v oblasti školstva ... 18

4. Koncepty, definície ... 22

4.1 Koncept viacnásobnej národnostnej identity v rámci zisťovania príslušnosti k národnosti a jazyku pri sčítaní ... 22

4.2 Koncept zisťovania národnosti a materinského jazyka pre sčítanie obyvateľov, domov a bytov v praxi ŠÚ SR ... 25

5. Príklady praxe zo zahraničia ... 31

a) Aktuálna prax v Európe – zisťovanie príslušnosti k národnosti alebo etniku ... 31

b) Aktuálna prax v Európe – zisťovanie údajov o jazyku ... 32

6. Návrh premenných pre SODB 2021 a stanoviská členiek a členov expertnej skupiny k premenným a zneniu otázok v dotazníku ... 36

7. Propagácia a komunikácia ... 40

8. Fókusová skupina ... 41

8.1 Analytický komentár ... 41

8.2 Zhrnutie analytického komentára ... 58

9. Vplyv na zákon o SODB 2021 ... 60

10. Záver ... 61

11. Použitá literatúra a zdroje ... 62

12. Prílohy ... 63

1. Úvod

Sčítanie osôb domov a bytov 2021 – všeobecné informácie

Sčítanie okolo roku 2020 bude opäť súčasťou **celosvetového programu** populačných, domových a bytových cenzov, ktorý sa realizuje pod záštitou Európskej únie a Organizácie Spojených národov. Záväzným dokumentom na vykonanie sčítania v roku 2021 je už existujúce **nariadenie** Európskeho parlamentu a Rady (ES) **č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov**, ktoré bolo záväzným dokumentom na uskutočnenie sčítania v roku 2011. Realizáciu Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 (ďalej aj ako „SODB 2021“) spresňujú 4 nové **vykonávacie nariadenia EÚ**:

- nariadenie, ktorým sa stanovuje referenčný rok, program štatistických dát a metadáta pre sčítanie 2021
- nariadenie o technických špecifikáciách tém a ich členení
- nariadenie o spôsobe spracovania a štruktúre správ o kvalite a technickom formáte na zasielanie údajov
- nariadenie o zverejňovaní vybraných tém sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 geokódovaných na sieť s bunkami s rozlohou bunky 1 km^2

Na národnej úrovni bude prijatý Zákon o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 (jún 2019).

Doteraz sa na Slovensku uskutočňovalo tradičné sčítanie (metóda samosčítania alebo pomocou sčítacích komisárov).

Cieľ sčítania v roku 2021

Cieľom sčítania v roku 2021 je získať vzájomne prepojené, spoľahlivé, porovnateľné údaje a informácie o stave spoločnosti, o jej demografických, sociálno-ekonomických a kultúrnych štruktúrach, o životných podmienkach obyvateľov a ich bývaní.
Dosiahnuť tento cieľ predpokladá pristupovať k sčítaniu ako:

- k požiadavke na rešpektovanie **medzinárodných a národných záväzkov**;
- k požiadavke na akceptovanie relevantných potrieb používateľov údajov **pri znížení administratívnej záťaže obyvateľov;**
- k rozhodnutiu zachovať čo najväčšiu porovnateľnosť údajov s údajmi získanými z predchádzajúcich sčítaní;
- k výzve na vzájomnú harmonizáciu údajov demografickej štatistiky, registrov, prípadne evidencií obcí.

→ maximálne využitie údajov z registrov a administratívnych zdrojov, doplnenie údajmi získanými priamo od obyvateľov.

Národný akčný plán Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na roky 2017 – 2020

1. marca 2017 schválila vláda Slovenskej republiky Národný akčný plán SODB 2021.

Znamená to:

- oficiálne potvrdenie zmeny spôsobu vykonania SODB 2021 a ukončenie éry tradičných sčítaní na Slovensku;
- oficiálny záväzok pre Štatistický úrad SR (ďalej aj ako „ŠÚ SR“) zrealizovať na Slovensku v roku 2021 integrované sčítanie;
- oficiálny začiatok širokej spolupráce koordinovanej ŠÚ SR s externým prostredím na príprave SODB 2021 založenej na partnerstve.

V súvislosti s prípravou SODB 2021 v SR vláda SR zobrala 17. augusta 2016 na vedomie Informáciu o Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2021 v SR. V nadväznosti na ňu zriadil ŠÚ SR expertný tím na prípravu Národného akčného plánu Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na roky 2017 – 2020 (ďalej len „NAP SODB 2021“). Členmi expertného tímu NAP SODB 2021 sa stali zástupcovia relevantných ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy, organizácií v ich pôsobnosti, ZMOS a Únie miest Slovenska, ako aj zástupca kancelárie Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny (ďalej aj ako „ÚSVNM“). Poslaním expertného tímu bolo vypracovať návrh NAP SODB 2021 v súlade s koncepčným zámerom sčítania predloženým vláde SR v Informácii o Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2021 v SR. NAP SODB 2021 nepokrýva celú prípravu cenzu, ale predovšetkým tie oblasti a činnosti, kde je nevyhnutná spolupráca a súčinnosť s vybranými ministerstvami, ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy, organizáciami v ich pôsobnosti a samosprávou. Obsahuje harmonogram konkrétnych úloh, ktorých splnenie je na uskutočnenie prvého integrovaného sčítania v podmienkach SR nevyhnutné.

Úrad splnomocnenca v rámci vypracovania NAP SODB 2021 poskytoval v roku 2016 ŠÚ SR súčinnosť a tak v spolupráci s úradom splnomocnenca bol v rámci NAP SODB 2021 rozpracovaný Strategický cieľ č. 5: Venovať zvýšenú pozornosť osobitným skupinám obyvateľov, ktorých sčítanie si vyžaduje špecifický prístup. Za obyvateľov, ktorých sčítanie si takýto špecifický prístup vyžiada, sa okrem iných skupín obyvateľstva považujú aj obyvatelia z hľadiska príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyka, a to aj pre potreby vnútroštátnej legislatívy (predovšetkým so zákonom č. 184/1999 Z. z.).

V rámci strategického cieľa 4: *Účinne zohľadniť špecifiká vyplývajúce z charakteru obce pri príprave SODB 2021* ÚSVNM bude participovať na aktivite 4:

3.	**Navrhovaná aktivita/ opatrenie:**	**Poskytnúť podklady o výskyte a predpokladanej**
	Indikátor plnenia:	počet, výskyt a veľkosť osídlení marginalizovaných rómskych komunít (počet obyvateľov, počet obydlí)
	Termín plnenia:	2018
	Zodpovedný gestor:	**Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity**
	Spolupracujúce subjekty:	Štatistický úrad SR, Združenie miest a obcí Slovenska, Únia miest Slovenska, Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny
	Zdroje financovania:	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity

1.1 Expertná pracovná skupina

V rámci strategického cieľa 5*: Venovať zvýšenú pozornosť osobitným skupinám a skupinám obyvateľov, ktorých sčítanie si vyžiada špecifický prístup* sa za skupiny, ktorých sčítanie si vyžiada špecifický prístup, považujú najmä:
1) ľudia bez domova, 2) marginalizované komunity, 3) obyvatelia so zdravotným postihnutím, 4) seniori vyšších vekových kategórií, 5) obyvatelia z hľadiska príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk (pre potreby národnej legislatívy).
Kritérium príslušnosti k národnosti alebo etniku na zaradenie obyvateľov do skupiny, ktorej sčítanie si vyžiada špecifický prístup, bolo vybrané v súvislosti s naplnením zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, ktorého dikcia sa viaže priamo na výsledky sčítania obyvateľov, domov a bytov. Prehĺbenie poznatkov o týchto skupinách obyvateľov prispeje k nastaveniu takých postupov, ktoré uľahčia ich sčítanie a zabezpečia získanie predpísaných údajov v požadovanej kvalite čo najjednoduchším spôsobom.

4.	**Navrhovaná aktivita/ opatrenie:**	**Pripraviť metodiku sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk**
	Indikátory plnenia:	expertná pracovná skupina, metodika
	Termín plnenia:	2018
	Zodpovední gestori:	**Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, Štatistický úrad SR**

	Spolupracujúce subjekty:	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úrad vlády SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo vnútra SR
	Zdroje financovania:	Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, Štatistický úrad SR

V tejto súvislosti ÚSVNM a ŠÚ SR začiatkom roka 2018 naplánoval postup realizácie vyššie uvedených úloh. V prvom kroku bola konštituovaná expertná skupina, ktorej členmi okrem spolupracujúcich subjektov, boli: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úrad vlády SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvo vnútra SR, a traja experti/expertky na danú oblasť za národnostné menšiny. Členovia a členky Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny (ďalej len „VNMES“) boli v tejto súvislosti vyzvaní/é, aby predložili nominácie na vyššie uvedených expertov/expertky. Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky zriadil Expertnú pracovnú skupinu k príprave metodiky SODB z hľadiska príslušnosti k národnosti alebo etniku k 1. marcu 2018. Členkami/členmi Expertnej pracovnej skupiny boli odborníci/odborníčky v oblasti metodiky sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku, a to za nasledovné rezorty/subjekty: za Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny; Štatistický úrad SR; Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity; Úrad vlády SR; Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR; Ministerstvo vnútra SR; Ministerstvo spravodlivosti SR; Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

1.	Štatistický úrad SR	**RNDr. Zuzana Podmanická** riaditeľka odboru štatistiky obyvateľstva
2.	Úrad vlády SR	**Mgr. Rastislav Šuster** legislatívny odbor sekcie vládnej legislatívy
3.	Ministerstvo spravodlivosti SR	**JUDr. Kristína Kročková** odbor ľudských práv
4.	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR	**Mgr. Mária Prékop** riaditeľka odboru výchovy a vzdelávania národnostných menšín a inkluzívneho vzdelávania
5.	Ministerstvo vnútra SR	**Mgr. Zuzana Maderová** oddelenie registrácií odboru všeobecnej vnútornej správy sekcie verejnej správy
6.	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity	**Mgr. Patrícia Patkáňová** koordinátorka pre oblasť zamestnanosti
7.	Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny	**Mgr. Marianna Mrva** výskumná pracovníčka pre oblasť sociológie kultúry
8.	Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny	**Mgr. Alexander Mušinka, PhD.**

		vedecký pracovník – kultúrny antropológ na Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove
9.	Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny	**PhDr. Tatjana Rundesová** šéfeditorka a vedúca odborných príloh v denníku Hospodárske noviny
10.	Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny	**Doc. PhDr. Mária Follrichová, PhD.**, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Katedra žurnalistiky
11.	Úrad splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny	**PhDr. Alena Kotvanová** riaditeľka odboru postavenia a práv národnostných menšín

Hlavnou úlohou Expertnej pracovnej skupiny bola príprava metodiky sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk v súvislosti s plnením 4. aktivity strategického cieľa: *Venovať zvýšenú pozornosť osobitným skupinám a skupinám obyvateľov, sčítanie si vyžiada špecifický prístup* Národného akčného plánu Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na roky 2017 – 2020.

Začiatkom februára sa uskutočnilo prípravné pracovné stretnutie so zástupkyňou ŠÚ SR s cieľom naplánovať postup realizácie vyššie uvedených úloh. Celkovo sa uskutočnilo 6 pracovných stretnutí expertnej pracovnej skupiny (4. apríla, 10. mája, 7. júna, 17. júla, 8. októbra a 15. novembra 2018). Členovia a členky expertnej skupiny prezentovali podklady, ktoré pripravili k uvedenej téme, ale aj ďalším súvisiacim témam, konkrétne k potrebe realizácie širokej informačnej kampane s cieľom dosiahnutia relevantných výsledkov sčítania 2021. Členovia a členky diskutovali taktiež o rizikách spojených s niektorými návrhmi v súvislosti s problémom s porovnateľnosťou dát časových radov v prípade, ak by došlo k zmene koncepcie uvádzania národnosti oproti predošlým sčítaniam a takisto upozornili na to, že takáto zmena povedie k nutnosti zmeny niektorých zákonov, ktoré sa viažu na výsledky sčítania. Taktiež uviedli, že ŠÚ SR chce znížiť záťaž pre občana pri vyplňovaní dotazníka. Členovia a členky expertnej pracovnej skupiny prezentovali podklady v súlade so závermi 2. stretnutia predovšetkým k aktuálnemu legislatívnemu rámcu a medzinárodným odporúčaniam vo vzťahu k zisťovaniu dát o príslušnosti k národnosti; otázke postavenia mestských častí k zákonu o používaní jazykov národnostných menšín, ako aj údaje z cenzov od roku 1991 o národnostnej štruktúre mestských častí hlavného mesta Bratislavy a mesta Košice. V súvislosti s prezentáciou údajov z Registra fyzických osôb sa členovia a členky expertnej pracovnej skupiny zaoberali otázkou údajov o príslušnosti k národnosti ako referenčných údajov v jednotlivých registroch a databázach.

Členovia a členky expertnej skupiny zdôraznili dôležitosť formulácie otázok v SODB, pre zistenie reálneho obrazu rómskej národnostnej menšiny v komplexnosti, teda aj z hľadiska používania jazyka aj národnostnej sebaidentifikácie. Prítomní sa následne v diskusii zamerali na otázku zberu dát o viacnásobnej identite a používaného jazyka. V tejto súvislosti boli

pripravené dva varianty konceptu zisťovania príslušnosti k národnosti pri sčítaní vrátane návrhu znenia otázok, a to v kontexte zberu dát viacnásobnej národnostnej identity a dát o jazyku, ako aj v kontexte na Slovensku tradičného zisťovania národnostnej identity spolu s vypracovaním argumentov za a proti použitiu toho-ktorého konceptu. Členovia a členky expertnej pracovnej skupiny v rámci piateho pracovného stretnutia uskutočnili konferenčný rozhovor s Marcellom Kovácsom zo Štatistického úradu Maďarska, ktorý referoval o skúsenostiach v Maďarsku ohľadom zberu dát o viacnásobnej identite a dát o jazyku. K uvedenej informácii pozri bližšie kapitolu 5. Príklady praxe zo zahraničia.

V rámci ďalšieho postupu členovia a členky expertnej pracovnej skupiny vypracovali svoje návrhy k spôsobu zberu údajov o príslušnosti k národnosti a etniku textov do metodiky vrátane textu otázok a informácie pre respondentov prípadne ďalších, konkrétne k zneniu otázok týkajúcich sa etnicity a jazyka alebo k inštrukciám k nim.

Členovia a členky expertnej skupiny diskutovali aj o otázkach týkajúcich sa propagácie a potreby vysvetľovacej kampane v súvislosti so SODB 2021 vo vzťahu k zisťovaniu národnosti a jazyka nad rámec oficiálnej kampane, ktorú centrálne pripraví a zrealizuje ŠÚ SR. Na poslednom zasadnutí pracovnej skupiny boli členovia a členky oboznámení/é s rámcovými výsledkami zisťovania názorov na spôsob zberu údajov o príslušnosti k národnosti a materinskom jazyku pri Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2021 v súvislosti s možným prechodom na uvádzanie viacerých materinských jazykov a príslušnosti k viacerým národnostiam prostredníctvom fókusovej skupiny**.**

Predložený materiál *Metodika sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk* spracoval ÚSVNM na základe všetkých podkladov členov a členiek expertnej skupiny. Materiál bol následne zaslaný všetkým členom a členkám expertnej pracovnej skupiny.

2. Aktuálny legislatívny rámec

2.1 Medzinárodnoprávny kontext zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka

Slovenská republika je v oblasti ochrany práv národnostných menšín viazaná viacerými medzinárodnoprávnymi záväzkami, predovšetkým Rámcovým dohovorom na ochranu národnostných menšín (ďalej aj ako „rámcový dohovor“), Európskou chartou regionálnych alebo menšinových jazykov (ďalej aj ako „charta“) a Dohovorom OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ďalej aj ako „dohovor“).

V súlade s rámcovým dohovorom sa v SR zaručujú osobitné práva **osobám patriacim k národnostným menšinám** vrátane zachovania a rozvíjania ich kultúry, základných prvkov ich identity, najmä ich náboženstva, jazyka, tradícií a kultúrneho dedičstva. Poradný výbor pre rámcový dohovor v štvrtej hodnotiacej správe o SR uvítal v súvislosti so SODB 2011 začlenenie nových **otázok o najčastejšie používaných jazykoch na verejnosti a v súkromí**, **dostupnosť formulárov v štyroch najčastejšie používaných jazykoch menšín** (maďarčina, rómčina, ukrajinčina a rusínčina), ako aj skutočnosť, že **respondenti boli informovaní o možnosti prihlásiť sa k národnosti na báze dobrovoľnosti**. Poradný výbor zopakoval potrebu pravidelne zhromažďovať štatistiky o obyvateľstve z dôvodu potreby využitia takýchto dát ako východiska pre uplatniteľnosť práv národnostných menšín.

V súvislosti s používaním jazykov národnostných menšín poradný výbor uvítal **zníženie prahu pre uplatnenie práva na používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku na 15 % v dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľstva, ktoré vstúpi do platnosti po SODB 2021.**

Rovnako aj implementačná prax charty vychádza z údajov o počte užívateľov regionálnych alebo menšinových jazykov sídliacich na danom území. Výbor expertov v 4. správe charty o jej implementácii v SR komentoval výsledky sčítania obyvateľstva z hľadiska príslušnosti k národnosti a opätovne zdôraznil význam spoľahlivých údajov pri plánovaní a prijímaní dôsledných a trvalých opatrení na ochranu a podporu menšinových jazykov a vyzval slovenské úrady, aby doplnili výsledky sčítania ľudu z roku 2011 zhromaždením údajov o počte používateľov menšinových jazykov a ich geografickom rozložení v spolupráci s príslušnými používateľmi a zohľadnili takéto údaje pri plánovaní opatrení v oblasti menšinových jazykov.

V súvislosti so znížením **hranice na uplatnenie práva na používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku na 15 % v dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľstva, teda po SODB 2021,** výbor zopakoval, že slovenské orgány by mali stanoviť, aký absolútny **„počet obyvateľov s trvalým bydliskom, ktorí používajú menšinový alebo regionálny jazyk“** považujú za dostatočný na splnenie záväzkov podľa článku 10 Správne orgány a verejné služby.

Výbor pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie v záverečných pripomienkach k 11. a 12. správe SR k Dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie v súvislosti so štatistickými údajmi požiadal Výbor SR ako zmluvnú stranu, aby

zhromažďovala spoľahlivé, aktualizované a komplexné štatistické údaje o demografickom zložení obyvateľstva a jeho sociálno-ekonomickom postavení rozčlenené podľa oblastí, v ktorých žijú menšinové skupiny v značnom počte, s cieľom poskytnúť primeraný empirický podklad pre politiky na posilnenie rovnakého užívania práv podľa dohovoru. Výbor tiež odporúča, aby zmluvná strana zlepšila a diverzifikovala zber údajov o etnickom zložení svojho obyvateľstva na základe sebaidentifikácie, najmä pokiaľ ide o osoby patriace k rómskej menšine.

Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že SR v súlade so svojimi medzinárodnoprávnymi záväzkami v tejto oblasti je povinná zhromažďovať spoľahlivé a komplexné údaje o demografickom zložení obyvateľstva z hľadiska ich príslušnosti k národnosti a používaní jazyka, ktoré sú následne základom pre dizajnovanie politík a konkrétnych opatrení zameraných na ochranu a podporu práv národnostných menšín.

2.2 Vnútroštátny kontext zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka

Základná právna úprava týkajúca sa práv a postavenia občanov – príslušníkov národnostných menšín sa nachádza v zákone najvyššej právnej sily – v Ústave Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“). Podľa čl. 12 ods. 3 ústavy **má každý právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti, zároveň sa zakazuje akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodňovaniu.** Postavenie národnostných menšín žijúcich v SR upravujú čl. 33 a 34 Ústavy SR.

Slovenský právny poriadok neobsahuje definíciu pojmov, resp. slovných spojení „národnostná menšina“ a „etnická skupina“, a teda neobsahuje ani vymedzenie rozdielu medzi národnostnou a etnickou skupinou. Vychádzajúc z ústavy podmienkou priznania menšinových práv je slovenské občianstvo a individuálna vôľa prináležať k menšine.

Tento základ právnej úpravy je podrobnejšie rozpracovaný v jednotlivých zákonoch – je ich viac ako 30. Z pohľadu ochrany jazykov národnostných menšín je dôležitý aj čl. 6 prvého oddielu prvej hlavy, ktorý hovorí, že používanie iných jazykov než štátneho jazyka v úradnom styku ustanoví zákon.

2.3 Vnútroštátna legislatíva priamo nadväzujúca na údaje zo SODB

Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.

Zákon upravuje podmienky používania jazykov národnostných menšín občanmi Slovenskej republiky patriacim k týmto národnostným menšinám žijúcim v Slovenskej republike v úradnom styku. Podľa § 2 zákona občania Slovenskej republiky, ktorí sú osobami patriacimi k národnostnej menšine, majú trvalý pobyt v danej obci a tvoria podľa dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľov v obci najmenej 15 % obyvateľov, majú právo v tejto obci používať v úradnom styku jazyk menšiny. Pričom podľa §7c ods.1 sa pod dvomi po sebe nasledujúcimi sčítaniami obyvateľov rozumejú sčítania obyvateľov, ktorých výsledky boli vyhlásené po 1. júli 2011.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z.

Podľa § 2 ods. 2 zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, ktorým sa v prílohe nariadenia uvádza zoznam obcí, ako aj zoznam označení obcí v jazykoch národnostných menšín, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria podľa posledného sčítania obyvateľov najmenej 20 % obyvateľstva.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 535/2011 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.

Nariadením vlády sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.

2.4 Vnútroštátna legislatíva nepriamo nadväzujúca na údaje zo SOBD

Medzi zákony smerujúce k vykonaniu čl. 34 ods. 1 a 2 ústavy možno na základe analýzy platného právneho poriadku považovať najmä nasledujúce zákony upravujúce práva menšín kvôli prehľadnosti v členení podľa oblasti jednotlivých práv:

Vo vzťahu k právu na rozvoj vlastnej kultúry:

- zákon o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. Zákon v § 12 ods. 3 ustanovuje, že knižnica je pri budovaní knižničného fondu povinná prihliadať na uspokojovanie potrieb občanov patriacich k národnostnej menšine alebo etnickej skupine: „V obciach, kde žijú občania patriaci k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, je verejná knižnica povinná zohľadniť túto skutočnosť pri doplňovaní a budovaní knižničného fondu“.
- zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej (§ 2 ods. 1 písm. g) a § 3 ods. 3),
- zákon č. 532/2010 o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 5 ods. 1 písm. g),
- zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V súlade s Dôvodovou správou – osobitná časť k zákonu o Fonde pri určení početnosti národnostnej menšiny sa vzal do úvahy údaj priaznivejší pre národnostnú menšinu – vychádza buď z údaja o počte príslušníkov národnostnej menšiny alebo z údaja o počte príslušníkov používajúcich menšinový materinský jazyk podľa výsledkov ostatného sčítania obyvateľov Slovenskej republiky.

Vo vzťahu k právu rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku:

- zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Zákon v § 2b upravuje označovanie ulíc a iných verejných priestranstiev, pričom v § 2b ods. 4 pri označení ulíc a iných verejných

priestranstiev v jazyku národnostnej menšiny odkazuje na osobitný zákon. V § 4 ods. 3 písm. S ustanovuje, že obec pri výkone samosprávy vedie obecnú kroniku v štátnom jazyku, prípadne aj v jazyku národnostnej menšiny. Okrem toho § 2aa ods. 3 posledná veta znie: „Okresný úrad v sídle kraja pri postupe podľa prvej a tretej vety prihliada na oprávnené záujmy a potreby obyvateľov nefunkčnej obce a osobitne na rešpektovanie regionálneho jazyka alebo menšinového jazyka tak, aby takéto pričlenenie nekládlo prekážky podpore tohto regionálneho jazyka alebo menšinového jazyka“. Odôvodnené je to tým, že pri pričlenení obce treba vziať do úvahy aj národnostné zloženie obce, ktorá sa má pričleniť k susediacej obci. Viaže nás k tomu aj Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (v zmysle čl. 7 ods. 1);

- zákon o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. (§ 12 ods. 3);
- zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (zákon o slobode informácií). Zákon ustanovuje v § 6 ods. 5 povinnosť obciam, v ktorých občania Slovenskej republiky, ktorí sú osobami patriacimi k národnostnej menšine a majú trvalý pobyt v danej obci, a tvoria podľa dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľov v obci najmenej 15 % obyvateľov, zverejňovať informácie uvedené v tomto zákone aj v jazyku národnostnej menšiny žijúcej v Slovenskej republike. Zákon ďalej ustanovuje v § 16 ods. 8 občanovi Slovenskej republiky, ktorý je osobou patriacou k národnostnej menšine, a ktorý má právo používať jazyk národnostnej menšiny podľa zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov právo, pokiaľ je to možné, na sprístupnenie informácie aj v jazyku národnostnej menšiny obcou v ktorej občania Slovenskej republiky, ktorí sú osobami patriacimi k národnostnej menšine a majú trvalý pobyt v danej obci, tvoria podľa dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľov v obci najmenej 15 % obyvateľov;
- zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov (§ 16 ods. 3 písm. e);
- zákon č. 532/2010 o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 5 ods. 1 písm. g).

Vo vzťahu k právu združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie treba konštatovať, že na realizáciu tohto práva nie sú prijaté osobitné právne predpisy týkajúce sa menšín, ale uplatňovanie tohto práva je garantované všeobecnými právnymi predpismi a najmä zákonom č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, zákonom č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Vo vzťahu k právu na vzdelanie v materinskom jazyku:

- zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 21 ods. 2 a 3);
- zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení

niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zákon ustanovuje v § 11 ods. 2 povinnosť viesť v školách a v školských zariadeniach, v ktorých sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v jazyku národnostných menšín, pedagogickú dokumentáciu školy dvojjazyčne, a to v štátnom jazyku a v jazyku príslušnej národnostnej menšiny. V § 12 ods. 3 zákon ustanovuje deťom a žiakom občanov patriacim k národnostným menšinám a etnickým skupinám na zabezpečenie okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na výchovu a vzdelanie v ich jazyku za podmienok ustanovených týmto zákonom. Súčasťou výchovy a vzdelávania v základných školách a stredných školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk, je aj povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra v rozsahu vyučovania potrebného na jeho osvojenie. V § 13 ods. 2 zákon ustanovuje v súlade s právom detí a žiakov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám na vzdelanie v ich materinskom jazyku ustanoveným v § 12 ods. 3, aby sa v učebniciach, ako aj v učebných textoch a pracovných zošitoch vydávaných v jazyku národnostnej menšiny uvádzali geografické názvy, ktoré sú vžité a zaužívané v jazyku národnostnej menšiny, dvojjazyčne, a to najprv v jazyku príslušnej národnostnej menšiny a následne v zátvorke alebo za lomkou v štátnom jazyku, a to spôsobom, ktorý bol používaný v učebniciach schválených v rokoch 2002 až 2006. Kartografické diela sa uvádzajú v štátnom jazyku, na konci učebnice sa uvedie súhrnný prehľad geografických názvov vo forme slovníka v jazyku národnostnej menšiny a v štátnom jazyku;
- zákon č. 465/2003 Z. z. o zriadení Univerzity J. Selyeho v Komárne a o doplnení zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Vo vzťahu k právu používať jazyk národnostnej menšiny v úradnom styku a k iným jazykovým právam menšín:
- zákon č. 369/1990 zb. o obecnom zriadení (§ 1a ods. 1 a § 2b ods. 4);
- zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (§ 5 ods. 1 písm. e);
- zákon č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku (§ 2 ods. 1);
- zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách (§ 16 a § 19 ods. 3),
- zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín;
- nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20% obyvateľstva v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z.;
- nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 535/2011 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov;
- zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov (§ 11 ods. 2);
- vyhláška Úradu vlády Slovenskej republiky č. 126/2017 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o vzdelávaní štátnych zamestnancov v § 4 ods. 2 písm. upravuje jazykové kompetenčné vzdelávanie zamerané na udržiavanie a zdokonaľovanie úrovne ovládania

cudzieho jazyka najmä pre skupinu štátnych zamestnancov, ktorým ovládanie cudzieho jazyka vyplýva z opisu štátnozamestnaneckého miesta, alebo jazyka národnostnej menšiny pre skupinu štátnych zamestnancov vykonávajúcich štátnu službu v obciach vymedzených v osobitnom predpise;

- vyhláška Ministerstva vnútra SR č. 9/2009 ktorou sa vykonáva zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 8 ods. 23 upravuje, že na dopravných značkách a dopravných zariadeniach sa nápisy používajú v štátnom jazyku; v iných jazykoch ich možno používať v súlade s osobitným predpisom a medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná. Osobitným predpisom sa rozumie § 8 ods. 6 zákona NR SR o štátnom jazyku SR v znení neskorších predpisov a § 2 ods. 1, § 4 ods. 1, 2 a 6 zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.

Vo vzťahu k právu zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín:

Toto právo národnostných menšín a etnických skupín vyjadrené v čl. 34 ods. 2 písm. c) ústavy obsahovo súvisí so základným právom zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov podľa čl. 30 ods. 1 ústavy.

Ďalšie právne predpisy upravujúce práva národnostných menšín

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov v § 2 ustanovuje zákaz diskriminácie, okrem iného aj z dôvodu príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine.

Okrem uvedených predpisov garantujú právo používať iný ako slovenský jazyk – materinský jazyk, t. j. aj jazyk menšiny v konaní pred súdmi všetky základné súdnoprocesné predpisy:

- zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok. V § 155 ustanovuje, že každý má právo konať pred súdom v materinskom jazyku alebo v jazyku, ktorému rozumie. V súvislosti s legislatívnymi zmenami v predmetnej oblasti je potrebné poukázať na skutočnosť, že 21. mája 2015 boli schválené tri nové kódexy: Civilný sporový poriadok (Zákon č. 160/2015 Z. z.), Civilný mimosporový poriadok (Zákon č. 161/2015 Z. z.) a Správny súdny poriadok (Zákon č. 162/2015 Z. z.), ktoré nadobudli účinnosť 1. júla 2016. Uvedené právne predpisy zaviedli zmenu vo financovaní trovov súvisiacich s prekladom podaní alebo dôkazov v občianskom súdnom a správnom konaní, ktorá je v neprospech občanov Slovenskej republiky patriacich k národnostným menšinám. Uvedená zmena nie je v súlade s Európskou chartou regionálnych alebo menšinových jazykov. Podľa § 155 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok má každý právo konať pred súdom v jazyku, ktorému rozumie. Ak podanie alebo dôkaz nie je v štátnom jazyku, súd vyzve toho, kto ich predložil, aby v určenej lehote zabezpečil preklad podľa osobitného predpisu; inak ho zabezpečí sám. Trovy tlmočenia v zmysle zákona znáša štát. Uvedené sa nevzťahuje na trovy súvisiace s prekladom písomných dôkazov. Podľa § 54 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok má každý právo konať pred správnym súdom v jazyku, ktorému rozumie. Ak písomné podanie alebo

dôkaz nie je v štátnom jazyku, správny súd vyzve toho, kto ich predložil, aby v určenej lehote zabezpečil preklad podľa osobitného predpisu, inak ho zabezpečí sám. Trovy tlmočenia v zmysle zákona znáša štát. Uvedené sa nevzťahuje na trovy súvisiace s prekladom písomného podania alebo dôkazu;

- Trestný poriadok (§ 2 ods. 20) a zákon č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (§ 23).

Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že sú v slovenskom právnom poriadku zákony, ktorých uplatňovanie priamo a množstvo ďalších nepriamo súvisí s údajmi zo SODB, pričom legislatíva používa najmä pojmy ako: príslušnosť k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, príslušník národnostnej menšiny, osoba patriaca k národnostnej menšine, občan SR patriaci k národnostnej menšine, deti a žiaci občanov patriacich k národnostným menšinám a pod. Túto skutočnosť musí metodika Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 z hľadiska príslušnosti obyvateľov k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk primerane a komplexne reflektovať (v prílohe č. 2 pozri k tejto téme aj Podklad Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku).

3. Analýza dostupných údajov a súvisiacich informácií

3.1 Analýza údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011

Analýza štatistických údajov sa zameriava na popis súvislostí medzi národnosťou a materinským jazykom, najčastejšie používaným jazykom na verejnosti a najčastejšie používaným jazykom v domácnosti na základe údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 (ďalej aj „SODB 2011“).

Obrázok 1: Otázky k národnostnej problematike pri SODB 2011

Pri SODB 2011 vyplnilo otázku:

- o národnosti 92,9 % (5 014 543) obyvateľov,
- o materinskom jazyku 92,5 % (4 991 775) obyvateľov,
- o najčastejšie používanom jazyku na verejnosti 90,5 % (4 881 724) obyvateľov,
- o najčastejšie používanom jazyku v domácnosti 86,5 % (4 668 126) obyvateľov.

Otázka o najčastejšie používanom jazyku na verejnosti a najčastejšie používanom jazyku v domácnosti bola v roku 2011 zaradená do sčítania prvý krát. Najpočetnejšími národnosťami boli slovenská, maďarská, rómska, rusínska, ukrajinská, česká a nemecká národnosť. Údaje o týchto národnostiach sú preto ďalej predmetom analýzy.

Národnosť vs materinský jazyk

Zhoda medzi národnosťou a materinským jazykom je najvyššia u slovenskej národnosti a maďarskej národnosti. Je predovšetkým dôsledkom historického vývoja, slovenská národnosť je štátotvorná, maďarská národnosť tvorí historicky najpočetnejšiu národnostnú menšinu.

Zhoda je relatívne vysoká i u ostatných sledovaných národností, nižšie podiely sú s najvyššou pravdepodobnosťou spôsobené kreovaním zmiešaných manželstiev/ partnerstiev rodičov respondentov.

Tabuľka 1: Národnosť vs materinský jazyk, SODB 2011

Národnosť	Materinský jazyk (počet)								Materinský jazyk (%)							
	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.
slovenská	4 187 471	51 505	42 564	22 857	880	6 374	1 586	36 457	96,20	1,18	0,98	0,53	0,02	0,15	0,04	0,84
maďarská	9 879	443 632	1 465	3	12	186	75	3 116	2,15	96,76	0,32	0,00	0,00	0,04	0,02	0,68
rómska	15 064	10 504	77 128	272	3	55	4	2 633	14,25	9,93	72,94	0,26	0,00	0,05	0,00	2,49
rusínska	2 731	15	175	30 137	128	21	1	249	8,16	0,04	0,52	90,01	0,38	0,06	0,00	0,74
ukrajinská	845	48	9	1 541	4 549	93	2	164	11,37	0,65	0,12	20,74	61,22	1,25	0,03	2,21
česká	4 715	274	43	36	8	24 517	47	681	15,53	0,90	0,14	0,12	0,03	80,74	0,15	2,24
nemecká	1 327	97		5	4	165	2 914	150	28,29	2,07	0,00	0,11	0,09	3,52	62,13	3,20

Zdroj: ŠÚ SR

Národnosť vs najčastejšie používaný jazyk na verejnosti

Zhoda medzi národnosťou a najčastejšie používaným jazykom na verejnosti je najvyššia u slovenskej národnosti. Možno konštatovať, že v prípade slovenskej národnosti sa najčastejšie používaný jazyk na verejnosti takmer stotožňuje s materinským jazykom. Najčastejšie používaný jazyk na verejnosti síce predstavuje podiel o 1,6 bodu nižší, ale zrejme na úkor kategórie „nezistený".

U ostatných národností je logické, že najvyššie podiely dosahuje slovenský jazyk ako najčastejšie používaný jazyk na verejnosti, pretože je štátnym jazykom (Zákon NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky). Výnimkou je maďarská národnosť (zhoda národnosti a najčastejšie používaného jazyka na verejnosti je až 75 %), pretože ak príslušníci národnostnej menšiny tvoria v obci najmenej 20 % obyvateľstva, môžu v takýchto mestách a obciach používať v úradnom styku svoj jazyk.

Tabuľka 2: Národnosť vs najčastejšie používaný jazyk na verejnosti, SODB 2011

Národnosť	Najčastejšie používaný jazyk na verejnosti (počet)								Najčastejšie používaný jazyk na verejnosti (%)							
	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.
slovenská	4 117 136	33 093	11 824	8 719	223	6 876	8 582	123 106	94,59	0,76	0,27	0,20	0,01	0,16	0,20	2,83
maďarská	87 490	344 302	447	2	5	1 031	1 090	17 709	19,08	75,10	0,10	0,00	0,00	0,22	0,24	3,86
rómska	59 869	11 635	23 950	531	5	132	35	8 020	56,62	11,00	22,65	0,50	0,00	0,12	0,03	7,58
rusínska	17 348	131	80	14 362	27	81	52	852	51,81	0,39	0,24	42,89	0,08	0,24	0,16	2,54
ukrajinská	5 349	132	2	600	802	34	10	296	71,99	1,78	0,03	8,08	10,79	0,46	0,13	3,98
česká	18 457	443	21	34	7	9 057	281	1 307	60,78	1,46	0,07	0,11	0,02	29,83	0,93	4,30
nemecká	3 128	53	1	3	1	35	891	262	66,70	1,13	0,02	0,06	0,02	0,75	19,00	5,59

Zdroj: ŠÚ SR

Národnosť vs najčastejšie používaný jazyk v domácnosti

Premenná najčastejšie používaný jazyk v domácnosti vo vzťahu s národnosťou vykazuje vysoké podiely zhody pri najpočetnejších národnostiach (slovenská, maďarská, rómska, rusínska). Národnosti ukrajinská, česká a nemecká majú vyššie podiely slovenského jazyka ako najčastejšie používaného jazyka v domácnosti. Ide zrejme o dôsledok prirodzeného splývania s väčšinovým obyvateľstvom.

Tabuľka 3: Národnosť vs najčastejšie používaný jazyk v domácnosti, SODB 2011

Národnosť	Najčastejšie používaný jazyk v domácnosti (počet)								Najčastejšie používaný jazyk v domácnosti (%)							
	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.	slov en.	maďars.	róms.	rusín.	ukrajins.	čes.	nemec.	nezist.
slovenská	3 861 501	54 170	56 070	21 332	422	3 892	3 405	327 971	88,71	1,24	1,29	0,49	0,01	0,09	0,08	7,53
maďarská	29 738	404 514	1 556	8	5	291	232	20 049	6,49	88,23	0,34	0,00	0,00	0,06	0,05	4,37
rómska	15 109	10 272	69 059	171	4	51	10	10 302	14,29	9,71	65,31	0,16	0,00	0,05	0,01	9,74
rusínska	5 320	132	175	26 417	39	29	15	1 153	15,89	0,39	0,52	78,90	0,12	0,09	0,04	3,44
ukrajinská	3 036	148	14	1 313	2 228	26	2	472	40,86	1,99	0,19	17,67	29,99	0,35	0,03	6,35
česká	15 399	665	95	110	25	11 031	156	2 398	50,71	2,19	0,31	0,36	0,08	36,33	0,51	7,90
nemecká	2 071	84	1	2	2	40	1 877	396	44,16	1,79	0,02	0,04	0,04	0,85	40,02	8,44

Zdroj: ŠÚ SR

3.2 Údaje z Registra fyzických osôb

Ministerstvo vnútra SR v súvislosti so zavádzaním údajov o príslušnosti k národnostnej menšine do RFO prvýkrát informovalo, že zápis je realizovaný v agende registra obyvateľov na ohlasovni pobytu alebo matričnom úrade, pričom presný termín, od kedy má byť národnosť zapísaná nie je legislatívne upravený. Údaje o národnosti sa v rámci zápisu do rodnej matriky neuvádzajú. Ak ide o deti narodené na území Slovenskej republiky je aj zápis údajov o prvom prihlásení týchto detí na pobyt do REGOB-u a RFO vykonaný bez zásahu ohlasovne pobytu. Z uvedeného dôvodu sa pri tejto životnej situácii tieto údaje nezapisujú ani do REGOB-u a RFO. V rámci procesu prihlásenia sa na trvalý alebo prechodný pobyt môže žiadateľ na príslušnom prihlasovacom lístku uviesť aj národnosť. Ide však o nepovinný údaj.

RFO obsahuje údaje o cudzincoch prihlásených na pobyt na území Slovenskej republiky a o cudzincoch, ktorým bol udelený azyl na území Slovenskej republiky v rozsahu uvedenom v doklade o pobyte vydanom podľa osobitného zákona. V doklade o pobyte nie je národnosť uvedená, a teda nie je uvedená ani v RFO. Čo sa týka referenčnosti, údaj o národnosti nie je vyhlásený za referenčný.

V súvislosti s obsiahnutím údaju o národnosti v rodnom liste je potrebné uviesť, že zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov taxatívne vymedzuje osobné údaje fyzických osôb, ktoré sú predmetom zápisu do matriky. Národnosť je údaj, ktorý nie je v legislatíve Slovenskej republiky samostatne definovaný. V zmysle čl. 12 Ústavy Slovenskej republiky má každý právo slobodne sa rozhodovať o svojej národnosti. Pre určenie národnosti na území Slovenskej republiky nie je rozhodujúca materinská reč, ani reč, ktorú človek používa alebo ovláda, ale jeho vlastné rozhodnutie. Údaj o národnosti nie je predmetom zápisu do matriky, a teda nie je súčasťou rodného listu.

V prílohe č. 1 sú uvedené podklady Štatistického úradu SR k Registrom fyzických osôb tabuľky, a to konkrétne k:

- vyplnenosti položky národnosť v rámci ŠP (RFO 2017) za kraje; početnosti národností v RFO;
- početnosti národností v RFO;
- štruktúre osôb s národnosťou v rámci RFO;
- vyplnenosti štátnej príslušnosti u vybraných osôb;
- početnosti národností v ŠP;

- štruktúre osôb s národnosťou v rámci ŠP;
- vyplnenosti štátnej príslušnosti u vybraných osôb z Tab. 2;
- prieniku cudzincov medzi ECU 2016 a ŠP (RFO) 2017;
- vekovej štruktúre osôb s národnosťou v RFO 2017.

3.3 Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR – legislatívny rámec zisťovania národnostnej príslušnosti v oblasti školstva

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

§ 11 Pedagogická dokumentácia a ďalšia dokumentácia

(1) Pedagogická dokumentácia školy alebo školského zariadenia je súbor písomných dokumentov, ktorými sa riadi proces výchovy a vzdelávania, a súbor písomností, podľa ktorých vydáva škola alebo školské zariadenie verejné listiny a rozhodnutia.

(2) Pedagogická dokumentácia sa v školách a v školských zariadeniach vedie v štátnom jazyku.[1] V školách a v školských zariadeniach podľa tohto zákona, v ktorých sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie **v jazyku národnostných menšín**, sa pedagogická dokumentácia školy vedie dvojjazyčne, a to v štátnom jazyku a **v jazyku príslušnej národnostnej menšiny**.

(3) Pedagogickú dokumentáciu tvoria

a) triedna kniha,
b) triedny výkaz,
c) katalógový list žiaka,
d) osobný spis dieťaťa,
e) denník evidencie odborného výcviku,
f) protokol o maturitnej skúške,
g) protokol o záverečnej skúške,
h) protokol o absolutóriu,
i) protokol o komisionálnych skúškach,
j) denný záznam školského zariadenia,
k) protokol o štátnej jazykovej skúške,
l) denník výchovnej skupiny,
m) rozvrh hodín,
n) školský poriadok.

(4) Pedagogická dokumentácia školy alebo školského zariadenia uvedená v odseku 3 písm. a) až k) sa vedie na tlačivách, podľa vzorov schválených a zverejnených ministerstvom školstva. Triedna kniha sa môže viesť aj v elektronickej forme. Triedna kniha vedená v elektronickej forme sa najneskôr na konci príslušného školského roka vytlačí v listinnej podobe, podpíše a opatrí odtlačkom pečiatky školy alebo školského zariadenia.

[1] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-9

(5) Pedagogická dokumentácia školy alebo školského zariadenia je súčasťou registratúry podľa osobitného predpisu.[2]

(6) Školy alebo školské zariadenia majú právo získavať a spracúvať osobné údaje[3]

a) o deťoch a žiakoch v rozsahu

1. meno a priezvisko,
2. dátum a miesto narodenia,
3. bydlisko,
4. rodné číslo,
5. štátna príslušnosť,
6. **národnosť,**
7. fyzického zdravia a duševného zdravia,
8. mentálnej úrovne vrátane výsledkov pedagogicko-psychologickej a špeciálnopedagogickej diagnostiky.

§ 20 Plnenie povinnej školskej dochádzky

(1) Povinná školská dochádzka sa plní v základných školách, v stredných školách a v školách pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami podľa tohto zákona, ak tento zákon neustanovuje inak.

(2) Zákonný zástupca dieťaťa je povinný prihlásiť dieťa na plnenie povinnej školskej dochádzky v základnej škole (ďalej len „zápis“). Zápis sa koná od 1. apríla do 30. apríla, ktorý predchádza začiatku školského roka, v ktorom má dieťa začať plniť povinnú školskú dochádzku.

(3) Miesto a čas zápisu podľa odseku 2 určí

a) obec všeobecne záväzným nariadením,[4]

b) orgán miestnej štátnej správy v školstve,[5]

c) zriaďovateľ cirkevnej školy,

d) zriaďovateľ súkromnej školy.

(4) Základná škola pri zápise dieťaťa na plnenie povinnej školskej dochádzky vyžaduje osobné údaje

a) meno a priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo, miesto narodenia, **národnosť**, štátne občianstvo, trvalé bydlisko dieťaťa,

b) meno a priezvisko, adresa zamestnávateľa, trvalé bydlisko zákonných zástupcov.

Registrácia detí, žiakov a poslucháčov

§ 157 Centrálny register

(1) Centrálny register je zoznam osobných údajov o deťoch, žiakoch a poslucháčoch, ktorí sa zúčastňujú na výchovno-vzdelávacom procese v školách, školských zariadeniach a pracoviskách praktického vyučovania, ako aj zoznam osobných údajov o zákonných zástupcoch týchto detí, žiakov a poslucháčov.

[2] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-10

[3] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-11

[4] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-20

[5] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-21

(2) Centrálny register je informačným systémom verejnej správy, [6] ktorého správcom a prevádzkovateľom[7] je ministerstvo školstva.

(3) V centrálnom registri sa vedú tieto osobné údaje:

a) ak ide o dieťa, žiaka alebo poslucháča,

1. titul, meno a priezvisko, rodné priezvisko,
2. dátum, miesto, okres a štát narodenia,
3. dátum a miesto úmrtia alebo údaj o vyhlásení za mŕtveho alebo zrušení vyhlásenia za mŕtveho,
4. rodné číslo,
5. pohlavie,
6. **národnosť,**
7. štátne občianstvo,
8. spôsobilosť na právne úkony,
9. rodinný stav,
10. adresa bydliska a druh pobytu,
11. zákaz pobytu,
12. kontakt na účely komunikácie,
13. adresa bydliska, z ktorého dochádza do školy,
14. skutočnosti podľa § 144 ods. 7 písm. d),
15. dátum prijatia, študijný odbor, zameranie študijného odboru, učebný odbor alebo zameranie učebného odboru, výchovno-vzdelávací program a forma organizácie výchovy a vzdelávania v škole, školskom zariadení alebo pracovisku praktického vyučovania a údaje o účasti na aktivitách v nich,
16. učebná zmluva podľa osobitného predpisu,[8]
17. zmluva o budúcej pracovnej zmluve podľa osobitného predpisu,[9]
18. dosiahnutý stupeň vzdelania a dosiahnuté výsledky vzdelávania,
19. počet vyučovacích hodín, ktoré neabsolvoval bez ospravedlnenia, a to za každý kalendárny mesiac školského roka.

Národnosť v metodických pokynoch – vyplňovanie štatistického výkazu určeného pre automatizované spracovanie

Údaje predkladá vykazujúca jednotka (materská škola, základná škola, stredná škola, špeciálna škola) podľa stavu k 15. 9. každý rok. Formulár výkazu a metodický pokyn sa každoročne aktualizujú v priebehu mája až júla.

Výkaz *Škol (MŠVVŠ SR) 3 – 01 o základnej škole*, výkaz *Škol (MŠVVŠ SR) 1 – 01 o materskej škole a výkaz Škol (MŠVVŠ SR) 4 – 01 o materskej škole a základnej škole pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami* nedefinuje pojem národnosť.

[6] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-92
[7] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-11
[8] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-92a
[9] https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20180315.html%20-%20poznamky.poznamka-92b

Metodický pokyn pre vyplňovanie štatistického výkazu *Škol (MŠVVŠ SR) 2 – 01 o strednej škole* určeného pre automatizované spracovanie (Pre vykazujúce jednotky a odbory školstva okresných úradov v sídle kraja) účinnosť od 01. 09. 2017 definuje národnosť:
***„Národnosť** je príslušnosť obyvateľa k národu alebo k etnickej skupine určenej jej kultúrnymi, etnickými alebo jazykovými znakmi, spoločným zemepisným alebo politickým pôvodom alebo jej vzťahom k obyvateľstvu iného štátu, pričom sa tento pojem neobmedzuje na štátnu príslušnosť.“*

4. Koncepty, definície

4.1 Koncept viacnásobnej národnostnej identity v rámci zisťovania príslušnosti k národnosti a jazyku pri sčítaní[10]

a) Cieľ

Hlavným cieľom SODB v oblasti sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk je získať čo najpresnejší, t. j. komplexný a štruktúrovaný obraz národnostného zloženia obyvateľstva na Slovensku vrátane zistenia spoľahlivých údajov o používanom jazyku obyvateľov v istých etapách života a istých sférach spoločnosti. Podmienkou pre dosiahnutie tohto cieľa je vychádzať z aktuálneho stavu poznania v tejto oblasti, z medzinárodnoprávnych záväzkov Slovenskej republiky v oblasti ochrany práv národnostných menšín a odporúčaní monitorovacích mechanizmov Rady Európy k nim, ako aj z príkladov dobrej praxe okolitých krajín.

V súlade s plnením strategického cieľa č. 5: Národného akčného plánu Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na roky 2017 –2020 *Venovať zvýšenú pozornosť osobitným skupinám a skupinám obyvateľov, ktorých sčítanie si vyžiada špecifický prístup* sa v rámci sčítania bude skúmať príslušnosť k národnosti alebo etniku so zreteľom na jazyk pre potreby národnej legislatívy. Kritérium príslušnosti k národnosti alebo etniku na zaradenie obyvateľov do skupiny, ktorej sčítanie si vyžiada špecifický prístup, bolo vybrané v súvislosti s plnením zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, ktorého dikcia sa viaže priamo na výsledky sčítania obyvateľov. Prehĺbenie poznatkov o týchto skupinách obyvateľov má prispieť k nastaveniu takých postupov, ktoré uľahčia ich sčítanie a zabezpečia získanie údajov v požadovanej kvalite čo najjednoduchším spôsobom.

b) Východiská, koncepty

V súčasnosti neexistuje záväzná medzinárodnoprávna definícia pojmov „národnostná menšina“ a „etnická skupina“. V tomto kontexte môže k lepšej orientácii v problematike poslúžiť definícia pojmu „národnostná menšina“ – “national minority“ z Dodatkového protokolu k právam národnostných menšín k Európskemu dohovoru o ľudských právach Odporúčania č. 1201 z roku 1993 Parlamentného zhromaždenia Rady Európy[11]:

„Článok 1

Pre účely tohto Dohovoru výraz „národnostná menšina“ označuje skupinu osôb v danom štáte, ktoré:

a) sa zdržiavajú na území štátu a sú jeho občanmi;

b) udržiavajú dlhotrvajúce, perné a trváce väzby s štátom

c) vyznačujú sa osobitnými etnickými, kultúrnymi, náboženskými alebo jazykovými znakmi;

[10] Spracované ÚSVNM na základe podkladov členov Expertnej pracovnej skupiny k príprave metodiky SODB z hľadiska príslušnosti k národnosti alebo etniku

[11] http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235&lang=en

d) sú dostatočne zastúpené v štáte, hoci v menšom počte ako zvyšok populácie v štáte alebo v regióne štátu;

e) sú motivované záujmom spoločne zachovávať ich spoločnú identitu vrátane ich kultúry, tradícií, náboženstva a jazyka."

V odbornej literatúre dominujú dva koncepty pojmov národ, národnosť. Definícia národa, ktorá u nás prevažovala v období pred rokom 1989 už v súčasnosti nie je v akademických kruhoch všeobecne akceptovaná. Táto definícia (primordiálny model) bola založená na predstave, že národ je skupina ľudí, ktorá má „exaktné definovateľné znaky" – *Národ bol definovaný ako historická forma etnického spoločenstva ľudí založená na jednote jazyka, územia a hospodárskeho života, na zvláštnostiach tradícií národnej kultúry, na jednotnom národnom povedomí.* V súčasnej dobe dominuje názor, podľa ktorého je národ skupina ľudí, ktorá má spoločnú etnicitu. t. j. subjektívny pocit „zdieľanej spolupatričnosti". Tento „subjektívny pocit" sa môže opierať aj o „objektívne prvky" (napr. jazyk, územie, dejiny a pod.) avšak ich výber je individuálnym rozhodnutím každého jednotlivca. Tento koncept vychádza zo subjektivistického chápania konštruktivistického resp. kultúrneho modelu identít.

Podľa tohto konceptu sa národnosť definuje ako subjektívny pocit príslušnosti k skupine ľudí, a teda národnosť jednotlivca nedeterminujú až tak teritoriálne alebo politické faktory, skôr osobný vzťah, subjektívny pocit. Podľa prvého konceptu je národnosť skôr synonymom termínu občianstva a obidva pojmy znamenajú príslušnosť k štátu. Národnosť sa podľa tohto chápania považuje za objektívnu charakteristiku človeka, nie je závislá od subjektívneho pocitu a sebazaradenia. V prostredí Strednej Európy je potrebné aplikovať druhý koncept, v tomto geografickom priestore sa totiž národy a štáty formovali na základe princípu, ktorý spôsobuje praktickú nemožnosť stotožnenia hranice štátov a hranice národov.

Tento prístup založený na sebaidentifikácii s národnostnou, resp. etnickou skupinou preto explicitne nevylučuje možnosť prihlásenia sa k viac ako jednej národnosti, resp. etniku. Mnohoznačnosť identity vychádza z jej relačnosti a fluidity. To znamená, že identita nemusí mať fixný rámec ale je akoby tekutá, inými slovami, človek vždy v konkrétnej situácii volí kým sa najviac cíti byť. Často je určujúcim aspektom pri (ne)zvolení si identity práve individuálna alebo kolektívna skúsenosť s rasizmom (to je historicky podmienené, najmä pokiaľ ide o židovskú a rómsku národnostnú menšinu). Negatívne stereotypy o etnických menšinách môžu byť dôvodom uprednostňovania jednotlivcov etnických identít ústredných sociálnych skupín. Toto je zvlášť potrebné zohľadňovať v diskusii o príslušnosti k identitám spájaných so sociálnym vylúčením, ako je napríklad rómska identita. Príslušnosť k rómskej identite ako k primárnej tak môže byť stigmatizujúca vzhľadom na to, že je stigmatizovaná. Možnosť identifikovať nielen jednu (exkluzívnu) identitu ale možnosť prihlásiť sa k viacerým identitám zvyšuje šancu pokryť komplexne štruktúrovanú spoločenskú realitu.

c) Definície v kontexte práva

V rámci plnenia aktivity/opatrenia č. 4 strategického cieľa č. 5 NAP SODB 2021 *Pripraviť metodiku sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na* materinský jazyk je potrebné vychádzať z existujúceho právneho stavu. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že slovenský právny poriadok neobsahuje definíciu pojmov, resp. slovných

spojení „národnostná menšina“ a „etnická skupina“, a teda neobsahuje ani vymedzenie rozdielu medzi národnostnou a etnickou skupinou. Vychádzajúc z ústavy podmienkou priznania menšinových práv je slovenské občianstvo a individuálna vôľa prináležať k menšine.

Pokiaľ ide o vnútroštátny kontext zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka (podrobnejšie pozri časť 1.2. tohto materiálu), je potrebné vziať do úvahy, že v slovenskom právnom poriadku sú zákony, ktorých uplatňovanie priamo a množstvo ďalších nepriamo súvisí s údajmi zo SODB, pričom legislatíva používa najmä pojmy ako: príslušnosť k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, príslušník národnostnej menšiny, osoba patriaca k národnostnej menšine, občan SR patriaci k národnostnej menšine, deti a žiaci občanov patriacich k národnostným menšinám a pod. Metodika Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 z hľadiska príslušnosti obyvateľov k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk by mala primerane a komplexne túto skutočnosť reflektovať.

d) Európsky kontext, európske štandardy

V súčasnosti neexistuje záväzná medzinárodnoprávna definícia pojmov „národnostná menšina“ a „etnická skupina“. V tomto kontexte môže k lepšej orientácii v problematike poslúžiť definícia pojmu „národnostná menšina“ – “national minority“ z **Dodatkového protokolu k právam národnostných menšín k Európskemu dohovoru o ľudských právach Odporúčania č. 1201 z roku 1993 Parlamentného zhromaždenia Rady Európy**: Pre účely tohto Dohovoru výraz „národnostná menšina“ označuje skupinu osôb v danom štáte, ktoré:

a) sa zdržiavajú na území štátu a sú jeho občanmi;

b) udržiavajú dlhotrvajúce, perné a trváce väzby so štátom;

c) vyznačujú sa osobitnými etnickými, kultúrnymi, náboženskými alebo jazykovými znakmi;

d) sú dostatočne zastúpené v štáte, hoci v menšom počte ako zvyšok populácie v štáte alebo v regióne štátu;

e) sú motivované záujmom spoločne zachovávať ich spoločnú identitu vrátane ich kultúry, tradícií, náboženstva a jazyka.

Vychádzajúc z medzinárodnoprávneho kontextu zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka (podrobnejšie pozri časť 1.1.) je potrebné zdôrazniť, že SR v súlade so svojimi medzinárodnoprávnymi záväzkami v tejto oblasti je povinná zhromažďovať spoľahlivé a komplexné údaje o demografickom zložení obyvateľstva z hľadiska ich príslušnosti k národnosti a používaní jazyka, ktoré sú následne základom pre dizajnovanie politík a konkrétnych opatrení zameraných na ochranu a podporu práv národnostných menšín.

Jedným z najaktuálnejších dokumentov, ktorým sa významným spôsobom vyjadruje k procesom získavania údajov o národnostnej a etnickej príslušnosti je **4. tematický komentár Rady Európy**, ktorý má dva podtituly: **Rozsah uplatnenia Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín** a **Rámcový dohovor: kľúčový nástroj pre riadenie rôznorodosti prostredníctvom práv menšín** (dokument tvorí prílohu č. 1 tohto materiálu). Dokument v časti týkajúcej sa práva na slobodné sebaurčenie explicitne uvádza, že:

„15. Pokiaľ ide o krajiny, ktoré **v kontexte sčítania obyvateľov zhromažďujú údaje o národnej, etnickej alebo náboženskej príslušnosti, potom takéto sčítanie musí byť organizované a**

vykonávané v súlade s medzinárodne uznávanými zásadami, vrátane noriem v oblasti ochrany osobných údajov. Z práva na slobodné sebaurčenie ďalej vyplýva, že akákoľvek účasť na zhromažďovaní údajov vo vzťahu k etnickému pôvodu musí byť ***dobrovoľná***. Predovšetkým sa nesmie vyvodiť automatický úsudok z jednej konkrétnej indikácie (napríklad používaný jazyk) na ďalšiu indikáciu (napríklad náboženstvo, etnická príslušnosť) a na základe mena alebo inej charakteristiky osoby nie je možné predpokladať určitú jazykovú, náboženskú alebo etnickú príslušnosť.

16. Právo na slobodné sebaurčenie sa uplatňuje samostatne pri každom zhromažďovaní údajov. To znamená, že **od osôb patriacich k národnostným menšinám sa nesmie vyžadovať, aby sa identifikovali tým istým spôsobom**. **Zoznam možných odpovedí na otázky týkajúce sa identity by mal byť otvorený a nie uzavretý a možnosť uviesť viacero príslušností by mala byť výslovne uvedená.** Pokiaľ ide o dôležitosť, ktorú niektoré zmluvné strany prikladajú veľkosti menšinovej populácie v rámci prístupu k právam menšín, **nielen že je potrebné zaznamenať viacnásobnú príslušnosť, ale tiež je potrebné ju primerane spracovať, analyzovať a zobraziť**. Tieto hľadiská týkajúce sa zberu, spracovania a vykazovania údajov sa musia tiež uplatniť pri iných situáciách (napríklad zápis do školy), ktoré sa môžu týkať sebaurčenia.

17. V prípadoch, keď je využívanie konkrétnych práv menšín prepojené s číselným limitom, právo na slobodné sebaurčenie ďalej **vyžaduje, aby osoby patriace k národnostným menšinám boli informované o dôležitosti, ktorú orgány prikladajú sčítaniu obyvateľstva a inému zberu údajov**. Poradný výbor preto systematicky podporoval zmluvné strany v tom, **aby všetky informácie o metodológii a cieli zberu údajov uvádzali v jazykoch národnostných menšín a aby zapojili osoby patriace k národnostným menšinám do organizovania takýchto procesov, predovšetkým v oblastiach, v ktorých žije značný počet národnostných menšín**.“

V poznámke k uvedenému textu je navyše uvedené, že: „**V kontexte sčítania obyvateľov, poradný výbor podporoval zmluvné strany v tom, aby sa pridržali odporúčaní EUROSTAT/UN zameraných na organizovanie sčítania obyvateľov a domácností.** Konkrétne odporúčania **Konferencie európskych štatistikov na rok 2010** vypracované v spolupráci **so Štatistickým úradom Európskych spoločenstiev (EUROSTAT)** a Európskou hospodárskou komisiou OSN, odsek 426: „**respondenti budú môcť uviesť viac než jednu etnickú príslušnosť alebo kombináciu etnických príslušností, ak si to budú želať“, odsek 431: „Otázky sa vo všeobecnosti budú týkať len jedného jazyka. Viacero jazykov sa môže vyžadovať pri materinskom jazyku a pri hlavných jazykoch menšinových skupín“.**

4.2 Koncept zisťovania národnosti a materinského jazyka pre sčítanie obyvateľov, domov a bytov v praxi ŠÚ SR

Obsahové porovnanie sčítaní 1991, 2011 a 2011

V Sčítaní ľudu, domov a bytov 1991 a Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2001 sa zisťovala národnosť a materinský jazyk. V Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2011 sa zisťovala národnosť, materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk na verejnosti a najčastejšie používaný jazyk v domácnosti. Na základe analýzy (pozri príloha 1) Štatistický úrad SR

odporúča pri Sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 (SODB 2021) zisťovať len premenné „národnosť“ a „materinský jazyk“.

Koncept ŠÚ SR vyžaduje:
definície,
obsahové rozhrania pojmov,
metódy určenia,
metódy zisťovania,
znenie otázky.

NÁRODNOSŤ – definícia
Národnosťou sa rozumie príslušnosť obyvateľa k národu, národnostnej menšine alebo etnickej skupine.

Obsahové rozhranie pojmov
Ide o obsahové rozhranie medzi pojmami národ, národnostná menšina, etnická skupina.

Metóda určenia
Použije sa deklaratórna metóda, tzn. každý sčítavaný obyvateľ/ka sám/a sama, podľa vlastného rozhodnutia, bez možnosti alebo úmyslu kontroly v inom dátovom zdroji, uvedie svoju príslušnosť ku konkrétnej národnosti. Obyvateľ uvedie len jednu národnosť.
Pozn. Nie je určujúci materinský jazyk, ani reč, ktorú obyvateľ používa alebo ovláda, ale jeho vlastné rozhodnutie o príslušnosti k určitému národu, národnostnej menšine alebo etnickej skupine. Národnosť detí do 15 rokov sa uvádza podľa národnosti rodičov. Ak majú rodičia rôznu národnosť, národnosť dieťaťa sa uvádza podľa národnosti jedného z rodičov (na základe dohody rodičov pri zohľadnení názoru dieťaťa).

Metódy zisťovania
Základnou metódou zisťovania národnosti je úplné štatistické zisťovanie priamo od obyvateľa k referenčnému dátumu.
Ako doplňujúca metóda sa môže použiť spracovanie administratívnych zdrojov údajov (Register fyzických osôb, Informačné systémy Ministerstva školstva atď.). Ich využitie nenaruší koncept, pretože i tieto systémy evidujú národnosť ako deklaratórny údaj.

Znenie otázky
Znenie otázky je otvorené.
Uvedenie odpovede bude technicky pripravené tak, že obyvateľ si vyberie národnosť z rolovacieho zoznamu, pokiaľ pôjde o národnosť nenachádzajúcu sa v použitom číselníku, bude mať možnosť konkrétnu národnosť slovne vypísať.

Otázky ako formulácia problému

Zisťovať národnosť?

Národnosť nie je povinnou premennou podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o sčítaní obyvateľov, domov a bytov.

Národnosť sa zisťuje v cenze prevažne v postkomunistických krajinách (pozri Tabuľka 1).

Národnosť je v SR pri sčítaniach štandardne sledovanou štruktúrou obyvateľstva preto Štatistický úrad SR odporúča premennú „národnosť" zaradiť do SODB 2021.

Ak zisťovať, prečo tradičný koncept?

Možnosť uviesť viac ako jednu národnosť nie je vo svete častá (podľa dostupných informácií). Ojedinelými prípadmi sú Česká republika, Maďarsko a Poľsko, ktoré to v sčítaní 2011 svojim obyvateľom umožnili. Aj tam však respondenti mali možnosť uviesť maximálne dve národnosti (nie viac).

Ako už bolo spomenuté, jednou z krajín, ktorá v predchádzajúcom cenze dala svojim obyvateľom možnosť vyznačiť dvojitú národnosť bola Česká republika. Túto možnosť využilo na úrovni celej republiky 1,6 % obyvateľov. Jednou z nevýhod, ktorá je v tomto koncepte identifikovaná, je náročnosť spracovania. Číselník národností v českom cenze mal celkom 426 jednotlivých kódov a až 4/5 z nich pripadli na rôzne kombinácie dvoch národností. V prípade dvojitej národnosti je potrebné počítať aj s poklesom počtu tradičných národnostných menšín (naznačuje to vyššie spomínaný prípad Českej republiky).[12]

Deklarácia jednej národnosti:

PRE:

- Porovnateľnosť dát
- Pokračovanie časových radov
- Rýchlejšie a prehľadnejšie spracovanie
- Nedochádza k rozporom so súčasne platnou legislatívou

PROTI:

- Úplne znemožnená porovnateľnosť dát
- Prerušenie časových radov
- Potrebné expertné zdôvodnenie zmeny konceptu
- Potrebné vypracovanie konceptu spracovania a publikovania údajov
- Nutné zmeny/novelizácie niektorých zákonov, ktoré sa viažu na výsledky sčítania v kontexte národnosti

[12] https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf

Tabuľka 1: Zisťovanie premenných o národnosti vo vybraných krajinách EÚ v cenze 2011

Krajina	Spôsob sčítania	Národnosť / etnicita	Multietnicita
Bulharsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Nie
Česká republika[13]	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Áno
Čierna Hora	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Nie
Cyprus	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Nie
Chorvátsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Nie
Estónsko	Kombinované sčítanie	Zisťovali	Nie
Litva	Kombinované sčítanie	Zisťovali	Nie
Lotyšsko	Kombinované sčítanie	Zisťovali	Nie
Maďarsko[14]	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Áno
Malta	Tradičné sčítanie	Nezisťovali	Nie
Poľsko[15]	Kombinované sčítanie	Zisťovali	Áno
Rakúsko	Registrové sčítanie	Nezisťovali	Nie
Rumunsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Nie
Taliansko	Kombinované sčítanie	Nezisťovali	Nie

Zdroj: www.unstats.un.org

MATERINSKÝ JAZYK – definícia

Definícia

Materinský jazyk je reč, ktorou s obyvateľom hovorili rodičia v jeho detstve.

Obsahové rozhranie pojmov

Ide o obsahové rozhranie medzi pojmami materinský jazyk, otcovský jazyk a jazyk, ktorým hovorili rodičia s obyvateľom v detstve.

Metóda určenia

Použije sa deklaratórna metóda, tzn. každý sčítavaný obyvateľ/ka sám/a, podľa vlastného vedomia, bez možnosti alebo úmyslu kontroly v inom dátovom zdroji, uvádza svoj materinský jazyk. Obyvateľ uvedie len jeden materinský jazyk.

Ak s obyvateľom v detstve hovorili rodičia rôznymi jazykmi, uvedie jazyk, ktorým s ním hovorila matka. Materinský jazyk nemusí byť zhodný s národnosťou.

Metódy zisťovania

Základnou metódou zisťovania materinského jazyka je úplné štatistické zisťovanie priamo od obyvateľa k referenčnému dátumu.

[13] https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/CZE2011czin.pdf
[14] https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/HUN2011enIn.pdf
[15] https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/POL2011enIn.pdf

Znenie otázky

Znenie otázky je otvorené.

Uvedenie odpovede bude technicky pripravené tak, že obyvateľ si vyberie materinský jazyk z rolovacieho zoznamu, pokiaľ pôjde o materinský jazyk nenachádzajúci sa v použitom číselníku, bude mať možnosť konkrétny materinský jazyk slovne vypísať.

Otázky ako formulácia problému

Zisťovať materinský jazyk?

Materinský jazyk nie je povinnou premennou podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o sčítaní obyvateľov, domov a bytov.

Materinský jazyk sa zisťuje v cenze prevažne v postkomunistických krajinách (pozri Tabuľka 2).

Materinský jazyk je v SR pri sčítaniach štandardne sledovanou štruktúrou obyvateľstva.

Štatistický úrad SR odporúča premennú „materinský jazyk“ zaradiť do SODB 2021.

Ak zisťovať, prečo tradičný koncept?

Možnosť uviesť viac ako jeden materinský jazyk nie je vo svete častá (podľa dostupných informácií). Ojedinelým prípadom je Česká republika. Aj tam však respondenti mali možnosť uviesť maximálne dva.

Deklarácia jedného materinského jazyka:

PRE:

- Porovnateľnosť dát
- Pokračovanie časových radov
- Rýchlejšie a prehľadnejšie spracovanie
- Nedochádza k rozporom so súčasne platnou legislatívou

PROTI:

- Úplne znemožnená porovnateľnosť dát
- Prerušenie časových radov
- Potrebné expertné zdôvodnenie zmeny konceptu
- Potrebné vypracovanie konceptu spracovania a publikovania údajov
- Nutné zmeny/novelizácie niektorých zákony, ktoré sa viažu na výsledky sčítania v kontexte materinského jazyka.

Tabuľka 2: Zisťovanie premenných o jazykoch vo vybraných krajinách EÚ v cenze 2011

Krajina	Spôsob sčítania	Jazyky	Zisťované premenné
Bulharsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Materinský jazyk
Česká republika	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Materinský jazyk
Čierna Hora	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Materinský jazyk; Cudzie jazyky, ktoré osoba ovláda (používa)

Maďarsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Materinský jazyk; Najčastejšie používaný jazyk v domácnosti
Malta	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Zisťujú úroveň ovládania vo formulári vymenovaných jazykov
Poľsko	Kombinované sčítanie	Zisťovali	Najčastejšie používaný jazyk v domácnosti
Rakúsko	Registrové sčítanie	Nezisťovali	-
Rumunsko	Tradičné sčítanie	Zisťovali	Materinský jazyk
Taliansko	Kombinované sčítanie	Nezisťovali	-

Zdroj: www.unstats.un.org

Najčastejšie používaný jazyk na verejnosti a najčastejšie používaný jazyk v domácnosti

Údaje o najčastejšie používanom jazyku v domácnosti a najčastejšie používanom jazyku na verejnosti nie sú významne žiadané ani štátnou správou ani akademickou obcou (početnosť požiadaviek na spomínané dáta sa pohybuje v jednotlivých rokoch od sčítania v jednotkách).

Z analýzy údajov SODB 2011 vyplýva, že vyplnenosť v prípade najčastejšie používaného jazyka na verejnosti bola o 2 body nižšia a v prípade najčastejšie používaného jazyka v domácnosti nižšia až o 6 bodov oproti vyplnenosti materinského jazyka (pozri Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Vyplnenosť premenných o národnosti a jazykoch pri sčítaniach v r. 1991, 2001 a 2011

Premenná	1991		2001		2011%	
	počet	%	počet	%	počet	%
nezistená národnosť	8 782	0,04	54 402	1,0	382 493	7,1
nezistený materinský jazyk	12 330	0,2	66 056	1,2	405 261	7,5
nezistený najčastejšie používaný jazyk na verejnosti	x	x	x	x	515 312	9,5
nezistený najčastejšie používaný jazyk v domácnosti	x	x	x	x	728 910	13,5

Vzhľadom na definíciu najčastejšie používaného jazyka na verejnosti nemá táto premenná veľký potenciál pre využitie na podporu rozhodovania. Je možné robiť expertné odhady na základe národnosti, materinského jazyka a platných právnych predpisov.

Vysoká nevyplnenosť najčastejšie používaného jazyka v domácnosti poukazuje na neochotu obyvateľov poskytovať tento druh údajov, čo môže indikovať tendencie obyvateľstva k ochrane svojho súkromia v domácnosti. Táto premenná nemá veľký potenciál pre využitie na podporu rozhodovania.

5. Príklady praxe zo zahraničia

a) Aktuálna prax v Európe – zisťovanie príslušnosti k národnosti alebo etniku[16]

Podľa metodológie tvorby otázok o národnostnej a etnickej príslušnosti Európskej sociálnej sondy (European Social Survey – ESS, čo je medzinárodný komparatívny sociálny prieskum vytvorený v akademickom prostredí realizovaný od roku 2001 každé dva roky[17]) je potrebné zamedziť využívanie exkluzívnych modelov etnických identít (buď Róm/Rómka, alebo Slovák/Slovenka). Naopak, odporúča sa explicitne vyzvať respondentov prihlásiť sa k identitám, s ktorými sa stotožňujú z taxatívne stanoveného zoznamu národnostných a etnických identít.

Publikácia Európskej komisie Data collection in the field of ethnicity z roku 2017 taktiež zdôrazňuje potrebu zberu etnických dát v súvislosti s implementáciou Smernice rady 2000/43/ES, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod (ďalej len „RED“) bola zabezpečená ochrana antidiskriminačnou legislatívou vo všetkých členských štátoch. V záujme zabezpečenia implementácie a monitorovania politík vyplývajúcich z antidiskriminačnej legislatívy sa pozornosť obrátila na potrebu získania dát o (ne)rovnosti založenej na rasovom alebo etnickom pôvode. Zabezpečenie zberu a kvality dát je esenciálne pre monitorovanie vplyvu nastavených politík a určenie ich ďalšieho smerovania.

Dáta sú potrebné pre účely tvorby verejných politík a ich implementácie, a to či už v oblasti zamestnanosti, vzdelania, zdravotníctva alebo justície. Európska komisia v tomto kontexte konštatuje, že naprieč jednotlivými členskými štátmi sa vyskytujú nedostatky vo vzťahu k zberu týchto dát. Niektoré krajiny vo svojich odpovediach uvádzajú, že dáta týkajúce sa farby pleti alebo rasového pôvodu vôbec nezbierajú a dáta o etnickom pôvode a vierovyznaní sú zbierané na základe sebaidentifikácie. Dáta o etnicite, ak sú vôbec zbierané, sledujú rôzne účely, pomocou rôznych metodológií, rôznymi inštitúciami od štátnych po súkromné, sú navzájom neporovnateľné a neverifikovateľné, a preto často nespoľahlivé pre využitie vo verejných politikách. Zbieranie údajov o etnickom pôvode na štátnej úrovni a prostredníctvom cenzu je plne v súlade s odporúčaniami OSN.

Na vyššie uvedené trendy reagujú aj okolité štáty (Česká republika, Maďarsko) realizujúce sčítania obyvateľstva, ktoré v sčítacích formulároch explicitne zmieňujú možnosť viacnásobnej etnickej identity. Skúsenosť z Maďarska, ktoré v tomto zmysle formulovalo

[16] Spracované ÚSVNM na základe podkladov členov a členiek Expertnej pracovnej skupiny k príprave metodiky SODB z hľadiska príslušnosti k národnosti alebo etniku.

[17] Výsledky ukázali, že došlo k dramatickému nárastu obyvateľov, ktorí sa prihlásili k rómskej menšine (z 205 000 v roku 2000 na 315 000 v roku 2011). Takéto výsledky sú štatisticky významné, i keď môžu byť čiastočne ovplyvnené sprievodnou osvetovou kampaňou (Messing 2014). Zároveň považujeme za nutné reflektovať, že aj maďarské dáta potvrdzujú vzťah medzi znižujúcou sa mierou hlásenia sa k menšinovým identitám spolu so zhoršujúcim sa socio-ekonomickým postavením. (Simonovits, Kézdi in Messing 2014). Najchudobnejší obyvatelia sa tak s väčšou pravdepodobnosťou prihlásili k identite ústrednej štátnej skupiny, i keď ústrednou skupinou – majoritou, by boli považovaní za členov rómskej menšiny. Zvyšovanie validity a reliability etnických dát vo vzťahu k etnicite je kľúčové pri zisťovaní komplexných dát vzťahujúcich sa k ľuďom, či nehnuteľnostiam.

otázky v sčítacom formulári s možnosťou voľby viacnásobnej národnostnej a etnickej identity, ukazuje na zvyšovanie reliability získaných dát v zmysle znižovania rozdielu medzi sociologickými odhadmi počtu Rómov a Rómiek a počtom Rómov a Rómiek, ktorí sa k danej identite prihlásili[18]. Zisťovanie viacnásobnej národnostnej a etnickej identity môže byť ďalším krokom k napĺňaniu odporúčaní Výboru na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie OSN (ďalej len „Výbor“) zo Záverečných pripomienok k jedenástej a dvanástej periodickej správe SR z 8. 12. 2017 na zlepšenie zberu dát zameraných na etnické zloženie obyvateľstva. Je nutné zmieniť, že Výbor špecificky a viacnásobne uvádza nutnosť zabezpečovať spoľahlivé dáta o rómskej menšine.

Členské štáty Európskej únie a európske štáty v roku 2011 pri sčítaní obyvateľov pri určovaní národnosti ako indikátory používali otázky týkajúce sa príslušnosti na základe sebaidentifikácie a otázky týkajúce sa materinského jazyka. Terminológia jednotlivých krajín sa líši vzhľadom na rozdielne prístupy, ako aj historické konotácie spájané s niektorými pojmami.

Jednotlivé krajiny využívajú tak ekvivalent pre národnosť – nationality (Poľsko, ČR, Maďarsko, Bielorusko), ako aj etnicitu – ethnic group, ethnic and cultural background, ethnic origin (Veľká Británia, Írsko, Chorvátsko, Bulharsko, Albánsko, Srbsko). Veľká Británia v tomto ohľade umožňuje uvedenie možnosti mixed, kde dotknutá osoba môže zvoliť kombináciu, príp. uviesť vlastnými slovami (napr. aj Írsko) svoju národnostnú príslušnosť.

Maďarsko a Poľsko zvolilo cestu kladenia dvoch otázok – prvej zameranej na národnosť (možnosť výberu z uvedených možností) a doplňujúcej otázky o ďalšej národnosti (možnosť výberu alebo uvedenia inej), čím je umožnená voľba dvoch národností. Česká republika v otázke národnostnej príslušnosti umožnila vypísanie viacerých údajov (bez možnosti explicitného uvedenia). Chorvátsko umožňuje označenie „Chorvát“ alebo iné, obdobne tak umožňuje aj formulár pre Bielorusko a Bulharsko. Srbský formulár je otvorený pre vpísanie možností.

b) Aktuálna prax v Európe – zisťovanie údajov o jazyku

Podľa definície Štatistického úradu SR sa materinský jazyk zisťovaný v SODB definuje ako „reč, ktorou s obyvateľom hovorili v detstve jeho rodičia. Ak s obyvateľom komunikovali rodičia v detstve rôznymi jazykmi, obyvateľ vyznačil/zapísal ten jazyk, ktorým s ním hovorila matka“. Materinský jazyk v SODB 2011 nemusel byť zhodný s národnosťou a vyznačiť/zapísať sa mohol len jeden materinský jazyk podľa vlastného rozhodnutia obyvateľa. Možno sa domnievať, že táto definícia, resp. inštrukcia nie je dostatočná z dôvodu, že neráta s možnosťou, že s respondentom hovorila matka aj viacerými jazykmi. Preto je nevyhnutné spresniť definíciu a vnímať materinský jazyk ako jazyk, ktorým s respondentom hovorila matka najčastejšie. Iným riešením, ktoré reflektuje súčasnú realitu a vyhýba sa rodovým

[18] http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_national_ethnic_identity.pdf

stereotypom, je zisťovanie „Jazyka raného detstva“, t. j. jazyka/jazykov, ktorým s respondentom hovoril rodič/rodičia, teda matka a/alebo otec v jeho ranom detstve.

Rozšírenosť jazyka národnostných menšín a etnických skupín je významným znakom stability týchto skupín. V súvislosti s dôležitosťou jazyka a stabilitou skupiny autori Giles, Bourthis a Taylor (1977) vypracovali teóriu vitality etnolingvistickej skupiny. Vitalita skupiny znamená aktívnosť, zreteľnosť a rozlíšiteľnosť skupiny v prostredí viacerých skupín. Na vitalitu etnolingvistickej skupiny vplýva mnoho premenných, ako napríklad ekonomický status, sociálny status, socio-historický status a jazykový status skupiny, veľkosť skupiny a koncentrácia členov skupiny, reprezentácia jazyka skupiny v médiách, vo vzdelávacích inštitútoch, vládnych orgánoch, kultúre, ekonomike, náboženstve atď. V súvislosti s vymenovanými premennými Giles a kol. dodávajú, že ak je skupinová vitalita nízka, hrozí, že skupina ako taká prestane existovať. Ako indikátor vitality etnolingvistickej skupiny môže slúžiť používanie jazyka v domácnosti a na verejnosti, ktoré boli zisťované aj v SODB 2011. Zisťovanie najčastejšie používaného jazyka v domácnosti a na verejnosti okrem počtu aktívnych používateľov jazyka totiž poukazuje aj na ďalší dôležitý fenomén, na spoločenský status jazyka národnostnej menšiny. Dobre o tom svedčí príklad rómskeho jazyka, ktorý „za zatvorenými dverami“ domácností používa takmer 3,5-krát viac ľudí ako na verejnosti (SODB, 2011).

Domnievame sa, že otázky týkajúce sa najčastejšie používaného jazyka taktiež môžu poukázať na globálne zmeny prebiehajúce v spoločnosti, napríklad na šírenie svetových jazykov, ako angličtina, nemčina a ďalšie, v dôsledku narastajúceho počtu multinacionálnych firiem na Slovensku. Otázky týkajúce sa najčastejšie používaného jazyka v domácnosti a na verejnosti sa odporúča z vyššie uvedených dôvodov ponechať v pôvodnej forme.

Pokiaľ ide o zisťovanie jazyka v iných európskych krajinách, niektoré štáty používajú dve otázky, a to otázku zameranú na materinský jazyk a otázku zameranú na jazyk, ktorým sa hovorí doma, príp. nárečie alebo regionálny jazyk. Estónsko používa otázku zameranú na materinský jazyk (na výber s možností a doplňujúca otázka o dialekte alebo nárečí) a otázku iného jazyka. Írsko ako prvé zisťuje, či respondent vie po írsky a následne, či jazyk používaný doma je iný ako angličtina alebo írčina. Veľká Británia uvádza obdobne otázku jazykovej kompetencie v angličtine a následne v jednotlivých častiach krajiny dopĺňa otázkou o regionálnom jazyku (írčina v Severnom Írsku, gaelčina v Škótsku) a inom jazyku, ktorým sa hovorí doma. Luxembursko a Malta vo formulári uprednostňujú uvedenie jazykovej úrovne namiesto otázky materinského jazyka.

Poľsko, Maďarsko, Rakúsko a Bielorusko popri materinskom jazyku uvádzajú aj otázku jazyka, ktorým sa hovorí doma. Maďarsko vo svojich odpovediach umožňuje pri oboch otázkach uvedenie dvoch odpovedí. Chorvátsko, Rumunsko, Bulharsko a Česká republika vo formulári uvádzajú iba otázku týkajúcu sa materinského jazyka, ČR umožňuje uvedenie dvoch údajov.

Na základe vyššie uvedeného riešením, ktoré reflektuje súčasnú realitu a vyhýba sa rodovým stereotypom je zisťovanie „Jazyka/jazykov raného detstva“, t. j. jazyka/jazykov, ktorým s respondentom hovoril rodič/rodičia, teda matka a/alebo otec v jeho ranom detstve s možnosťou viacerých volieb.

ŠÚ SR v snahe získať pohľad na problematiku z externého prostredia oslovil expertov z Národných štatistických úradov Česka, Maďarska a Poľska. Každej z krajín zaslal e-mail s prosbou o spoluprácu. Výber krajín nebol náhodný. Vybrané boli tie, ktoré majú z predchádzajúceho sčítania skúsenosť s uvádzaním „viacnásobnej" národnosti.

Česká republika

Údaje o dvojitej národnosti po 1. krát zisťovali v roku 2001 (následne aj v roku 2011). Zisťovali sa maximálne dve národnosti.

Upravená formulácia vysvetliviek k otázke o národnosti v zmysle možnosti uviesť na sčítacom formulári aj viac národnosti.

Zmenu konceptu iniciovali poradné orgány vlády (Rada vlády pre národnostné menšiny a Rada vlády pre ľudské práva).

V prípade materinského jazyka mali respondenti vo formulári uviesť len jeden jazyk. Niektorí pokyn nerešpektovali a uviedli ich viac. Zozbierané údaje o dvojitom materinskom jazyku preto boli spracované až dodatočne.

V roku 2011 zostal koncept zisťovania dvojitej národnosti a jazyka nezmenený. Publikovali sa údaje za tradičné/najpočetnejšie národnosti alebo ich kombinácie. V nadchádzajúcom sčítaní plánujú zachovať rovnaký koncept.

Poľská republika

Multietnicita sa po 1. krát zisťovala v roku 2011 (pred samotným sčítaním bola táto téma predmetom rozsiahlych verejných konzultácií).

Zákon o menšinách v niektorých ustanoveniach odkazuje na výsledky zo sčítania (napr. početnosť národnostných menšín a etnických skupín).

Problém: Ako určiť číselné stavy jednotlivých menšín v prípadoch, keď obyvatelia deklarujú dvojitú národnosť?

Riešenie: v dotazníku zaradili dve otázky:

1. Aká je vaša národnosť?
2. Cítite príslušnosť aj k nejakej inej národnosti/etnickej skupine?

V prípade obyvateľov, ktorí v sčítacom formulári uviedli príslušnosť k dvom národnostiam/etnickým skupinám sa v zmysle zákona o menšinách brala do úvahy odpoveď na 1. otázku. V nadchádzajúcom sčítaní plánujú zachovať rovnaký koncept.

Maďarská republika

Údaje o multietnicite po 1. krát zisťovali v roku 2001 (následne aj v roku 2011).

Koncept bol riešením pre prípady neistoty výberu medzi maďarskou a inou identitou (napr. u Rómov alebo detí zo zmiešaných rodín – maďarských a zahraničných rodičov).

V roku 2001 – jedna otázka s možnosťou uviesť viac možností.

V roku 2011 – dve samostatné otázky o národnosti:

1. Ku ktorej národnosti/etnickej skupine patríte?
2. Patríte aj k nejakej inej národnosti/etnickej skupine ako ste uviedli vyššie?

V pripravovanom sčítaní pravdepodobne zostane zachovaný rovnaký koncept zisťovania národnosti ako v roku 2011.

V rámci 5. stretnutia expertnej skupiny sa uskutočnil konferenčný videorozhovor s Marcellom Kovácsom zo Štatistického úradu Maďarska, ktorý sa podelil s členmi a členkami expertnej skupiny so skúsenosťami z realizácie sčítania obyvateľov 2011 v Maďarsku. Prítomných informoval, že dotazník obsahoval otázku k príslušnosti k národnostnej menšine i jazyku, ktoré boli naformulované tak, aby mohli respondenti zvoliť okrem jednej možnosti ešte jednu naviac.

Analogicky to bolo aj pri otázke týkajúcej sa jazyka. Pri spracovaní údajov postupovali tak, že napr. počet príslušníkov nemeckej národnostnej skupiny sa odvíjal od počtu osôb, ktoré odpovedali, že majú nemeckú národnosť alebo mali nemčinu ako materinský jazyk alebo nemčinu ako jazyk, ktorým hovoria s rodinnými príslušníkmi a priateľmi.

Pán Kovács uviedol, že pred rokom 2001 sa zbierali dáta zvlášť o národnosti a materinskom jazyku, a to s možnosťou len jednej príslušnosti a jazyka. Zmena nastala z iniciatívy vlády, štatistického úradu, akademikov a mimovládnych organizácií. V roku 2011 boli v rámci cenzu položené vyššie uvedené dve otázky. Upozornil na skutočnosť, že na základe tohto spôsobu sčítania vzrástol počet príslušníkov menšín, vzhľadom na zarátanie aj údajov za používanie jazyka. V Maďarsku sú dáta zo sčítania jediným zdrojom zisťovania údajov o národnosti.

Ďalšie podklady k príkladom z praxe zisťovania príslušnosti k národnosti alebo etniku a zisťovaní údajov o jazyku v Európe vypracovala Kristína Kročková z MS SR a Tatjana Rundesová. Tieto podklady sú v prílohe č. 3 tohto materiálu.

6. Návrh premenných pre SODB 2021 a stanoviská členiek a členov expertnej skupiny k premenným a zneniu otázok v dotazníku

Návrh premenných, textu otázok a informácie pre respondentov spracoval ÚSVNM v nadväznosti na analýzu medzinárodnoprávneho a vnútroštátneho kontextu zberu dát o príslušnosti k národnosti alebo etniku a používaní jazyka, konceptu viacnásobnej národnostnej identity v rámci zisťovania príslušnosti k národnosti a jazyku pri sčítaní, ako aj príkladov praxe zo zahraničia.[19] V nadväznosti na obsah týchto častí ÚSVNM zohľadňujúc podklady viacerých členov a členiek expertnej skupiny navrhol nasledovné tri alternatívy:

I. alternatíva:

Vychádzajúc z vyššie uvedenej analýzy sa navrhuje,

- aby sa v otázke, ktorá bola v sčítacom formulári z roku 2011 pod č. 20 doplnená inštrukcia: **„môžete označiť viac možností“;**
- v otázke č. 21 taktiež doplnená inštrukcia: **„môžete označiť viac možností“;**
- otázku č. 22 **ponechať nezmenenú**.

II. alternatíva:

Vychádzajúc z vyššie uvedenej analýzy sa navrhuje,

- aby sa v otázke, ktorá bola v sčítacom formulári z roku 2011 pod č. 20 „Národnosť“ doplnený názov: **„Národnosť/Etnicita“;**
- v tejto otázke doplnená inštrukcia: **„môžete označiť viac možností“;**
- v otázke č. 21 zmeniť názov z „Materinský jazyk“ na **„Jazyk raného detstva“** taktiež doplnená inštrukcia: **„môžete označiť viac možností“;**
- otázku č. 22 **ponechať nezmenenú**.

III. alternatíva:[20]

Vychádzajúc z vyššie uvedenej analýzy sa navrhuje,

- aby sa v otázke, ktorá bola v sčítacom formulári z roku 2011 pod č. 20 „Národnosť“ doplnený názov: **„Národnosť/Etnicita“;**
- otázku č. 21 formulovať nasledovne:
  „Ďalšia národnosť/etnicita“ s inštrukciou: **„môžete označiť viac možností“;**
- nasledujúca otázka zostáva v znení pôvodnej otázky č. 21 **„Materinský jazyk“**;
- ďalšiu otázku v poradí formulovať nasledovne*: **„Jazyk raného detstva“*** taktiež s doplnenou inštrukciou: **„môžete označiť viac možností“;**
- otázku č. 22 **ponechať nezmenenú**.

[19] Pozri časti č. 2, 4 a 5.

[20] Táto alternatíva umožňuje úplnú komparabilitu novozískaných údajov s údajmi so SODB 2011, navyše umožní získať plastický obraz o národnostnom a etnickom zložení populácie na Slovensku

Stanoviská členiek a členov expertnej skupiny k premenným a zneniu otázok v dotazníku:

Zuzana Maderová, MV SR, sekcia verejnej správy, odbor všeobecnej vnútornej správy:
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky sa prikláňa k III. alternatíve Úradu splnomocnenca SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny, a teda:

- aby sa v otázke, ktorá bola v sčítacom formulári z roku 2011 pod č. 20 „Národnosť“ bol doplnený názov: „Národnosť/Etnicita“;
- otázku č. 21 formulovať nasledovne:
  „Ďalšia národnosť/etnicita“ s inštrukciou: „môžete označiť viac možností“; (možno by bolo dobré zvážiť určenie koľko možností je možné označiť).
- nasledujúca otázka zostáva v znení pôvodnej otázky č. 21 „Materinský jazyk“;
- ďalšiu otázku v poradí formulovať nasledovne: „Jazyk raného detstva“ taktiež s doplnenou inštrukciou: „môžete označiť viac možností“; (odporúčame respondentom vysvetliť pojem jazyk raného detstva a zvážiť určenie koľko možností je možné označiť).
- otázku č. 22 ponechať nezmenenú.

Mária Follrichová, členka expertnej skupiny za národnostné menšiny
vyjadrila svoj súhlas s treťou možnosťou formulovania otázok č. 20 a 21.

Marianna Mrva, členka expertnej skupiny za národnostné menšiny
podporila možnosť uvádzania viacerých národností, resp. jazyka. Avšak taktiež zdôraznila, že je dôležité, aby nový spôsob zisťovania výrazne neodlišoval od spôsobu, na ktorý sme boli zvyknutí v predchádzajúcich sčítaniach. Navrhla preto nasledujúce znenie otázok:

- **Zisťovanie národnosti/etnicity**
  Doplniť slovo „etnicita“, možnosť označiť viac možností a rozšíriť kolónky pre kategóriu „iná/iné“.

Metodický pokyn:
Národnosťou/etnicitou sa rozumie príslušnosť k národu alebo etnickej skupine. Vyznačí sa podľa vlastného rozhodnutia, pričom je možné uviesť viac národností alebo etnicít. Ak sa vyznačí možnosť iná/iné, slovne sa zapíše konkrétna národnosť/etnicita alebo národnosti/etnicity. Národnosť/etnicita detí do 15 rokov sa vyznačí podľa národnosti/etnicity rodičov. Ak majú rodičia rôznu národnosť/etnicitu, národnosť/etnicita sa vyznačí podľa dohody rodičov, pričom môžu uviesť viac národností/etnicít.

- **Zisťovanie jazyka raného detstva**
  Nahradiť „materinský jazyk“ jazykom raného detstva a údaj zbierať nasledovne:

Metodický pokyn:
Jazykom raného detstva sa rozumie reč, ktorou s obyvateľom/obyvateľkou hovorili rodičia v jeho/jej detstve. Ak sa s obyvateľom/obyvateľkou hovorili rodičia v jeho/jej detstve rôznymi jazykmi, môže uviesť viac jazykov. Ak sa vyznačí možnosť „iný/iné“, jazyk alebo jazyky raného detstva sa zapíšu slovne.

Kristína Kročková, MS SR, Odbor ľudských práv
Navrhla ponechať pôvodnú otázku č. 20 „Národnosť/Etnicita“ – doplniť poznámku pod čiarou „Nezamieňajte si so štátnou príslušnosťou. Vyjadrite svoju národnosť/etnickú príslušnosť k určitej skupine, ktorej príslušníkom sa cítite.“
Nasledujúca otázka: Ďalšia národnosť/etnicita – Ste príslušníkom aj inej národnosti/etnickej skupiny? S možnosťou uviesť vlastnú odpoveď.
Nasledujúca otázka: Materinský jazyk (pôvodná otázka č. 21) – ponechať nezmenené.
Nasledujúca otázka: Ďalší jazyk – Ak považujete aj iný jazyk za materinský, uveďte ho.

Alexander Mušinka, člen expertnej skupiny za národnostné menšiny
Vyslovil sa za možnosť viacnásobného označenia tak etnicity ako aj národnosti. Ako najbližšiu svojmu stanovisku označil alternatívu II. s jednou kozmetickou zmenou. Podobne ako v prípade otázky č. 20 doplniť národnosť o etnicitu (národnosť/etnicita) a v prípade otázky č. 21 otázku nemeniť, iba doplniť (materinský jazyk/ jazyk ranného detstva). Uviedol, že by sa vedel stotožniť aj s variantnom I. Nie je zástancom pridávania nových otázok, ale skôr úpravy (doplnenia) už existujúcich, ale jednoznačne je zástancom možnosti uviesť viac odpovedí.

Rastislav Šuster, Úrad vlády SR Sekcia vládnej legislatívy, Legislatívny odbor
Podľa jeho názoru by bola najlepšia prvá alternatíva, keďže je najzrozumiteľnejšia pre obyvateľstvo.

Juraj Kuruc, ÚSVRK, Odbor koncepcií a analýz
Odporúča zmeniť znenie otázky č. 20 v sčítacom formulári nasledovne: Údaje o obyvateľovi na „Národnosť/etnicita (môžete označiť viac možností)“.

Mária Prékop, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Odbor výchovy a vzdelávania národnostných menšín a inkluzívneho vzdelávania
Podporila použitie konceptu zberu dát viacnásobnej identity pre SODB 2021.

Tatjana Rundesová, členka expertnej skupiny za národnostné menšiny

Podporila použitie pôvodného konceptu zberu dát analogicky ako v roku 2011 pre SODB 2021 (jej stanovisko v úplnom znení je v prílohe č. 5).

7. Propagácia a komunikácia

ÚSVNM v oblasti propagácie a komunikácie otázok súvisiacich s budúcim SODB a zároveň v rámci plnenia piateho operačného cieľa Akčného plánu ochrany práv osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám na roky 2016 – 2020 zameraného na Zlepšenie informovanosti verejnosti o národnostných menšinách a etnických skupinách prostredníctvom médií plánuje vypracovať návrh komunikačnej stratégie zameranej na príslušníkov národnostných menšín aj v súvislosti s prípravou SODB 2021.

V tejto súvislosti môže splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny využiť aj priestor v médiách, ktorý má k dispozícii.

Taktiež môže požiadať MK SR, ktoré je oprávnené vyhradiť si najviac 20 % z príspevku do Fondu na podporu kultúry národnostných menšín na prednostné použitie na podporu priorít určených ministerstvom kultúry, v rámci ktorých by v roku 2019, 2020 a 2021 mohla byť aj priorita zameraná na zvyšovanie povedomia príslušníkov národnostných menšín o potrebe uviesť v rámci sčítania pravdivé údaje o svojej príslušnosti.

Splnomocnenec bude taktiež cenzus propagovať na zasadnutiach Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

Priestor taktiež vidí aj v rámci spolupráce s RTVS, konkrétne v národnostnom vysielaní, ktorého riaditeľ je taktiež členom VNMES.

Komunikačná stratégia ŠÚ SR predpokladá spustenie propagačnej kampane vo všetkých dostupných médiách – televízne vysielanie, rádiové vysielanie, printové médiá, online médiá, s dôrazom na použitie jazyka národnostných menšín a etnických skupín. ŠÚ SR v tejto súvislosti plánuje spolupracovať s verejnoprávnym poskytovateľom mediálnych služieb ako aj so súkromnými inštitúciami pôsobiacimi v oblasti televízneho a rozhlasového vysielania.

8. Fókusová skupina

Cieľom moderovanej diskusie bolo detailnejšie preskúmať názory obyvateľov na spôsob zberu údajov o materinskom jazyku a príslušnosti k národnosti, ale aj na možný prechod na uvádzanie viacerých materinských jazykov a príslušnosti k viacerým národnostiam. Výstupom sú informácie, ktoré by sme iným spôsobom nezachytili.

Konkrétna metóda, rozsah, účastníci, dĺžka a miesto diskusie boli určené ŠÚ SR na základe konzultácie so Sociologickým ústavom Slovenskej akadémie vied.

8.1 Analytický komentár

Rekapitulácia výskumného zámeru

Zámerom výskumu formou fókusovej skupiny (ďalej aj ako „FS“) bolo prispieť k zodpovedaniu otázky, ako obyvatelia Slovenska a osobitne príslušníci národnostných menšín posudzujú možnosť uviesť v Sčítaní 2021 viac ako jeden materinský jazyk aj viac ako jednu národnosť. Zámer reagoval na zistenia predchádzajúcich sčítaní, že niektoré národnostné menšiny (najmä rómska) majú sklon neuvádzať svoju národnosť, a aj na nižší podiel uvádzania maďarskej národnosti v Sčítaní 2011, respektíve na nižšiu účasť obyvateľov maďarskej národnosti na tomto sčítaní. Debata na FS a jej následná analýza mali prispieť k objasneniu, či a aké ťažkosti môžu mať príslušníci národnostných menšín s uvádzaním národnosti a či rozšírenie možností prihlasovania sa k viacerým národnostiam a uvádzanie viacerých národností vnímajú ako uľahčenie a riešenie a tiež, či by takáto možnosť podľa nich mohla viesť prípadne k ďalším komplikáciám.

Účastníkmi takto zameranej fókusovej skupiny mali byť príslušníci najpočetnejších národnostných menšín žijúcich na Slovensku. Fókusovú skupinu sme lokalizovali v krajskom meste východoslovenského kraja, kde tradične žije viacero národností. Príslušníci národnostných menšín mali mať vyššie (ideálne vysokoškolské) vzdelanie a mali byť vo veku 40 a viac rokov. Tieto charakteristiky zvyšovali predpoklad, že budú mať jednak dosť praktických poznatkov zo svojho okolia o tom, ako sa príslušníci národnostnej menšiny stavajú k otázke uvádzania národnosti, budú vedieť opísať svoju účasť na predchádzajúcom sčítaní a tiež budú mať rozvinutejšiu schopnosť kriticky uvažovať o príčinách, podmienkach a súvislostiach javov, ktoré budú predmetom diskusie. Požiadavkou bola aj rodová vyváženosť účastníkov, minimálne pri účastníkov rómskej národnosti.

Dizajn fókusových skupín

Regrutovanie účastníkov FS zabezpečovala firma FOCUS, s. r. o. Jej pracovník fókusovú skupinu aj moderoval podľa dodaného schváleného scenára.

FS sa uskutočnila 16. 11. 2018 vo východoslovenskom krajskom meste. Zúčastnilo sa na nej osem príslušníkov národnostných menšín z pôvodného počtu desiatich. Dve účastníčky (rómskej a ukrajinskej národnosti) však účasť zrušili, z toho dôvodu sa nepodarilo zaistiť

rodovú vyváženosť v skupine. Podľa názoru moderátora to neovplyvnilo priebeh debaty.[21] Základné charakteristiky účastníkov debaty predstavuje Tabuľka 1. Mená účastníkov sú v tabuľke aj v ďalšom texte zmenené.

Tabuľka 1: Základné charakteristiky účastníkov FG

účastník	**OLEG**	**TUNDE**	**NELA**	**RICHARD**	**KAROL**	**IVAN**	**PAVOL**	**ADAM**
národnosť	Ukrajinec	Maďar	Rusín	Róm	Slovák	Rusín	Maďar	Maďar
materin. jazyk	ukrajinský	maďarský	rusínsky	zemplínske	slovenský	rusínsky	doma slovensky	maďarský
vek	47	46	40	49	64	63	42	53
rodinný stav	ženatý, 1 dcéra	bezdetná	2 deti	1 dieťa	2 deti/ 3 vnúčatá	vnúčatá	ženatý 2 deti	ženatý 2 deti
práca	riaditeľ cestovnej kancelárie	historička	učiteľka	ekonomický poradca	dôchodca/ vojak	dôchodca	špeditér	farár
miesto narodenia	Ukrajina[22]	SR	Mukačevo	okres Michalovce	SR	SR	SR	SR
bydlisko	KSK	KSK	KSK	KSK	KSK	KSK	Košice	KSK, malá obec

Scenár debaty FS bol navrhnutý tak, aby rozprúdil debatu a generoval názory na tri tematické okruhy:

- skúsenosti s vyplňovaním otázky o príslušnosti k národnosti pri sčítaní v roku 2011;
- možné prínosy zisťovania, ak by si obyvatelia v sčítaní 2021 mohli uviesť viac ako jeden materinský jazyk a viac ako jednu národnosť, a to pre komfort obyvateľov samých a tiež pre presnejší obraz o obyvateľstve Slovenska;
- najprijateľnejší spôsob vypĺňania otázok o materinskom jazyku a príslušnosti k národnosti.

Otázky, ktoré mali generovať diskusiu o oboch hlavných inováciách SODB 21, boli v scenári FS sformulované tak, aby sa jasne rozlišovali a oddelene diskutovali dve roviny ich efektov: jednak rovina ich prínosov alebo komplikácií pre obyvateľov/príslušníkov menšín, ktorí budú dotazník vypĺňať, a jednak rovina efektov, ktoré tieto inovácie môžu priniesť pre „všeobecné poznanie“, teda pre kvalitu informácie o národnostnom zložení a jazykových potrebách obyvateľov Slovenska. Ako neskôr ukážeme, moderátor túto odlišnosť dostatočne v scenári nerozlíšil alebo vo vedení diskusie nezdôraznil, čo sa podpísalo pod produktívnosť diskusie o týchto témach.

Scenár (a to je jedna z predností zvolenej metódy fókusových skupín) umožňoval aj to, aby účastníci nastolili aj témy, o ktorých výskumníci nepredpokladali, že môžu byť významnejšie spojené s hlavnou témou skúmania.

[21] Redukcia účastníkov týchto národnosti je však ochudobnením a vedie k jednostrannosti pohľadu. Účastník ukrajinskej národnosti sa na Slovensko prisťahoval a k situácii autochtónnej ukrajinskej menšiny sa nevyjadroval a nevyjadrovali sa k nej ani ostatní diskutujúci. Účastník rómskej národnosti uviedol ako materinský jazyk „zemplínske nárečie“ a jeho vyjadrenia k téme jazyka a národnosti boli opreté väčšmi o literatúru.

[22] Pozorné čítanie prepisu ukazuje, že Olegovi sa v jeho vyjadreniach národnosť „zlieva“ s jeho dodnes trvajúcim ukrajinským občianstvom, na oboje sa od detstva učil byť hrdý.

Účastníci boli oboznámení so štandardnými pravidlami debaty na fókusovej skupine[23] a s ochranou dôvernosti a anonymity údajov. Po vzájomnom predstavení, ktoré zhŕňa Tabuľka 1, moderátor pristúpil k navrhnutým témam diskusie. V závere diskusie moderátor neplánovane náležite predostrel tému, ktorá sa rozoberala na bratislavskej fókusovej skupine – predpokladané zavedenie elektronickej formy sčítania.

Debata bola zaznamenávaná videokamerou a záznam bol následne doslovne prepísaný. Každý prehovor, vstup do debaty bol identifikovaný – označený menom príslušného účastníka, ktorý ho vykonal. Doslovný prepis diskusie bol následne analyticky spracovaný.

Spracovanie a analýza materiálu prepisu

Doslovný prepis sme najprv anonymizovali (účastníkom debaty sme zmenili mená a odstránili sme pomenovania obcí) s podporou programu ATLAS.ti na analýzu kvalitatívnych dát. Tento program sme použili aj pri nasledujúcich analytických operáciách. V prvom kroku sme materiál čítali a kódovali – označovali časti textu podľa tém, ktoré pokrývali. Kódovanie malo kombinovaný charakter – súbežne prebiehalo otvorené kódovanie (induktívne označovanie potenciálne dôležitých tém a analytických momentov) a osové (podľa výskumne dôležitých tém cielene nastoľovaných v scenári debaty). Celkovo sme v tomto prvom kódovaní použili 50 kódov.

Graf 1 Príklad kódovania

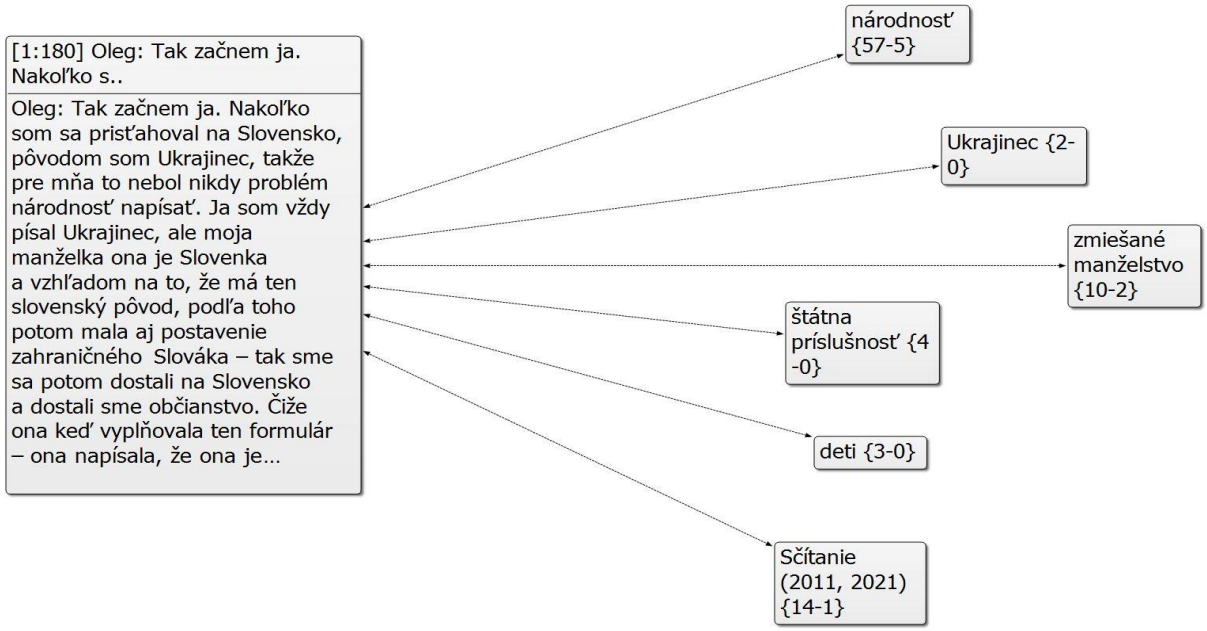

Po preskúmaní frekvencie a súbežného výskytu kódov, sme niektoré, málo frekventované kódy zlúčili s inými. Následne sme vykonali opakované čítanie textu a kontrolu kódovania a niektoré kódovania sme prehodnotili (vylúčili niektoré kódovania ako nepresné alebo nadbytočné, doplnili niektoré kódy a pod.). V ďalšom analytickom kroku sme venovali pozornosť pasážam debaty (prehovorom, dialógom), ktoré boli súčasne kódované viacerými, t. j. „susediacimi“, kódmi (Graf č. 1 znázorňuje ukážku kódovanú šiestimi susediacimi kódmi).

[23] Napr. že sú vítané všetky názory, dôležité sú ich zdôvodnenia, polemika je vítaná, ak pomôže lepšie vyjasniť názory a porozumieť veci.

Pozornosť sme primárne venovali rozboru zdôvodňovania názorov na viacnásobné uvádzanie materinského jazyka a viacnásobné uvádzanie národností. Prehľad najčastejšie použitých kódov a s nimi susediacich, spolu-vyskytujúcich sa kódov poskytuje Tabuľka 2. Čísla v bunkách tabuľky označujú počet susedstiev daných kódov.[24]

Tabuľka 2: Najfrekventovanejšie kódy a ich susedstvá (spoluvyskytujúce kódy)

	Dotazník SOBD	Jazyk/y materinský	Migrácia	Národnosť	Obavy	Odborná pozícia	Osvetová kampaň	Praktický zmysel	Príklady zo skúsenosti	Rómovia	Viacnásobnosť	Zrozumiteľnosť	SPOLU
Dotazník SOBD (16)	0	2	0	5	6	2	1	5	1	0	4	0	26
Jazyk/y materin. (28)	2	0	5	10	1	3	0	1	3	1	5	0	31
Migrácia (12)	0	5	0	4	1	1	0	0	1	0	0	0	12
Národnosť (59)	5	10	4	0	8	13	9	9	11	12	15	18	114
Obavy (22)	6	1	1	8	0	2	5	3	2	3	4	2	37
Odborná pozícia (19)	2	3	1	13	2	0	1	2	0	5	3	6	38
Osvetová kampaň (18)	1	0	0	9	5	1	0	1	0	1	4	6	28
Praktický zmysel (12)	5	1	0	9	3	2	1	0	1	0	5	0	27
Príklady zo skúsenosti (10)	1	3	1	11	2	0	0	1	0	2	2	3	26
Rómovia (11)	0	1	0	12	3	5	1	0	2	0	3	6	33
Viacnásob-nosť (20)	4	5	0	15	4	3	4	5	2	3	0	3	48
Zrozumiteľ-nosť (14)	0	0	0	18	2	6	6	0	3	6	3	0	44
SPOLU	26	31	12	114	37	38	28	27	26	33	48	44	464

[24] Zoznam spoločných výskytov generuje Program Atlas.ti. Výskyt jednotlivých kódov vyjadruje horný index pri názve kódu v riadku. Z dôvodu kódovania úseku viacerými kódmi sú súčty spoluvýskytov určitého kódu vyššie ako výskyt samotného kódu.

Najčastejšie používané kódy, ktoré zobrazuje Tabuľka 2, možno zaradiť do štyroch kategórií. V prvej kategórii sú kódy tém, ktoré boli odvodené z *hlavného predmetu skúmania* ako národnosť, materinský jazyk (týmto kódom sme kódovali aj rozprávanie o jazykoch, ktorými sa hovorí doma), dotazník SODB, viacnásobné uvádzanie. Do ďalšej kategórie zaraďujeme *kódy vecných tém,* ktoré s hlavnými témami „empiricky" súvisia ako migrácia, Rómovia a osvetová kampaň.

Ďalšie dve kategórie kódov zachytávajú proces zdôvodňovania názorov respondentov a kritériá, ktoré používali pri posudzovaní navrhovaných inovácií v Dotazníku SODB 2021. Do kategórie *Zdôvodňovanie* patria induktívne kódy ako obavy, zrozumiteľnosť a praktický zmysel. Do poslednej kategórie *Zdroje argumentácie* patria kódy „odborná pozícia" a „príklady zo skúsenosti". Tieto kódy spolu nesusedia a sú v určitom zmysle v opozícii. Ten istý účastník obvykle argumentoval obidvomi spôsobmi no pri rôznych témach. Ukázalo sa, že pre niektorých respondentov a najmä pre určité témy bolo príznačnejšie argumentovanie „odborné" a pohľad „zhora", z pozície toho, kto bude pracovať s dátami zo sčítania. Uplatňovanie tohto hľadiska sme sa rozhodli povýšiť na všeobecnejšiu kategóriu nazvanú „pohľad správcu". Kód odborná pozícia je najfrekventovanejším kódom tejto kategórie. Zaradené sú tu aj ďalšie spolu vyskytujúce sa kódy. Obdobnou všeobecnou kategóriou je kategória „pohľad obyvateľa (patriaceho k menšine)" Združuje kódy tém, na ktoré sa užívatelia snažili v diskusii pozerať z pohľadu (skupiny) obyvateľov, ktorí budú vypĺňať sčítací dotazník. Graf 2 znázorňuje kódy patriace do týchto kategórií. Kód odborná pozícia v kategórii „pohľad správcu" mal natoľko početné väzby s ostatnými kódmi, že je v grafe stotožnený so samotnou kategóriou. Starosť o „praktický zmysel" je jedným z mála induktívne vytvorených kódov, ktoré patria do oboch kategórií.[25] Kým v pohľade správcu ide o využiteľnosť dát, v pohľade užívateľa ide o individuálne chápaný zmysel účasti.

Graf 2: Témy príznačné pre „pohľad menšinového obyvateľa" a pre „pohľad správcu"

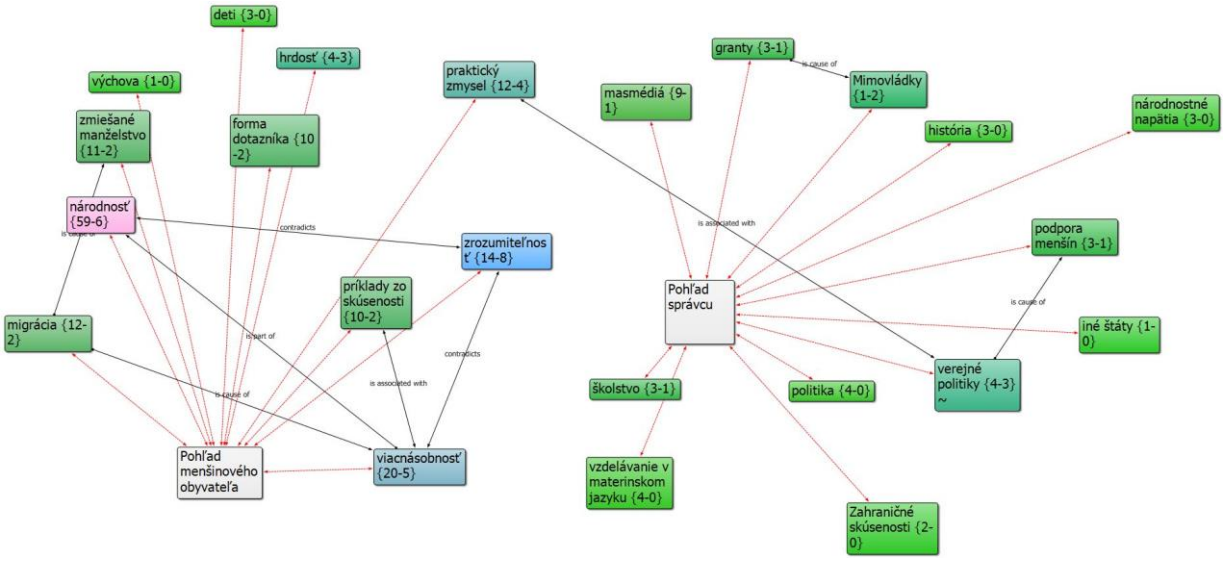

[25] V záujme prehľadnosti sme z grafu vylúčili časť väzieb označujúcich spolu - výskyty a vzťahy medzi kódmi, v tom aj väzbu kategórie „pohľad správcu" s deduktívne vytvorenými kódmi národnosť a viacnásobnosť. Napriek tomu Graf 2 dobre zobrazuje vzájomnú exkluzívnosť tém, ktoré boli spojené s rozdielnymi pohľadmi na problematiku.

Rozlíšenie pohľadu obyvateľa a pohľadu správcu považujeme za veľmi dôležité. Je určitou formou prevencie pred nesprávnym výkladom zistení fókusovej skupiny, a to najmä zistení, ktoré sa týkajú možnosti viacnásobného uvádzania národnosti.

Sčítanie 2011

a) Reflexia vypĺňania otázky o národnosti a materinskom jazyku v Sčítaní 2011

Prvým tematickým okruhom debaty boli skúsenosti s vyplnením otázok o národnosti a jazyku používanom doma a na verejnosti v Sčítaní 2011.

Väčšina účastníkov odpovedala spontánne o svojej, v zásade bezproblémovej skúsenosti s vypĺňaním Dotazníka SODB 2011. Adam zdôrazňuje, že napriek absencii problémov uvádzanie národnosti a materinského jazyka považuje za nutné zlo. K tejto téme sa ešte viackrát vráti. Róm Richard odpovedal všeobecne, zameriavajúc sa na deskripcie historických peripetií a propagačnej kampane z roku 2011 zameranej na Rómov a hlásenie sa k rómskej národnosti. Pri diskusii o tejto ale aj o ďalších otázkach vystupoval väčšmi ako odborník na rómsku tému ako človek so skúsenosťou zvnútra. Po opakovanom vyzvaní moderátora uviedol, že jeho materinský/domáci jazyk je zemplínske nárečie. Otázke o národnosti sa vyhol aj tým, že sa vyhlásil za naturalizovaného obyvateľa východoslovenskej metropoly a rodinný pôvod situoval do Užhorodu, čím vyjadril vzájomnosť s prítomnými Rusínmi. Moderátor túto vyhýbavosť rešpektoval a nesnažil sa ho viesť k odpovedi na položenú otázku.

Tabuľka 3: Odpovede na otázku o skúsenostiach s vypĺňaním dotazníka SODB 2011

Konkrétne odpovede	Všeobecné odpovede
Oleg: Tak začnem ja. Nakoľko som sa prisťahoval na Slovensko, pôvodom som Ukrajinec, takže pre mňa nebol nikdy problém národnosť napísať. *Ja som vždy písal Ukrajinec, ale moja manželka je Slovenka,* má ten slovenský pôvod, podľa toho potom mala aj postavenie zahraničného Slováka – tak sme sa potom dostali na Slovensko a dostali sme občianstvo. Čiže ona keď vyplňovala ten formulár, napísala, že ona je Slovenka a deti – Slováci. (20)	Richard: Rok 2011 bol trochu špecifickejší z dôvodu sčítania ľudu – snažili sme sa, tí ktorí sme boli zainteresovaní z pohľadu Rómov. Oslovili nás mimovládne organizácie, štátne inštitúcie – aby sa vôbec podarilo štátu relevantnejšie získať informácie do sčítania ľudu. Prečo? Hneď poviem. V roku 1992 prvýkrát prišla možnosť pre Rómov po veľkej asimilačnej politike socialistickej hlásiť sa k rómskej národnosti alebo k svojmu národu. Na tlačive bola kolónka buď Róm s veľkým „R“ alebo národnosť. Čiže ten, kto sa
Tunde: Ja si už vôbec nepamätám, že čo sme mali vyplniť. Vôbec sa nepamätám, ale keď som vyplňovala, tak tiež stále som vyplňovala – ja som Maďarka – takže *stále som písala maďarskú národnosť. To nikdy otázka pre mňa nebola*. (24)	
Nela: Ja som sa narodila na Ukrajine v Mukačeve a keď som mala 9 rokov, tak sme sa prisťahovali sem. Národnosť mi písali ukrajinskú. Čiže – neviem kedy bolo	

prvé sčítanie ľudu. Vtedy som mala ja na výber – teda, že som si napísala *rusínsku národnosť*, lebo doma sme sa rozprávali po rusínsky (28)	neprihlásil k národnosti rómskej mohol zakrúžkovať slovo Róm. Hovorím to preto, ja si to pamätám – lebo to sa týka tých Rómov, ktorí žijú na východe Slovenska hlavne v Michalovskom okrese a neovládajú dve storočia rómsky jazyk. Ovládajú zemplínske nárečie a tí starší ľudia len maďarský jazyk. Moderátor**:** Čiže, keď sa pýtam na ten materinský jazyk vo vašom prípade je to ...? Richard: *Môj materinský jazyk je zemplínske nárečie.* Moderátor**:** Zemplínske nárečie máte ako materinský jazyk. Richard: Áno. Som naturalizovaný Košičan a aj my pochádzame z Užhorodu po matke *(obracia sa na Olega).* V čase keď sa oddelila Zakarpatská Rus ... Oleg: Teraz zdvihnite ruku, kto je ešte z Užhorodu? Niektorá zo žien: Všetci.
Ivan: Narodil som sa v rusnáckej dedine, a *k Rusínom sa stále hlásim. Národnosť si píšem stále túto, doma sa rozprávame svojím rusnáckym jazykom stále*. A kde sme vonku, tak po slovensky. (57)	
Pavol (najprv si nevedel spomenúť na SODB 2011, potom uviedol): *Materinský jazyk som dal slovenčinu*, lebo doma rozprávame po slovensky. Pred tým, keď som bol slobodný a býval u rodičov, mama je Maďarka a otec Slovák, a doma po slovensky sa rozprávalo. Moderátor**:** A národnosť ste dali maďarskú? Peter: *Maďarskú.* Moderátor: A tiež – že by niečo bolo? Nespomínate si – ste hovorili – že by nejaké problémy boli? Peter: Nie, nič. (72-76)	
Adam: Ja si pamätám na toto, ale považujem to za nutné zlo. *Ale materský jazyk maďarčina a vyplním ako národnosť maďarská*. (77)	
Karol: Narodil som sa tu. Rodičia sú obidvaja Slováci. Dokonca neviem žiadne nárečie, hoci som Košičan neviem maďarsky... A navyše mi dcéra doniesla domov ešte Čecha ako zaťa, takže tak. Moderátor: Ale hlásite sa k slovenskej národnosti? Karol: Slovenskej, hej... U nás je taká perlička, dcéra sa s tým Čechom zoznámila v Dubline a tam sa im narodil aj chlapec, ktorý má tri pasy – írsky, český a slovenský. Takže môže sa rozhodnúť, čo vlastne bude	

Ani jeden účastník nespomenul, že by ho vyrušovalo poradie národností v dotazníku SODB 2011 (usporiadané boli podľa veľkosti – počtu obyvateľov hlásiacich sa k tej ktorej národnosti):

> *Moderátor: Mali ste nejaký problém povedzme s poradím národností? Národnosti boli v poradí podľa početností, to znamená najprv slovenská, maďarská, rómska, ukrajinská, rusínska....a ďalšie. Mali ste s tým nejaký problém alebo je to okej, keď je to takto uvedené.*
>
> *Ivan: Ja som nemal žiadny problém.*
>
> *Viacerí prikyvujú, že nemali problémy.*
>
> *Oleg: Nikto nič. My sme boli v tom užšom výbere, čiže sme sa našli.* (83:88)

Aj odpovede na ďalšiu otázku moderátora, či účastníci FS zaznamenali vo svojom okolí nejaké obavy v súvislosti s hlásením sa k menšinovej národnosti či uvádzaním materinského jazyka, signalizovali neprítomnosť problému:

Moderátor: Nejaké iné obavy, či už vaše alebo niekoho – prihlásiť sa (v roku 2011) k národnosti, k materinskému jazyku? Zaznamenali ste – Nela niečo, pamätáte si?
Nela: Nie.
Moderátor: Nie, nič. Tunde vy?
Tunde: Nie, neviem o tom. Ale je to teraz o tom roku 2011 hej? (97-104)

Tunde naznačila, že takéto problémy v minulosti boli, no akceptuje, že debata sa týka len roku 2011. Richard už vo svojom prvom vstupe (Tabuľka 3) hovoril o obavách, ale neboli to obavy prežívané samotnými Rómami. Formulovali ich experti a týkali sa možnosti, že sa Rómovia nebudú hlásiť k svojej národnosti. Aj Adam, ktorý sa spolu s rodinou hlási k maďarskej národnosti, hneď v úvode (necitovaná ukážka) naznačil, že v uvádzaní národnosti sú značné zmätky. V obci, kde pôsobí ako farár reformovanej cirkvi a vykonáva služby Božie v maďarskom jazyku, si miestni Maďari uvádzajú maďarský len materinský jazyk a národnosť si píšu slovenskú: „*Napísali, že sú Slováci a rómska časť taktiež napísala, že sú Slováci. Tak hovorím, že v našej obci sociologicky nič nesedí, lebo tam sa málokto priznal (k národnosti*)...(78)

b) Dôvody nehlásenia sa k národnostnej menšine a neúčasti na Sčítaní 2011

Nízke počty hlásiacich sa k rómskej národnosti a v Sčítaní 2011 aj nižší počet sčítaných hlásiacich sa k maďarskej národnosti boli dôvodom, že do scenára FS bola včlenená aj debata o dôvodoch nehlásenie sa k národu, národnostnej či etnickej menšine.

Dôvody uvádzané jednotlivými účastníkmi zhŕňa Tabuľka 4. Prázdne bunky či celé riadky znamenajú, že daný účastník sa k téme nevyjadril. Zo záznamu diskusie je zrejmé, že dôvodom bol skôr nedostatok informácií ako neochota či obavy.

Karol, účastník slovenskej národnosti, napríklad uviedol, že tému národnosti považuje za prežitú a podľa jeho názoru by sa národnosť ani nemala zisťovať. Pre potreby kultúrnej a vzdelávacej politiky si štát vystačí s informáciou o jazykoch.

Karol: Čiže keby to na mne bolo, tak tú národnosť ani nečlením – si občan Slovenska a akým jazykom rozprávaš. Tá národnosť mne nejako uniká. (351)

Tí, ktorí o téme debatovali, sa usilovali snahu nájsť dôvody pre obavy z uvádzania národností v sčítacom hárku. Pomáhali si najmä historickými vysvetleniami. Pozornosť si zasluhuje, že viacerí diskutujúci spontánne poukazovali na obmedzenú zrozumiteľnosť konceptu národnosti. Na rozdiel od neproblematického porozumenia otázke, ktorá sa pýta na jazyk, či už materinský jazyk alebo jazyk, ktorým sa ľudia rozprávajú vo svojich domovoch, národnosť je podľa účastníkov FG neľahko uchopiteľná a pochopiteľná.

Tunde: Podľa mňa možnože ani nerozumejú ľudia tomu, že čo je národnosť.
Moderátor: A prečo Tunde, prečo myslíte

Tunde: Neviem, lebo rómsky naši spoluobčania rozumejú tomu, čo je národnosť? (obracia sa s otázkou na Richarda) Lebo niekedy ja si myslím, že nerozumujú, ale ani Maďari nerozumejú tomu, takže nie len o tom je reč.
Moderátor: Ale teraz nerozumejú preto, že nerozumejú po slovensky alebo nerozumejú tomu termínu aj keď je preložený.
Tunde: Nerozumejú tomu termínu. Nevedia, že čo to je.
*Richard: Nemajú právne vedomi*e. (308-311)

Na rozdiel od Richarda, ktorý neprihlasovanie sa Rómov k rómskej národnosti pripisoval nízkemu vzdelaniu a chýbajúcemu „právnemu vedomiu“, historička Tunde poukázala na všeobecnejší problém zrozumiteľnosti tohto termínu. S jeho nejasnosťou podľa nej nezápasia len Rómovia ale rovnako aj iné menšiny. Tundine slová zrejme povzbudili aj Nelu, aby pripustila, že aj Rusíni majú ťažkosti s porozumením tomuto termínu.

Moderátor: Čiže akoby si to zamieňali zo štátnou príslušnosťou?
Nela: Asi áno, tak je to.
Moderátor: Čiže národnosť si zamení so štátnou príslušnosťou?
Nela: Alebo mu to tak vyhovuje, že bude ako väčšina – majorita (335-338)

Tabuľka 4: Dôvody nehlásenia sa k „svojej“ národnosti podľa účastníkov FS (zhrnutie)

	Rómovia	Maďari	Rusíni
Oleg		politická situácia zaváži	
Tunde	chýbajúca národná hrdosť	Politická situácia a existujúce protimaďarské tlaky chýbajúca národná hrdosť nejasnosť, nezrozumiteľnosť pojmu národnosť	
Nela			pomerne nedávne uznanie rusínskej národnosti, nezvyk, chýbajúca hrdosť; zamieňanie si národnosti so štát. príslušnosťou
Richard	Nízke vzdelanie po niekoľko generácií →v chýbajúce národné alebo právne povedomie; strach z opakovania historických tráum a obavy o budúcnosť		
Karol			
Ivan			strach je v menšine vždy bol, odovzdáva sa z generácie na generáciu
Pavol			
Adam	snaha včleniť do väčšiny alebo splynúť s ňou.	snaha patriť k väčšine aj pre zlé historické skúsenosti[26]	

[26] V obci, kde Adam pôsobí ako farár, si stále pamätajú traumy z prestrelky po zmene hraníc medzi Slovenskom a Maďarskom.

V priebehu diskusie sa účastníci postupne priklonili k názoru, že obyvatelia citlivejšie reagujú na otázky o majetku a vybavení domácnosti ako na otázky národnosti a materinského jazyka. Domnievali sa, že časť ľudí mohli od účasti na Sčítaní odradiť práve tieto otázky. Podľa viacerých účastníkov najmä tí, ktorí „vlastnia nejaké majetky“, mohli takéto otázky považovať za vtieravé a zásah do súkromia.

Oleg: Asi, neviem. Tam bolo koľko má televízorov, koľko má rádií. To boli až také otázky. Ja pamätám si tie otázky.
Nela: To vybavenie domácnosti.
Moderátor: A čo vás na tom tak odradilo?
Nela: že čo ich to zaujíma.
Moderátor: že čo ich do toho.
Nela: čo ich do toho, hej. (123, 136-139)
Richard: No áno, ja chcem akože trošku naviazať, že ozaj ľudia mali problém vyplniť to tlačivo. Respektíve tí, ktorí vlastnia nejaké majetky, tak sa toho zľakli a tým pádom už to tlačivo nechceli vyplniť. ‚A ľudia asi neradi prezrádzajú svoje súkromné záležitosti. A to myslím, že takéto informácie žiadali – teda žiadal štatistický úrad po prvýkrát od občanov, tak preto sa toho niektorí zľakli. (152-157)

Adam v reakcii na Richarda poopravil jeho domnienku, že majetok nebol v Sčítaní predtým zisťovaný. Uviedol *morálne dôvody neúčasti* – pokles pocitu povinnosti vyhovieť požiadavkám štátu.

Adam: Podľa mňa (v roku 2011) sme boli už 20 rokov po revolúcii. Aj pred tým povinne sme vypĺňali veci a potom vyrástla ďalšia generácia a tí už nechceli. Lebo aj pred tým chceli vedieť koľko máme doma televízorov a vedeli to potom vykazovať, že ako sme napredovali a tak ďalej. Čiže.. len tá generácia už bola iná. Podľa mňa.(157)

SODB 2021

Moderátor v súlade so scenárom účastníkov informoval, že v SODB 2021 by si mohli obyvatelia uviesť viac ako len jeden materinský jazyk (*teda jazyk, ktorým s obyvateľom hovorili rodičia v jeho detstve*). Taktiež budú mať možnosť uviesť viac ako jednu národnosť a uviedol zdôvodnenie pre tieto možnosti.[27]

Debata o viacnásobnom uvádzaní materinského jazyka a viacnásobnom uvádzaní národnosti mala v scenári obdobnú štruktúru. Najprv sa malo diskutovať, aký komfort, výhody

[27] Uviedol, že dôvodom pre rozšírenie možností je predovšetkým potreba prehĺbiť poznatky o rôznorodosti spoločnosti v tejto oblasti, čo má viesť k spoľahlivým a komplexným údajom o demografickom zložení obyvateľstva z hľadiska ich príslušnosti k národnosti a používaní jazyka. Takéto údaje sa stanú následne základom aj pre plánovanie politík a konkrétnych opatrení zameraných na ochranu a podporu práv národnostných menšín vrátane ich jazykových práv, ktoré sa odvíjajú od dát zistených pri sčítaní.

či nevýhody rozšírené uvádzanie poskytne obyvateľom počas sčítania sa, a následne sa vec mala posúdiť z pohľadu kvality obrazu takto získaného o národnostnom zložení Slovenska.

1. Materinsky jazyk – možnosť uviesť viac materinských jazykov

Najprv sa debatovalo o možnosti uvádzať viac materinských jazykov. Otázka, či bude táto inovácia podľa prítomných prínosom a či to ľudia budú pociťovať ako vylepšenie, vyvolala u účastníkov *neutrálne a súhlasné odozvy.*

Pavol, ktorý má po matke maďarskú národnosť, ale materinskú reč má slovenskú, pretože má otca Slováka a doma hovorili len slovensky, sa k tejto možnosti vyjadril kladne. Označil ju dokonca za ukončenie diskriminácie detí zo zmiešaných manželstiev.

> *Pavol: Je to taký špecifický príklad na rodičoch alebo na tej osobe, ktorý uvedie svoj materinský jazyk a keď používajú v domácnosti dva jazyky, že otec je napríklad Maďar a mama Slovenka alebo rôzne iné prípady. Tak je to lepšia reprezentatívna vzorka, keď má človek na výber a nie je diskriminovaný len tou jednou možnosťou, že musí uviesť len jeden jazyk*. (287:287)

Možnosť uvádzania viacerých materinských jazykov oceňovala ako prínos aj Nela.

> *Nela: Tak trebárs mám známych – on je Nemec a ona je Slovenka. On sa rozpráva od malička, od plienok s dcérou po nemecky a ona po slovensky. Výhoda je tá, že po prvé ovláda plynule dva jazyky plus tretia reč v štáte kde žije, to je tretí. Takže to dieťa má v podstate dva jazyky rodné, teda materinské. Teda to nemusí byť jazyk matky, ale teda keď je to ten jazyk, s ktorým rozpráva v detstve tak sú to tieto.* (273)

Historička Tunde taktiež privítala, že sa Cenzus vyvíja v súlade s dobou.

> *Tunde: Ale keď sa cenzus bude držať toho, že sa rozvíja a aj tie otázky aj k tej dobe, v ktorej žijeme – a tu je jasný vplyv multikulturalizmu, teda že žijeme v ňom. Takže ja si myslím, že to by malo fungovať. Lebo žijú spolu zmiešané páry a čím ďalej tým viac. A nie tak sú zmiešané, že v jednej krajine – že povedzme z jednej krajiny sú Maďar – Slovák alebo Maďar – Čech alebo Čech – Slovák, ale Angličan – Slovák alebo Nemec – Slovák alebo Nemec – Maďar*.
> *Moderátor: Tých kombinácií môže byť viacero.*
> *Tunde: Veľa, hej. Veľa kombinácií môže byť a čím je otvorenejší svet, tým by mali byť otvorenejšie aj otázky.* (275:281)

Tunde zároveň naznačila, že možnosť viacerých národností/národných identít je nová aj pre vzdelaných ľudí: Na otázku moderátora, či pre rozhodovanie štátu budú informácie o viacnásobnej národnosti užitočné alebo relevantné, Tunde odpovedá:

> *Tunde: Sú relevantné informácie. Mne, čo ja začínam nad čím rozmýšľať – že koľko identít má človek. Lebo zatiaľ som si myslela, že človek má jednu identitu aspoň*

národnostnú. Ale zrejeme je to otázka tiež – že koľko identít má človek. (282-283)

Ak účastníci debaty súhlasili, že uvádzanie viacerých materinských či rodičovských jazykov bude pre obyvateľov prínosom, najmä tých, ktorí pochádzajú z jazykovo zmiešaných rodín, v odpovedi na otázku, či to bude aj prínosom pre obraz obyvateľstva už nemali podobnú istotu.

> *Nela: Ale tiež sa obávam toho, že bude v tom chaos. Ale v tom prípade dva materinské, ak naozaj je ten otec napríklad Nemec a rozpráva nemecky, žije s tým dieťaťom. Ale nie tak, že mama si napíše, že slovenčina a otca máš Nemca, tak ti napíšem aj nemčinu – hej napríklad – a vidí ho raz do roka. Čiže to je také si myslím ...* (478)

Oleg, ktorý k diskutovaným témam často pristupoval z pozície „správcu" krajiny, vyjadroval obavy z dôsledkov, aké táto voľnosť môže mať pre kvalitu štatistiky.

Olegova dcéra má po matke slovenskú národnosť (aj občianstvo). Doma s ňou hovoria ďalej po ukrajinsky. V škole sa učí slovenčinu a slovenský jazyk ovláda na takej istej úrovni ako ukrajinčinu.

> *Oleg:.. čiže ani nepočujete, že je Ukrajinka, ona hovorí čisto po slovensky. Akú má napísať národnosť?*
> *Moderátor: Nie, nebavíme sa o národnosti – k tej sa dostaneme za chvíľu. Bavíme sa o materinskom jazyku.*
> *Oleg: Tak aký materinský jazyk si má napísať? Ukrajinčinu? Tak asi ukrajinčinu. Národnosť je slovenská, ale materinský jazyk má ukrajinský – či tá štatistika sa nezblázni, keď to bude takéto iné. (252-258)*

2. Viacnásobná národnosť

Dôležitým kontextom debaty o možnosti uvádzania viacerých národností bola debata o problematickej zrozumiteľnosti pojmu národnosť, ktorá sa rozvinula v časti venovanej reflexii skúseností zo SODB 2011. Jej závery mohli prispieť k väčšej ostražitosti účastníkov voči rozšírenej možnosti.

Debatu do určitej miery ovplyvnil aj moderátor, ktorý sa nedržal v scenári vyžadovaného oddeleného opytovania na prínos pre tých, ktorí sa budú zúčastňovať na sčítaní a opytovania na prínos, ktorý takéto dáta budú mať pre obraz našej krajiny. Nešpecifikoval teda osobitne výzvu k „hľadisku účastníka" a k „hľadisku správcu", ale pýtal sa na prínos či problémy všeobecne.

> *Moderátor: Dobre a tá národnosť teda? Keby bola možnosť uvádzať príslušnosť k viacerým národnostiam. To považujete za pozitívne alebo to nie je dobrý nápad? Môže to k niečomu pomôcť alebo naopak uškodiť?*
> *Adam: Podľa mňa je to negatívne.*

Karol: Toto považujem za nezmysel.
Tunde: Viac je to nezmysel. To je nezmysel presne.
Karol: Jazyky hej, ale národnosť nie. (352-362)

Obaja zástupcovia maďarskej menšiny aj zástupca rusínskej menšiny spontánne reagovali negatívne.

Moderátor: Čiže nedostaneme lepší obraz o tom národnostnom zložení?
Nela: Myslím, že nie.
Ivan: To ťažko.
Tunde: Ja si myslím, že .. ani nie preto lebo sa boja. Viete to je také že – „á dotazník, tak vyplním 5 minút a hotovo a idem". Teda, že ku všetkému sa stavia človek už takto. Teda, že nemám čas.
Moderátor: Teda, že nie je to dôležité?
Tunde: Áno – nijaká dôležitosť tam nie je. (453-438)

Ivan žije v národnostne zmiešanom manželstve, ale potrebu dvojitej národnosti nepociťuje. V ich rodine bolo možné napätie medzi národnosťami vyriešené rozdelením národností medzi deti: jeden syn má národnosť rusínsku a druhý slovenskú. [28]

Ivan: Ja si myslím, že v tom štáte, kde ten človek žije, by mal ten štátny jazyk ovládať, aby sa dohovoril a materinský jazyk je čo už doma, čo rozpráva – podľa toho si môžu rozprávať. Ja mám dvoch synov a manželka je Slovenka a ja ako krstený som bol po rodičoch rusnácky. Tak krsteného jedného syna máme rusnáckeho a jedného slovenského. Ale išli k babke a po rusnácky sa rozprávali tiež. Ale napísané je, že jeden je po mne a jeden po žene. A máme pokoj, nemáme problém. (285)

Riešenie, ktoré praktizoval Ivan a jeho rodina, však nevyhovuje každému typu zmiešanej rodiny. Nemusia ho vítať ani deti, ktorým sa tá či oná národnosť (aspoň načas) „vnúti".

V nasledujúcej debate sa ukázalo, že dôvodom pre negatívny postoj k tejto možnosti sú najmä obavy zo zmätku, ktorý môže dvojité uvádzanie národnosti spôsobiť pri spracovaní údajov a následne pre štatistický obraz krajiny. Moderátor, skúsený analytik, sa snažil naznačiť, že dvojité uvádzanie národnosti je technicky zvládnuteľné, ale nepodarilo sa mu rozptýliť pochybnosti.

Oleg: Ak by povedzme v budúcnosti bola taká možnosť napísať si dve národnosti, teraz hovorím teoreticky, tak urobme taký príklad. Povedzme, že milión Slovákov by napísalo v prvej kolónke, že je Maďar a v druhej kolónke by napísal, že je Slovák. A štatistický úrad by videl, že tu je milión Maďarov a milión Slovákov – čiže povedal

[28] Ivan ku kritériám národnosti pripája aj náboženstvo, ktoré je zrejme v prípade Rusínov špecifickým identifikátorom.

by, to je už dva milióny, ale to napísalo len jeden milión ľudí.
Moderátor: To sa dá, to nie je problém v tejto chvíli – lebo je to od jedného človeka.
Oleg: Toto neviem, preto toto nepodporujem. (372-374)

Podobné pochybnosti z pohľadu správcu prezentovala aj Tunde:

Ale ako z toho potom budú exaktné čísla? Pre mňa je toto otázka – lebo ako z toho vznikne, lebo z toho bude obrovský mix. To by bolo veľmi – ten dotazník by musel byť kvalitne vypracovaný, aby tam nemohli vzniknúť také chyby. (375)

Aj v ďalšej debate o tom, čo by mohlo pomôcť získať realistický obraz národnostného zloženia Slovenska, Oleg trval na uvádzaní len jednej národnosti. Ako dôvod hneď v úvode uvádza okrajovú dôležitosť tejto kategórie, ktorá sa podľa neho stáva témou len pri samotnom SODB.

Moderátor: Dobre. Oleg vy ako to vnímate?
Oleg: Vôbec otázku národnosti kladieme iba vtedy, ak vypĺňame nejaký hárok – iba vtedy sa pýtame na to alebo teda vtedy keď sú takéto sčítania. Takže keď už príde na to v tom roku 2021, tak ja by som navrhol, že jednu otázku národnosti a jednu otázku materinského jazyka.
Moderátor: Nemyslíte si, že nám to prinesie lepšie poznanie tej reality?
Oleg: To veľmi skreslí.
Moderátor: Skreslí to podľa vás.
Oleg: Ak to bude užšie, to dá pomerne konkrétnejšiu výpoveď[29]. (482 – 487)

Moderátor sa v priebehu debaty vrátil k pozabudnutému hľadisku účastníkov a nastolil debatu o možných prínosoch viacnásobného prihlasovania národnosti pre tie menšiny, ktoré z rôznych dôvodov inklinujú k hláseniu sa k majorite.

Moderátor: Nemôže to napríklad pomôcť, keď si pomôžem rómskou národnosťou – že budeme vlastne vedieť lepšie čísla, že sa prihlásia k slovenskej, k maďarskej a zároveň aj k rómskej.
Adam: To by malo byť inakším spôsobom. Ako Tunde hovorila, mali by byť hrdí na to, že sú Rómovia. Ja mám priateľov Rómov a nemajú chudobné danosti, majú svoje pozitíva. Len oni chcú byť vo väčšine.
Moderátor: Jasné. Pavol váš názor na možnosť viacero národností?
Pavol: Ja súhlasím s Adamom, že človek, kde sa cíti ku ktorej národnosti, tak asi tam by mal patriť.
Moderátor: A vy sa hlásite k maďarskej, ale napríklad je možno mnoho ľudí – a teraz vám nechcem oponovať, len premýšľam zároveň nad tým, že niektorí sa hlásia k slovenskej z nejakých dôvodov – že nepomohlo by to k tomu, že by sa prihlásili aj k slovenskej aj k maďarskej? Teda, že by boli nejaké jasnejšie,

[29] Zúženie možností obhajoval aj Adam pri záverečnej diskusii o elektronickej a papierovej forme dotazníka. Ako dôvod uvádzal že viac možností spôsobí, že ľudia si nevyberú ani jednu.

zreteľnejšie, jednoznačnejšie čísla o tom, že aha – tak toľkoto ľudí vlastne je tu, ktorí sa hlásia, že nie napríklad 400 000, ale je to 600 000 ľudí?
Pavol: Tak v takýchto prípadov hej, to by sa dalo.
Moderátor: Nela váš názor?
Nela: Tiež si myslím, že národnosť by mala byť jedna. Ja som teda rusínskej národnosti.
Moderátor: a zapísali by ste si slovenskú keby bola možnosť?
Nela: Nie. (357:370)

Z dynamiky diskusie v predchádzajúcej ukážke (357:370) môžeme vidieť, že účastníci vedia zohľadniť argumenty a meniť svoje pôvodné postoje. Moderátorova argumentácia priviedla Pavla k opatrnému súhlasu s tým, že viacnásobné uvádzanie národnosti by mohlo prospieť k lepšej viditeľnosti určitej menšiny. Aj Tunde, ktorá zo „správcovského" pohľadu považuje viacnásobné uvádzanie národnosti za „*veľký mix"* , pri posune debaty k „hľadisku obyvateľa" ustúpila od jednoznačného odmietnutia a uznala, že uvádzanie viacnásobnej národnosti má význam pre deti z národnostne zmiešaných manželstiev.

Tunde: Ja nie som proti tomu, lebo si myslím, že v zmiešaných rodinách to je stále otázka, lebo to dieťa nemá viac rado svoju mamu ako svojho otca. Takže tak isto môže mať dve národnosti, keď jeden je Maďar alebo Ukrajinec alebo Čech – to áno, ale len to. (376:377)

Podľa diskutujúcich by možnosť uvádzania viacerých národností nepovzbudila rómsku menšinu, aby si popri maďarskej alebo slovenskej národnosti priznávala aj rómsku národnosť. Dôvodom pre túto skepsu okrem Adamom spomínanej „chýbajúcej hrdosti" je podľa účastníkov najmä nejasný význam slova národnosť, čo už naznačovali v predchádzajúcich častiach diskusie.

Moderátor: Nehlásili by sa tí Rómovia, ktorí sa dnes hlásia k slovenskej, maďarskej národnosti, neuviedli by si tú rómsku?
Richard: Nie.
Moderátor: Nie, nemyslíte?
Richard: Nie. Tí uvedomelejší to majú jednoznačné, ku komu sa hlásia a tí nevzdelanejší alebo slabo vzdelaní, tým chýba to právne a národné povedomie. Čiže opäť nebudú vedieť o čo sa jedná. (401-405)

Historička Tunde sa opakovane vracala ku konfúziám pojmu národnosť a zdôrazňovala jeho nesamozrejmosť a potrebu vysvetľovania:

Tunde: Hej, ale aj tie základné pojmy. Povedzme tá národnosť – čo to znamená, treba to vysvetliť, lebo ľudia v tom majú veľký mix. Aj historici majú v tom mix, tak prečo by to potom ľudia, ktorí sa s tým bežne nestretávajú, mali vedieť.
Nela: Hej. (521:522)

Osvetová kampaň pred SODB 2021

Kód vysvetľovacia (osvetová) kampaň, teda kampaň predchádzajúca SBOD 2021, sa v Grafe 3 nachádza medzi 12 kódmi, ktoré sme najčastejšie používali pri spracúvaní prepisu. Tento kód sa najčastejšie spoločne vyskytoval s kódmi národnosť a zrozumiteľnosť.

Graf 3: Aktéri a ciele osvetovej kampane podľa účastníkov FG[30]

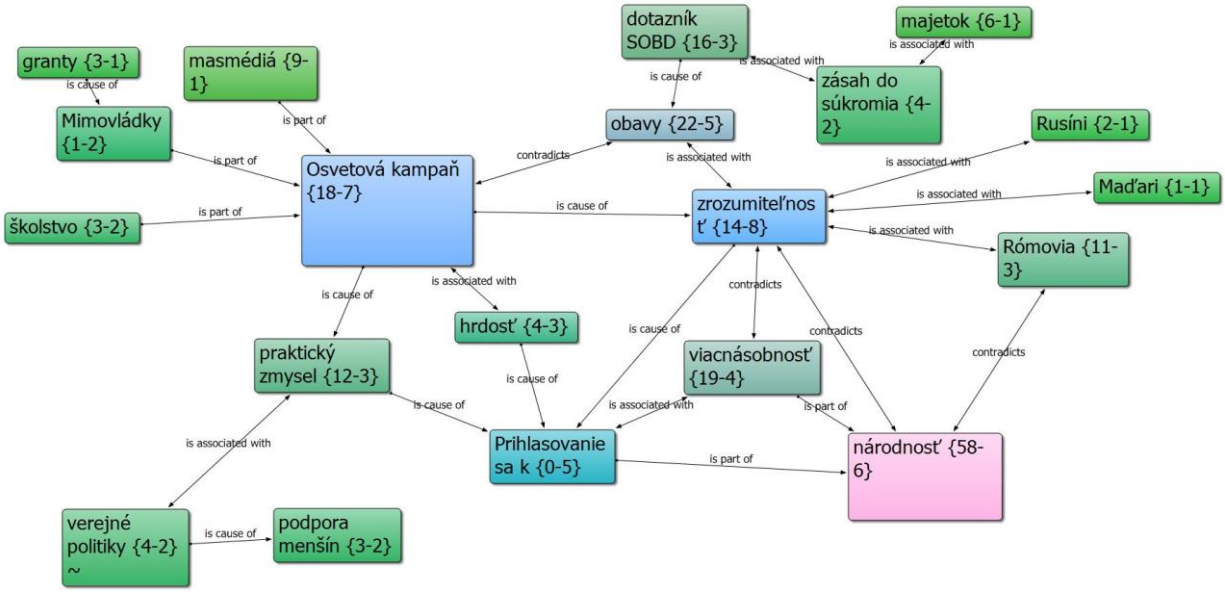

Všetci účastníci FS konsenzuálne zdôrazňovali dôležitosť vysvetľovacej kampane pre úspešnosť sčítania pri zisťovaní národnostného a jazykového zloženia obyvateľov Slovenska ako aj v záujme rozptyľovania obáv z narušenia súkromia, ktoré sa podľa nich objavili pri predchádzajúcom sčítaní.

> Oleg: *To som hovoril aj ja na začiatku. Musí byť v správach, v televízii, v masmédiách – musí byť nejaká časť venovaná v spravodajstve tomu venovaná, aby ľuďom vysvetľovali tieto veci. Aby vedeli chápať tie otázky*. (418)
> Do kampane by mali byť zapojené najmä verejnoprávne médiá.

> Oleg: *Reportéri RTVS. Reportéri alebo práve tí odborníci, ktorí rozumejú tej téme a vyberú taký jazyk, ktorý pochopia všetci, ktorí pozerajú tú telku alebo počúvajú správy. Čiže predovšetkým reportéri*. (512)
> *Richard: Ja si myslím, že treba na to vziať predovšetkým verejnoprávne médiá, štátne inštitúcie v zmysle platnej legislatívy. Občan má právo dostať relevantné informácie, o tom čo sa deje byť informovaný, právo sa vzdelávať a tak ďalej aj vo*

[30] Označenia vzťahov medzi kódmi v grafe vyjadrujú logiku argumentácie účastníkov. Mimovládne organizácie, médiá ale aj školstvo sú aktérmi (teda „part of“) osvetovej kampane. Osvetová kampaň „contradicts“ obavám, teda jej cieľom je rozptýliť obavy ohľadne vecí, s ktorými je kód obavy spojený („associated with“). Osvetová kampaň má viesť (is „cause of“) k vyššej zrozumiteľnosti pojmov, uvedomeniu si praktického zmyslu sčítania a má povzbudzovať hrdosť na národnosť, ktorá je podľa účastníkov príčinou prihlasovania sa k národnosti (rovnako ako porozumenie zmyslu pojmu národnosť).

svojom materinskom jazyku. Čiže pokiaľ by sa chystalo niečo také, o čom sa my teraz bavíme, tak jedine takouto formou. Teda vhodnou informačnou kampaňou. (548)

Zapojené by mali byť aj mimovládne organizácie, čo zdôrazňoval najmä Richard. Ten už v úvodnej diskusii podčiarkol ich dôležitosť v kampani za prihlasovanie sa k rómskej národnosti.

Richard: ... Už ako som spomínal takýto konkrétny príklad, ktorý sa stal pred sčítaním ľudu, kde mnohé mimovládne organizácie sa prihlásili do toho grantového kola, získali grant a šírili takéto informačné povedomie v rómskych komunitách.
Moderátor: A tam asi boli lepšie tie výsledky z hľadiska početnosti, hej – ako inde?
Richard: Áno, áno. Lebo hovorím ten 2011 bolo rapídne iný, čo sa týka štatistiky.
Moderátor: A toto sa dá pripísať myslíte tým mimovládnym organizáciám?
Richard: Áno, pravdaže. (550:554)

V záujme povzbudenia rómskej menšiny k hláseniu sa k rómskej národnosti by sa podľa Tunde mala v kampani angažovať aj rómska inteligencia.

Tunde: Mala by to rómska inteligencia vysvetliť. Lebo podľa mňa to chýba, že niekto im nevysvetlil – že pozrite sa toto nie je proti vám, toto je pre vás. Teda, že tam nič nie je vysvetlené, ako ani nám – nikomu tu nevysvetľuje nikto nič. Ale Rómovia sú práve taká skupina, komunita žijúca tu na Slovensku, ktorej to vzdelanie chýba, určite chýba. Takže (je potrebné) vysvetliť im, že čo to znamená. (406- 407)

Aj Karol zdôrazňoval dôležitosť zrozumiteľnosti kampane.

Karol: Áno, vysvetľujúca kampaň. A potom minimum cudzích slov. lebo dneska sa na Slovensku anglicky rozpráva. Kadejaké tie frázy a najmä mladá generácia. ... ... Takže minimum cudzích slov. A ja vravím – to by sa bolo treba zamyslieť – akými výrazovými prostriedkami. Napríklad, že buď hrdý, že si Maďar alebo nehanbi sa za to, že si Róm alebo vzdelávaj sa.
Moderátor: Čiže vzbudiť hrdosť takto aj. A ešte ma napadá – má to byť v jazyku národnostnej menšiny alebo v slovenčine?
Karol: No asi hej, v jazyku národnostnej menšiny.
Nela: To by bolo dobré.
Karol: Hej, to by bolo asi dobré. (539:543)

Okrem rozptyľovania obáv a dôrazu na zrozumiteľnosť pojmov je podľa účastníkov veľmi dôležité aj to, aby kampaň objasňovala a upozorňovala na praktický zmysel sčítania a to nielen z pohľadu spravovania krajiny, ale aj z pohľadu na Slovensku žijúcich národnostných menšín. Zdôrazňovaním praktického zmyslu sčítania by kampaň mohla pomôcť prekonávať pohodlnosť a nezáujem časti obyvateľstva. Viacerí účastníci FG túto pohodlnosť považovali za fakt, s ktorým je potrebné počítať.

*Ivan: Lebo toto sčítanie ľudia berú – ako by som to povedal – ako obťažujúcu skúsenosť. Hej, proste chcú niečo po ňom aby niečo vypisoval a jemu sa to nechce. (*459)

8.2 Zhrnutie analytického komentára

Účastníkmi analyzovanej fókusovej skupiny boli obyvatelia Košického samosprávneho kraja hlásiaci sa k najpočetnejším národnostným menšinám v Slovenskej republike (maďarskej, rómskej, rusínskej, ukrajinskej) a jeden príslušník majority. Ich vzdelanie bolo úplné stredoškolské a vysokoškolské a ich vek sa pohyboval od 40 do 64 rokov. Vďaka vekovej zrelosti a vzdelaniu boli účastníci dobre pripravení uvažovať o širších súvislostiach diskutovaných tém a pozrieť sa na získavanie údajov o národnostnom zložení a jazykových potrebách obyvateľstva aj z pohľadu spravovania verejných vecí. Tento „správcovský“ pohľad pri niektorých témach dokonca uprednostňovali pred hľadiskom sčítavajúceho sa obyvateľa.

V prvej téme debaty – reflexii skúseností s vypĺňaním údajov o materinskom jazyku (jazyku používanom doma a na verejnosti) a národnosti v SODB 2011 – nik nespomenul osobné ťažkosti či nepohodlie. Pri uvažovaní o dôvodoch nízkeho podielu sčítaných hlásiacich sa k rómskej národnosti či iným národnostiam účastníci zdôrazňovali najmä nízke vzdelanie a neporozumenie konceptu národnosť, nedostatočnú národnú hrdosť, snahu deklarovať začlenenie do majority a bezpečnostné dôvody. Poukazovali aj na vplyv politickej situácie a predpokladanej nedostatočnej mediálnej kampane ohľadne dôležitosti poznatkov o národnostnom zložení krajiny a jazykových zvyklostiach a potrebách obyvateľstva. Na nižšej účasti na sčítaní sa však podľa nich podpísala najmä neochota priznávať majetkové pomery a s tým súvisiaca obava z nedostatočnej anonymizácie a tiež určitá ľahostajnosť k spoločným veciam.

Možnosť uvádzať viac ako jeden materinský jazyk v SODB 2021 účastníci fókusovej skupiny privítali ako ústretovú a zohľadňujúcu rastúci podiel zmiešaných manželstiev, v ktorých sa pri výchove detí uplatňuje dvojjazyčnosť. Osobne však takúto skúsenosť nemali. Hoci polovica účastníkov pochádzala z národnostne zmiešaných rodín alebo žila v zmiešanom manželstve, v domácej komunikácii a pri výchove detí používali len jeden jazyk.

K možnosti hlásiť sa viac ako k jednej národnosti sa ale účastníci stavali prevažne negatívne. Táto možnosť podľa nich nevyrieši problém nedostatočného prihlasovania sa k rómskej či inej národnosti, ale skôr prehĺbi doterajšie konfúzie a prinesie zmätočné zistenia. Hlavná príčina nehlásenia sa k národnosti spočíva podľa účastníkov v nejasnosti a nezrozumiteľnosti pojmu národnosť pre ľudí s nižším vzdelaním, či sú to už Rómovia, Maďari alebo Rusíni. Časť účastníkov sa domnievala, že údaje o materinskom jazyku by mohli byť postačujúcim základom pri rozhodovaní o podpore kultúry menšín.

Konsenzus medzi účastníkmi bol však dosiahnutý najmä v tom, že vysvetľovacia kampaň predchádzajúca sčítaniu by mala byť patrične intenzívna, mediálne výrazná a zapájať by sa do nej mali aj mimovládne organizácie. Kampaň by mala zvýrazniť praktický účel poskytovaných údajov, a to nielen z pohľadu spravovania krajiny, ale aj z pohľadu na Slovensku žijúcich národnostných menšín. Mala by sa zamerať na objasňovanie pojmu národnosť a

zdôrazňovať vzťah medzi podporou kultúry a vzdelávania menšín a prihlasovaním sa k menšinovej národnosti. Zdôrazňovanie praktického zmyslu sčítania by podľa účastníkov mohlo prebudiť záujem časti menšinového obyvateľstva uvádzať údaje o svojej národnosti a jazykoch, ktorými s nimi hovorili rodičia.

9. Vplyv na zákon o SODB 2021

Zákon o sčítaní explicitne nebude vymedzovať znenie otázok, uvádza len témy jednotlivých zisťovaných charakteristík. Znenie otázok bude obsahom osobitného opatrenia.

10. Záver

ÚSVNM a ŠÚ SR ako zodpovední gestori aktivity 4. *Pripraviť metodiku sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk* strategického cieľa 5. *Venovať zvýšenú pozornosť osobitným skupinám a skupinám obyvateľov, ktorých sčítanie si vyžiada špecifický prístup v spolupráci s* Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úradom vlády SR, Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvom vnútra SR, Ministerstvom spravodlivosti SR a zástupcami národnostných menšín vypracovali predložený materiál – **Metodiku sčítania obyvateľov z hľadiska ich príslušnosti k národnosti alebo etniku so zreteľom na materinský jazyk,** pričom rešpektujú rôznosť názorov a argumentácií bez konsenzuálneho stanoviska alternatívnym spôsobom.

Na základe vyššie uvedených stanovísk členov a členiek expertnej pracovnej skupiny je potrebné konštatovať, že neviedli k jednoznačnému záveru a spoločnému stanovisku. Preto, nadväzujúc na vyššie uvedené analýzy a z nich vychádzajúce stanoviská ÚSVNM, ÚSVRK, MŠVVŠ SR, MS SR, ÚV SR a troch zo štyroch členov a členiek expertnej skupiny za národnostné menšiny, sa pre SODB 2021 **odporúča** zisťovať viac ako jednu príslušnosť k národnosti a viac ako jeden materinský jazyk s možnosťou dvoch alebo viacerých volieb (ako je uvedené v alternatíve 1 a v alternatíve 2). ŠÚ SR navrhuje zisťovať viac ako jednu príslušnosť k národnosti a jednu možnosť pri materinskom jazyku (alternatíva 3). Jedna z členiek expertnej pracovnej skupiny odporúča postupovať analogicky ako v roku 2011.

Návrhy členov a členiek expertnej pracovnej skupiny možno v zásade zhrnúť do nasledovných alternatív:

1) Zisťovanie premenných
- Národnosť/etnicita – možnosť označiť jednu možnosť zo zoznamu
- Ďalšia národnosť/etnicita – možnosť označiť dve/viac možností alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď
- Materinský jazyk – možnosť označiť jednu možnosť zo zoznamu
- Jazyk raného detstva/Ďalší jazyk – možnosť označiť dve/viac možností alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď

2) Zisťovanie premenných
- Národnosť/etnicita – možnosť označiť viac možností zo zoznamu alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď
- Jazyk raného detstva – možnosť označiť viac možností zo zoznamu alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď

3) Zisťovanie premenných
- Národnosť/etnicita – možnosť označiť jednu možnosť zo zoznamu alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď
- Ďalšia národnosť/etnicita – možnosť označiť jednu možnosť alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď
- Materinský jazyk – možnosť označiť jednu možnosť zo zoznamu alebo možnosť vpísať vlastnú odpoveď

11. Použitá literatúra a zdroje

BARTH, F. 1969. Ethnic Groups and Boundaries. Boston: Little, Brown and Company.

BILLIET, J. Questions about National, Subnational and Ethnic Identity In European Social Survey. Core Questionnaire Development.
Dostupné online:
<https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_national_ethnic_identity.pdf>

BRUBACKER, R. 2006. Ethnicity without groups. Cambridge: Harvard University Press.

GAZER, N., MOYNIHAN, D. 1962. Beyond the Melting Pot: the Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City. Cambridge: Harvard University Press.

MESSING, V. 2014. „Methodological puzzles of surveying Roma/Gypsy populations“ In Ethnicities. 14 (6). DOI: 10.1177/1468796814542180

ROOT, M. P. 1992. Racially mixed people in America. London: SAGE.

TAJFEL, H.-TURNER, J. C. (1986) The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel and W. Austin (Eds.): Psychology of intergroup relations. Nelson Hall, Chicago. 181-189. London: Sage Publications.

MUŠINKA, A. et al. Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013. 2014. Bratislava: UNDP.
Dostupné online:
<http://www.minv.sk/?atlas_2013> (1.6.2018)

GILES, H., BOURTHIS, R. Y. & TAYLOR, D. W. 1977. Towards a theory of language in ethnic group relations. In Giles, H. (ed.): Language, ethnicity and interpersonal realitons. New York: Academic Press.

ISSP- Pracovné orientácie 2016 – databáza z výskumu
Dostupné online:
<http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2016001> (1.6.2018)

LAMPL, Z. 2013. Sociológia Maďarov na Slovensku. 1. zväzok. Slovenský a Maďar. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

SODBSO 2011 – údaje dostupné na www.statistics.sk dňa 1.6.2018

WEIS, P. & LAUTERPACHT, H. 1979. Nationality and statelessness in international law. Alpen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff.

12. Prílohy

Príloha č. 1
Podklady Štatistického úradu SR k vypracovaniu metodiky SODB 2021 k Registrom fyzických osôb

Tab. 1: Prehľad počtu vyplnenosti položky národnosť v rámci ŠP (RFO 2017) za kraje				
Územie	**Kód**	**Celkový počet**	**Počet nevyplnených**	**%**
Bratislavský kraj	SK010	726 065	105 377	14,513
Trnavský kraj	SK021	581 517	56 691	9,749
Trenčiansky kraj	SK022	595 849	55 736	9,354
Nitriansky kraj	SK023	707 541	78 852	11,145
Žilinský kraj	SK031	706 615	60 058	8,499
Banskobystrický kraj	SK032	646 671	66 535	10,289
Prešovský kraj	SK041	823 056	109 212	13,269
Košický kraj	SK042	810 295	99 468	12,276
{null}	{null}	11 622	1 511	-
SPOLU	-	**5 609 231**	**633 440**	-

Tab. 2: Početnosť národností v RFO		
Národnosť	**Počet**	**%**
slovenská	4 737 814	73,021
{null} - nevyplnené	1 153 775	17,782
maďarská	473 615	7,300
česká	51 828	0,799
nezist. neuved.	36 308	0,560
ukrajinská	19 623	0,302
nemecká	1 722	0,027
ruská	1 707	0,026
vietnamská	1 690	0,026
rusínska	1 247	0,019
rómska	922	0,014
poľská	855	0,013
ostatné	846	0,013
bulharská	669	0,010
čínska	558	0,009
srbská	542	0,008
albánska	480	0,007
moravská	451	0,007
chorvátska	349	0,005
rumunská	304	0,005

turecká	235	0,004
macedónska	234	0,004
arménska	228	0,004
slovinská	208	0,003
anglická	162	0,002
bieloruská	122	0,002
talianska	107	0,002
kubánska	85	0,001
rakúska	84	0,001
arabská	77	0,001
sýrska	76	0,001
americká	75	0,001
bosnianska	68	0,001
francúzska	67	0,001
grécka	64	0,001
palestínska	59	0,001
afgánska	53	0,001
iránska	50	0,001
gruzínska	40	0,001
angolská	39	0,001
tadžická	36	0,001
židovská	34	0,001
kanadská	33	0,001
kazašská	33	0,001
moldavská	30	0,000
peruánska	29	0,000
jordánska	29	0,000
indická	28	0,000
egyptská	28	0,000
alžírska	24	0,000
sliezska	24	0,000
sudánska	23	0,000
španielska	22	0,000
holandská	22	0,000
libanonská	20	0,000
austrálska	19	0,000
perzská	19	0,000
izraelská	17	0,000
čiernohorská	17	0,000
tuniská	15	0,000
švajčiarska	14	0,000
líbyjská	11	0,000
kolumbijská	11	0,000

belgická	10	0,000
etiópska	10	0,000
uzbecká	10	0,000
ekvádorská	10	0,000
írska	10	0,000
kurdská	10	0,000
kirgizská	9	0,000
kórejská	9	0,000
mongolská	9	0,000
iracká	8	0,000
paštúnska	7	0,000
marocká	7	0,000
švédska	7	0,000
somálska	7	0,000
brazílska	7	0,000
malgašská	6	0,000
pakistanská	6	0,000
konžská	6	0,000
juhoafrická	6	0,000
jemenská	6	0,000
argentínska	6	0,000
beninská	5	0,000
bangladéžska	5	0,000
malajzijská	5	0,000
kinhejská	5	0,000
svazijská	4	0,000
kuvajtská	4	0,000
tatárska	4	0,000
luxemburská	4	0,000
filipínska	4	0,000
panamská	4	0,000
tanzánska	4	0,000
thajská	3	0,000
mexická	3	0,000
litovská	3	0,000
saudskoarabská	3	0,000
škótska	3	0,000
nigérijská	3	0,000
stredoafrická	3	0,000
sýrska	3	0,000
mandingská	3	0,000
moslimská	2	0,000
azerbajdžanská	2	0,000

osetínska	2	0,000
senegalská	2	0,000
portugalská	2	0,000
sikhská	2	0,000
čečenská	2	0,000
lotyšská	2	0,000
burundská	2	0,000
ivorecká	2	0,000
ghanská	2	0,000
venezuelská	2	0,000
dánska	2	0,000
novozélandská	2	0,000
svätotomášska	2	0,000
abcházska	2	0,000
fínska	1	0,000
bolívijská	1	0,000
zimbabwejská	1	0,000
kamerunská	1	0,000
maltská	1	0,000
estónska	1	0,000
japonská	1	0,000
lužicko-srbská	1	0,000
shónska	1	0,000
keňská	1	0,000
jamajská	1	0,000
cyperská	1	0,000
texaská	1	0,000
dominikánska	1	0,000
ingušská	1	0,000
juhoslovanská	1	0,000
zairská	1	0,000
hebrejská	1	0,000
vojvodinská	1	0,000
svahilská	1	0,000
wolofská	1	0,000
khmérska	1	0,000
tajwanská	1	0,000
bažkirská	1	0,000
nikaragujská	1	0,000
zambijská	1	0,000

Tab.2 Štruktúra osôb s {null} národnosťou v rámci RFO	
Typ osoby v rámci RFO	**Počet**
Občan s trvalým pobytom na území SR	532 622
Občan, ktorý nemá trvalý pobyt na území SR	55 271
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR	120 400
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR	559
Cudzinec bez pobytu v SR, ktorý prišiel do styku s VS	444 692
{null}	231

1 153 775

↓

Tab. 3 Vyplnenosť štátnej príslušnosti u vybraných osôb z Tab. 2	
Typ osoby / štátna príslušnosť	**Počet**
Občan s trvalým pobytom na území SR / SR	532 622
Občan s trvalým pobytom na území SR / iné ako SR	0
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR / SR	75
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR / iné ako SR	120 325
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR / SR	3
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR / iné ako SR	556

653 581

Tab. 5 Početnosť národností v ŠP		
Národnosť	**Počet**	%
slovenská	4 436 013	79,084
{null} - nevyplnené	633 440	11,293
maďarská	444 513	7,925
česká	42 159	0,752
nezist. neuved.	21 324	0,380
ukrajinská	18 283	0,326
vietnamská	1 552	0,028
ruská	1 508	0,027
nemecká	1 371	0,024
rusínska	1 150	0,021
rómska	890	0,016
poľská	760	0,014
ostatné	736	0,013
bulharská	607	0,011
čínska	536	0,010
srbská	462	0,008
albánska	444	0,008
moravská	363	0,006
chorvátska	322	0,006
rumunská	261	0,005
macedónska	217	0,004
turecká	215	0,004
arménska	206	0,004

slovinská	195	0,003
anglická	130	0,002
bieloruská	115	0,002
talianska	83	0,001
kubánska	76	0,001
rakúska	70	0,001
sýrska	68	0,001
bosnianska	64	0,001
arabská	61	0,001
francúzska	60	0,001
grécka	53	0,001
americká	52	0,001
palestínska	49	0,001
iránska	44	0,001
afganská	41	0,001
gruzínska	35	0,001
tadžická	34	0,001
kazašská	30	0,001
angolská	28	0,000
moldavská	27	0,000
jordánska	25	0,000
peruánska	25	0,000
indická	24	0,000
židovská	24	0,000
sliezska	23	0,000
alžírska	23	0,000
sudánska	22	0,000
egyptská	21	0,000
kanadská	18	0,000
španielska	17	0,000
libanonská	16	0,000
perzská	16	0,000
holandská	15	0,000
tuniská	15	0,000
čiernohorská	13	0,000
líbyjská	11	0,000
švajčiarska	10	0,000
ekvádorská	10	0,000
kurdská	10	0,000
kirgizská	9	0,000
mongolská	9	0,000
izraelská	9	0,000
írska	8	0,000

kolumbijská	8	0,000
iracká	8	0,000
uzbecká	8	0,000
somálska	7	0,000
austrálska	7	0,000
paštúnska	7	0,000
marocká	7	0,000
etiópska	6	0,000
juhoafrická	6	0,000
malgašská	5	0,000
argentínska	5	0,000
švédska	5	0,000
malajzijská	5	0,000
brazílska	5	0,000
bangladéžska	5	0,000
kórejská	5	0,000
konžská	4	0,000
pakistanská	4	0,000
tatárska	4	0,000
svazijská	4	0,000
belgická	4	0,000
panamská	4	0,000
nigérijská	3	0,000
mandingská	3	0,000
stredoafrická	3	0,000
thajská	3	0,000
litovská	3	0,000
filipínska	3	0,000
sýrska	3	0,000
škótska	3	0,000
mexická	3	0,000
portugalská	2	0,000
senegalská	2	0,000
osetínska	2	0,000
kuvajtská	2	0,000
azerbajdžanská	2	0,000
moslimská	2	0,000
saudskoarabská	2	0,000
ghanská	2	0,000
burundská	2	0,000
tanzánska	2	0,000
lotyšská	2	0,000
jemenská	2	0,000

kinhejská	2	0,000
venezuelská	2	0,000
svahilská	1	0,000
jamajská	1	0,000
cyperská	1	0,000
sikhská	1	0,000
estónska	1	0,000
dominikánska	1	0,000
texaská	1	0,000
japonská	1	0,000
maltská	1	0,000
wolofská	1	0,000
khmérska	1	0,000
nikaragujská	1	0,000
bolívijská	1	0,000
bažkirská	1	0,000
tajwanská	1	0,000
vojvodinská	1	0,000
beninská	1	0,000
abcházska	1	0,000
svätotomášska	1	0,000
zairská	1	0,000
novozélandská	1	0,000
zimbabwejská	1	0,000
lužicko-srbská	1	0,000
dánska	1	0,000
shónska	1	0,000
keňská	1	0,000
ivorecká	1	0,000
juhoslovanská	1	0,000
hebrejská	1	0,000
fínska	1	0,000
zambijská	1	0,000
kamerunská	1	0,000
čečenská	1	0,000

Tab. 2 Štruktúra osôb s {null} národnosťou v rámci ŠP	
Typ osoby v rámci RFO	**Počet**
Občan s trvalým pobytom na území SR	513 472
Občan, ktorý nemá trvalý pobyt na území SR	295
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR	117 104
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR	545
Cudzinec bez pobytu v SR, ktorý prišiel do styku s VS	1 861
{null}	163

633 440

↓

Tab. 3 Vyplnenosť štátnej príslušnosti u vybraných osôb z Tab. 2	
Typ osoby / štátna príslušnosť	**Počet**
Občan s trvalým pobytom na území SR / SR	513 472
Občan s trvalým pobytom na území SR / iné ako SR	0
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR / SR	74
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR / iné ako SR	117 030
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR / SR	3
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR / iné ako SR	542

631 121

↓

Tab. 4 Prienik cudzincov medzi ECU 2016 a ŠP (RFO 2017)			
Cudzinec prihlásený na pobyt v SR	117 104		
Cudzinec, ktorému bol pridelený azyl na území SR	545		
Spolu cudzinci v ŠP (RFO 2017)	117 649		
	∩	=	87 094
Cudzinci v ECU 2016	91 704		

Tab. 6 Veková štruktúra osôb s {null} národnosťou v RFO 2017				
Veková skupina	Počet nevyplnených	Počet vyplnených	Spolu	Podiel nevyplnených v %
0 - 4	263 576	26 677	290 253	90,809
5 - 9	199 739	87 783	287 522	69,469
10 - 14	52 514	212 040	264 554	19,850
15 - 19	5 982	264 362	270 344	2,213
20 - 24	9 361	312 308	321 669	2,910
25 - 29	13 908	383 304	397 212	3,501
30 - 34	16 516	422 047	438 563	3,766
35 - 39	15 502	446 068	461 570	3,359
40 - 44	13 912	445 959	459 871	3,025
45 - 49	11 984	367 123	379 107	3,161

50 - 54	9 193	361 079	370 272	2,483
55 - 59	6 743	360 379	367 122	1,837
60 - 64	4 885	369 432	374 317	1,305
65 - 69	3 707	312 209	315 916	1,173
70 - 74	2 089	208 847	210 936	0,990
75 - 79	1 110	152 555	153 665	0,722
80 - 84	560	99 588	100 148	0,559
85 - 89	278	59 058	59 336	0,469
90 - 94	147	25 118	25 265	0,582
95 - 99	45	11 243	11 288	0,399
100 - 104	7	7 135	7 142	0,098
105 - 109	2	10 661	10 663	0,019
110 - 114	1	8 347	8 348	0,012
115 - 119	0	6 302	6 302	0,000
120 - 124	0	3 260	3 260	0,000
{null}	1 679	12 907	14 586	11,511
SPOLU	**633 440**	**4 975 791**	**5 609 231**	-

Príloha č. 2
Podklady Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku
Juraj Kuruc

Podnety Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity k SODB 2021

1. Explicitné zmienenie možnosti označiť viac etnických[31] identít.

SODB, tak ako stanovisko ÚSVRK vychádza zo subjektivistického pojatia konštruktivistického resp. kultúrneho modelu identít v opozícii voči primordiálnemu modelu. Vyplývajúc zo súčasnej postmodernej paradigmy náhľadu na identity (viď. Barth 1969, Gazer, Moynihan 1962, Brubaker 2006, Tajfel, Turner 1986) už viac nie je udržateľná sebaidentifikácia jednotlivca k exkluzívnej etnickej identite.

Mnohoznačnosť identity vychádza z jej relačnosti a fluidity, t. j. jej nositeľ volí kým sa najviac cíti byť v konkrétnej situácií. Určujúcim aspektom pri (ne)zvolení si identity býva práve kolektívna skúsenosť s rasizmom. Negatívne stereotypy o etnických menšinách môžu byť dôvodom uprednostňovania jednotlivcov etnických identít ústredných sociálnych skupín (Maria P. Root 1992). Toto je zvlášť nutné zohľadňovať v diskusii o príslušnosti k identitám spájaným so sociálnym vylúčením, ako je napríklad rómska identita. Príslušnosť k rómskej identite ako k primárnej tak môže byť stigmatizovaná a stigmatizujúca. Možnosť identifikovať nielen jednu exkluzívnu identitu zvyšuje šancu prihlásiť sa k viacerým identitám. To je kľúčové pri prihlasovaní sa k identitám spájajúcim sa s predsudkami.

Nielen z týchto východísk, ale aj z ďalších akademických prác vychádzajú praktické odporúčania k otázke zisťovania etnických identít v metodológií European Social Survey (Billiet) upozorňujúce na potrebu zamedziť využívaniu exkluzívnych modelov etnických identít (buď Róm/Rómka, alebo Slovák/Slovenka) v súčasnom výskume v Európe. Naopak, odporúčania sa vzťahujú ku taxatívnemu vymenovaniu rôznych etnických identít, kedy sú respondenti explicitne vyzvaní prihlásiť sa k identitám, s ktorými sa stotožňujú. Takáto možnosť zároveň plne korešponduje s odporúčaniami štvrtej hodnotiacej správy o Slovenskej republike Poradného výboru pre rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín zo dňa 3. 12. 2014, s ktorými sa stotožňujeme, kde sa uvádza: „Zoznam možných odpovedí (o národnostných menšinách, pozn. aut.) na otázky týkajúce sa identity by mal byť otvorený a nie uzavretý a možnosť uviesť viacero príslušností by mala byť výslovne uvedená.“

Na vyššie uvedené trendy reagujú aj okolité štáty (Česká republika, Maďarsko) realizujúce sčítania obyvateľstva, ktoré v sčítacích formulároch explicitne zmieňujú možnosť viacnásobnej etnickej identity.[32] Skúsenosť z Maďarska, ktoré reformulovalo sčítacie formuláre tak, aby explicitne zmieňovali možnosť viacnásobných etnických identít, ukazuje na zvyšovanie reliability získaných dát v zmysle znižovania rozdielu medzi sociologickými odhadmi počtu Rómov a Rómiek a počtom Rómov a Rómiek, ktorí sa k danej identite prihlásili.[33] Výsledky ukázali, že došlo k dramatickému nárastu obyvateľov, ktorí sa prihlásili k rómskej menšine (z 205 000 v roku 2000, 315 000 v roku 2011). Takéto výsledky sú

[31] V texte je využívané prídavné meno *etnický* ako synonymické k vzťahujúce sa k etnicite, národnosti, či rase.
[32] Viď sčítací formulár ČR
(Prístupný:https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/CZE2011czin.pdf)
[33] Pre účely daného vyjadrenia širšie netematizujeme rozličné metodologické postupy k zisťovaniu počtu príslušníkov rôznych identít, ale (ako je uvedené v úvode) stotožňujeme sa s prístupom SOBD v subjektivistickom pojatí identít, kedy sme si vedomí iných prístupov a aj nevyhnutného rozdielu v početnosti v prípade pripisovanej a sebadeklaratívnej identity.

štatisticky významné, i keď môžu byť čiastočne ovplyvnené sprievodnou osvetovou kampaňou (Messing 2014).

Zároveň považujeme za nutné reflektovať, že aj maďarské dáta potvrdzujú vzťah medzi znižujúcou sa mierou hlásenia sa k menšinovým identitám spolu so zhoršujúcim sa socio-ekonomickým postavením. (Simonovits, Kézdi in Messing 2014). Najchudobnejší obyvatelia sa tak s väčšou pravdepodobnosťou prihlásili k identite ústrednej štátnej skupiny, i keď ústrednou skupinou – majoritou, by boli považovaní za členov rómskej menšiny. Zvyšovanie validity a reliability etnických dát vo vzťahu k etnicite je kľúčové pri zisťovaní komplexných dát vzťahujúcich sa k ľuďom, či nehnuteľnostiam.

Navrhované opatrenie môže byť ďalším krokom k napĺňaniu odporúčaní Výboru na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie OSN (ďalej Výbor) v Záverečných pripomienkach k jedenástej a dvanástej periodickej správe Slovenska z 8. decembra 2017 na zlepšenie zberu dát zameraných na etnické zloženie obyvateľstva. Je nutné zmieniť, že Výbor špecificky a viacnásobne uvádza nutnosť zabezpečovať spoľahlivé dáta o rómskej menšine.

Na základe vyššie uvedeného odporúčame zmeniť znenie otázky č. 20 v sčítacom formulári A. Údaje o obyvateľovi na „Národnosť/etnicita (môžete označiť viac možností)“.

Zdroje

BARTH,F. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries.* Boston: Little, Brown and Company.

BILLIET, J. *Questions about National , Subnational and Ethnic Identity* In. European Social Survey. *Core Questionnaire Development.* Prístupné: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_national_ethnic_identity.pdf

BRUBACKER, R. 2006. *Ethnicity without groups.* Cambridge: Harvard University Press.

GAZER, N., MOYNIHAN, D. 1962. Beyond the Melting Pot: the Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City. Cambridge: Harvard University Press.

MESSING, V. 2014. „Methodological puzzles of surveying Roma/Gypsy populations“ In Ethnicities. 14 (6). DOI: 10.1177/1468796814542180

ROOT, M. P. 1992. *Racially mixed people in America*. London: SAGE.

TAJFEL,H.-TURNER,J.C. (1986) The social identity theory of intergroup behavior. In.: S.Worchel and W.Austin (Eds.): Psychology of intergroup relations. Nelson Hall, Chicago. 181-189). London: Sage Publications.

Viacnásobná národnostná identita

Úvod

Právo slobodne sa rozhodovať o svojej národnosti patrí medzi základné práva a slobody garantované Ústavou Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. V zmysle Čl. 12 ods. (3): *„Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodňovaniu.“* Nikomu pritom nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody (Čl. 12 ods. (4) Ústavy).

Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu ďalej v Čl. 33 ustanovuje, že príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu. Uvedené ustanovenie je garanciou práva jednotlivcov na slobodu rozhodovania sa v otázke vyjadrenia vlastnej národnosti, pričom príslušnosť k niektorej národnostnej menšine alebo etnickej skupine nemôže byť dôvodom na nerovné zaobchádzanie, prípadne na ujmu jednotlivca. V zmysle Čl. 34 Ústavy sú ďalej príslušníkom národnostných menšín alebo etnických skupín zaručené ďalšie práva súvisiace s ich národnostnou identitou a materinským jazykom, pričom podrobnosti ich výkonu ustanovuje zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín. Takáto ústavno-právna úprava pritom vychádza z viacerých medzinárodných zmlúv a dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Právo konať vo svojom jazyku je garantované v prípade súdneho konania, resp. v trestnom konaní a to na trovy štátu, aj keď v tomto prípade táto zásada nesúvisí priamo s právami národnostných menšín, ale s právom jednotlivca na spravodlivý súdny proces, súdnu a inú právnu ochranu a pod.:[34]

1) Viacnásobná národnostná identita

V súvislosti s prípravou metodiky sčítania obyvateľov, domov a bytov je žiaduce samostatne zohľadňovať aj prípady viacnásobnej národnostnej identity. Môže ísť napr. o situácie kedy dotazovaný človek pochádza z národnostne či etnicky zmiešaného prostredia a teda jeho prihlásenie sa iba k jednej národnosti nemusí byť úplne v súlade s jeho vnútorným vnímaním svojej identity. Dôvodom je tiež potreba prehĺbenia poznatkov o národnostných menšinách, ako aj čoraz častejšie prípady, kedy občania Slovenskej republiky určitý čas žijú v zahraničí, vytvárajú partnerské zväzky s občanmi iných štátov a podobne. Vychádzame pritom z predpokladu, že národnosť je v zásade vnútorné presvedčenie jednotlivca, ktoré je spravidla ovplyvnené jeho pôvodom a prostredím, v ktorom žije. Možnosť uvedenia dvoch národností by bola zároveň v plnom súlade s ústavným právom definovaným v Čl. 12 Ústavy Slovenskej republiky, v zmysle ktorej má každý právo slobodne sa rozhodovať o svojej národnosti.

[34] § 155 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok:
(1) Každý má právo konať pred súdom v materinskom jazyku alebo v jazyku, ktorému rozumie. Súd je povinný stranám zabezpečiť rovnaké možnosti uplatnenia ich práv. S prihliadnutím na povahu a okolnosti veci priberie súd tlmočníka.
(2) Trovy spojené s tým, že strana koná v materinskom jazyku alebo v jazyku, ktorému rozumie, znáša štát. Právo na tlmočníka a prekladateľa patrí tiež medzi základné zásady trestného konania (§ 2 ods. (2) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok), pričom nie je podstatné či ide o občana Slovenskej republiky alebo cudzieho štátneho príslušníka.

Príklad:
Osoba, ktorá by ako svoju národnosť uviedla: rómska a maďarská, by sa pri sčítaní obyvateľov v danej obci počítala tak do množiny obyvateľov rómskej národnostnej (resp. etnickej) menšiny, ako aj do množiny obyvateľov maďarskej národnostnej menšiny.

2) **Používanie jazykov národnostných menšín v zmysle zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín**

V zmysle ostatného sčítania obyvateľov, domov a bytov (2011), sa občania, resp. obyvatelia Slovenskej republiky prihlásili k týmto národnostiam[35]:

Národnosť	Muži	Ženy	Spolu
Slovenská	2 102 887	2 249 888	4 352 775
Maďarská	220 672	237 795	458 467
Rómska	53 721	52 017	105 738
Rusínska	16 571	16 911	33 482
Ukrajinská	2 926	4 504	7 430
Česká	13 091	17 276	30 367
Nemecká	2 526	2 164	4 690
Poľská	1 132	1 952	3 084
Chorvátska	599	423	1 022
Srbská	492	206	698
Ruská	627	1 370	1 997
Židovská	390	241	631
Moravská	1 664	1 622	3 286
Bulharská	601	450	1 051
Iná	6 411	3 414	9 825
Nezistená	203 462	179 031	382 493
Spolu	2 627 772	2 769 264	5 397 036

Ide spolu o 13 konkrétnych národnostných menšín (nepočítajúc príslušníkov slovenskej národnosti) a nám neznámy počet príslušníkov ostatných, v Slovenskej republike žijúcich obyvateľov hlásiacich sa k niektorej inej národnosti.

V zmysle aktuálnej legislatívy majú príslušníci národnostnej menšiny právo na používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku v obci vtedy, ak v dvoch po sebe nasledujúcich sčítaniach obyvateľov je v obci viac ako 15 % obyvateľov príslušnej národnostnej menšiny.

3) **Legislatíva operujúca s údajom typu „počet osôb patriacich k národnostnej menšine“.**

<u>Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín</u>
Upravuje používanie jazyka národnostných menšín v úradnom styku v prípade občanov Slovenskej republiky patriacich k národnostnej menšine.

[35] https://census2011.statistics.sk/tabulky.html

Nariadenie č. 221/1999 Z. z. (zoznam obcí kde jedna menšina tvorí min. 20 % obyvateľov)
Ako s ním operuje: Nariadenie len taxatívne pomenuje obce. Zoznam sa bude aktualizovať v zmysle podmienok ustanovených v Zákone o používaní jazykov národnostných menšín.
Dopad multi: prostredníctvom z. č. 184/1999 Z. z.

Nariadenie č. 535/2011 Z. z. (k zákonu o používaní jazykov národnostných menšín)
Ako s ním operuje: Rozpisuje a interpretuje z. č. 184/1999 Z. z..
Dopad multi: Nepriamo cez z. č. 184/1999 Z. z.

Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku
Ako s ním operuje: Určuje priestor pre používanie národnostných jazykov – ten špecifikuje potom zákon o používaní jazykov národnostných menšín.
Dopad multi: Žiadny.

Zásady vlády č. 593/2009 Z. z. (o štátnom jazyku)
Ako s ním operuje: Rozpisuje a interpretuje z. č. 270/1995 Z. z.
Dopad multi: Žiadny

Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám
Ako s ním operuje: Je to analógia zákona o menšinových jazykoch – určuje rozsah informácií, ktoré majú byť publikované v menšinovom jazyku ak v obci menšina má právo na používanie menšinového jazyka v oficiálnom styku.
Dopad multi: Rovnako ako v prípade zákona o používaní jazykov národnostných menšín.

Vyhláška č. 126/2017 Z. z. (o vzdelávaní štátnych zamestnancov)
Ako s ním operuje: Upravuje jazykové vzdelávanie štátnych zamestnancov, ktorí fungujú v prostredí kde sú použiteľné menšinové jazyky.
Dopad multi: V praxi žiadny**,** nepriamo cez zoznam obcí a zákon o používaní jazykov národnostných menšín.

Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach
Ako s ním operuje: Stanovuje povinnosť knižníc v obciach, kde žijú národnostné menšiny, zohľadniť túto skutočnosť pre budovaní knižničného fondu.
Dopad multi: Žiadny, zákon nehovorí o počtoch obyvateľov.

Zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej
Ako s ním operuje: Deklaruje úlohu MS pri posilnení vzťahu ľudí z menšín k slovenskej národnej kultúre.
Dopad multi: Žiadny, zákon nehovorí o počtoch obyvateľov.

Zákon 532/2010 Z. z. o RTVS
Ako s nim operuje: Hovorí o tom, že RTVS má vyvážiť časový rozsah programov pre národnostné menšiny podľa etnického zloženia obyvateľstva – nie iba na zákonom „uznané" menšiny, ale celkové etnické a národnostné zloženie (a teda napr. aj s prihliadnutím na srbskú či ruskú menšinu, bez ohľadu na to, že tieto jazyky nie sú zákonom uznané ako jazyky národnostných menšín.

Dopad multi: V praxi žiadny, RTVS totiž neoperuje priamo s číslami so Sčítania pri rozdelení priestoru pre menšiny vo svojom vysielaní. Podiely jednotlivých menšín vo vysielaní sú určené manažérskym rozhodnutím na báze všeobecného pochopenia situácie.

Zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín
Ako s ním operuje: Pri tvorení proporčného rozdelenia zdrojov Fondu boli zohľadnené aj údaje o národnostnom a jazykovom zložení obyvateľstva SR.
Dopad multi: V praxi žiadny, zákon totiž neobsahuje žiadne mechanizmy na zmenu podielov jednotlivých menšín. Rozdelenie peňazí nie je proporčné – viď. napr. rómsku národnostnú menšinu –, každá novelizácia zákona si musí vytvoriť vlastné mechanizmy na premyslenie rozdelenia zdrojov medzi menšinami. Môžu a nemusia pritom využiť aj údaje zo sčítania, a to nezávisle od metodiky sčítania.

Zákon č. 245/2008 Z. z. školský zákon
Ako s ním operuje: Zákon uvádza niekoľko práv príslušníkov národnostných menšín využiť svoj jazyk v školskom systéme a výučbe.
Dopad multi: V praxi žiadny, zákon sa nespolieha na Sčítanie. Jazykové práva sú realizované v školách s vyučovacím jazykom menšiny, ktoré nevznikajú na základe údajov zo Sčítania.

Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve
Ako s ním operuje: Určuje prípady, kedy môže byť meno školy uvedené v menšinovom jazyku. V prípadoch, ak v obci je podiel národnosti nad 20%, sídlo školy sa uvedie aj v menšinovom jazyku.
Dopad multi: V praxi sa to týka najmä maďarskej národnostnej menšiny (ostatné menšiny majú len málo škôl), multietnicita neohrozuje interpretáciu a vykonateľnosť opatrenia.

Zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách
Ako s ním operuje: Umožňuje príslušníkom národnostných menšín si prepísať svoje meno zo slovenského ekvivalentu (spred roka 1993) na menšinovú verziu.
Dopad multi: Žiadny, je to na základe sebaidentifikácie ako člena menšiny.

Zákon č. 365/2004, antidiskriminačný zákon
Ako s ním operuje: Zakazuje diskrimináciu na základe národnosti alebo etnicky.
Dopad multi: Žiadny, tieto práva sú nadobudnuté individuálne a platia na každého rovnako.

4) **Legislatíva operujúca iba s údajom typu „jazyk národnostných menšín".**

Zákon č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení
Ako s ním operuje: Vymedzuje práva a povinnosti obcí pri používaní menšinových jazykov.
Dopad multi: Žiadny, práva a povinnosti nie sú definované na základe počtov obyvateľov ktorí využívajú národnostný jazyk.

Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii
Ako s ním operuje: Vymedzuje potrebu zabezpečiť používanie aj jazykov národnostných menšín v súlade s predpismi.
Dopad multi: Žiadny.

Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv

Ako s ním operuje: Občan má možnosť komunikovať s ombudsmanom vo svojom rodnom jazyku a to bezplatne.

Dopad multi: Žiadny, je to individuálne právo každého občana.

Zákon č. 160/2015 Z. z. civilný sporový poriadok

Ako s ním operuje: Zákon ustanovuje, že každý má právo konať pred súdom v materinskom jazyku alebo v jazyku, ktorému rozumie.

Dopad multi: Žiadny, je to individuálne právo každého občana.

Príloha č. 3

Podklad Ministerstva spravodlivosti SR k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku

JUDr. Kristína Kročková, Odbor ľudských práv

Cenzus členské štáty Európskej únie a európske štáty

Členské štáty Európskej únie a európske štáty využili v roku 2011 pri sčítaní obyvateľov rôzne denominanty pre určenie zloženia obyvateľov z hľadiska národnostnej príslušnosti/príslušnosti k etnickej skupine, alebo migrácie. Medzi najčastejšie opakujúce sa prvky týkajúce sa pôvodu sa vyskytuje krajina narodenia (Estónsko, Veľká Británia, Írsko, Poľsko, ČR, Rakúsko, atď.), krajina narodenia rodičov/prarodičov. Spoločné je taktiež zisťovanie *nationality/citizenship* ako štátneho občianstva, kde bol umožnený výber alebo uvedenie viacerých štátnych občianstiev (napríklad v Nemecku).

Nemecko sa sústredilo na zisťovanie migrácie na základe uvádzania prisťahovania sa do krajiny, alebo prisťahovania matky do krajiny bez ďalšej špecifikácie a zamerania sa na národnostnú/etnickú príslušnosť. Obdobne tak Poľsko rozlišovalo príchod do krajiny. Estónsko sa zameriavalo na miesto narodenia tak rodičov ako aj starých rodičov.

Podľa Európskej komisie otázky miesta narodenia či migračnej histórie sú považované za objektívne kritéria, ktorých úlohou je určiť etnickú príslušnosť a vystupujú ako zástupcovia pre určenie etnického pôvodu v prípadoch, ak absentujú otázky s dobrovoľnou odpoveďou zamerané na národnostnú/etnickú príslušnosť založené na sebaidentifikácii. Európska komisia vo svojej správe skonštatovala, že len niektoré štáty sa zameriavajú na otázku národnosti/etnickej príslušnosti. Z týchto len niekoľko neumožňuje voľbu viacerých príslušností (Slovensko, Rumunsko, Estónsko).[36] OSN v tomto ohľade odporúča štátom, aby umožnili výber viacnásobnej príslušnosti práve s ohľadom na sebaidentifikáciu.[37]

Pri určovaní národnosti (okrem vyššie spomenutých alternatívnych zástupcov) ako indikátory slúžia otázky týkajúce sa príslušnosti na základe sebaidentifikácie a otázky týkajúce sa materinského jazyka. Terminológia jednotlivých krajín sa líši vzhľadom na rozdielne prístupy ako aj historické konotácie spájané s niektorými pojmami.

Jednotlivé krajiny využívajú tak ekvivalent pre slovenskú národnosť – *nationality* (Poľsko, ČR, Maďarsko, Bielorusko) ako aj etnicitu – *ethnic group, ethnic and cultural background, ethnic origin* (Veľká Británia, Írsko, Chorvátsko, Bulharsko, Albánsko, Srbsko).

Veľká Británia v tomto ohľade umožňuje uvedenie možnosti *mixed*, kde dotknutá osoba môže zvoliť kombináciu, alebo uviesť vlastnými slovami (napr. aj Írsko) svoju národnostnú príslušnosť.

Maďarsko a Poľsko zvolilo cestu kladenia dvoch otázok – prvej zameranej na národnosť (možnosť výberu z uvedených možností) a doplňujúcej dotazujúcej sa na ďalšiu národnosť

[36] FARKAS, I. Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union. Data Colletion in the filed of ethinicity. (Brussels: European Commission, 2017).

[37] Department of Economic and Social Affairs Statistics Division, Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Revision 2 (New York: United Nations, 2008), para. 2.162.

(možnosť výberu alebo uvedenia inej), čím je umožnená voľba dvoch národností. Česká republika v otázke národnostnej príslušnosti umožnila vypísanie viacerých údajov (bez príkladného uvádzania možností). Chorvátsko umožňuje označenie „Chorvát“ alebo iné s možnosťou uvedenia, obdobne tak umožňuje aj formulár pre Bielorusko a Bulharsko. Srbský formulár je otvorený pre vpísanie možnosti.

V otázke materinského jazyka niektoré štáty uvádzali dve otázky – materinský jazyk a jazyk hovorený doma, alebo nárečie alebo regionálny jazyk.

Estónsko uvádzalo otázku materinského jazyka (na výber z možností a s doplňujúcou otázkou o dialekte alebo nárečí) a otázku iného jazyka. Írsko ako prvú otázku uvádzalo či respondent vie po írsky a ako druhú či jazyk používaný doma je iný ako angličtina alebo írčina. Veľká Británia uvádzala obdobne otázku jazykovej kompetencie v angličtine a následne v jednotlivých častiach krajiny dopĺňala otázkou o regionálnom jazyku (írčina v Severnom Írsku, gaelčina v Škótsku) a inom jazyku hovorenom doma. Luxembursko a Malta vo formulári taktiež uprednostnili uvedenie jazykovej úrovne namiesto otázky materinského jazyka.

Poľsko, Maďarsko, Rakúsko a Bielorusko popri materinskom jazyku uvádzali aj otázku jazyka hovoreného doma. Maďarsko vo svojich odpovediach umožnilo pri oboch otázkach uvedenie dvoch odpovedí. Chorvátsko, Rumunsko, Bulharsko a Česká republika vo formulári uvádzali len otázku materinského jazyka, Česká republika umožnila uvedenie dvoch údajov.

Krajina	**Miesto narodenia**	**Občianstvo**	**Etnická príslušnosť**	**Materinský jazyk**	**Jazyk hovorený doma**	**Poznámka**
Albánsko	áno	áno	áno (voľná odpoveď)	áno	nie	
Belgicko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Bielorusko	áno	áno	áno	áno	áno	
Bosna a Hercegovina	áno	áno	áno (1 odpoveď)	áno (1 odpoveď)	nie	
Bulharsko	áno	áno	áno (1 odpoveď)	áno	nie	
Cyprus	aj rodičov	áno	Ethnic / religious group	plynulý jazyk	nie	
ČR	nie	áno	áno (2 odpovede)	áno (2odpovede)	nie	
Dánsko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Estónsko	aj rodičia a starý rodičia	áno	áno (1 odpoveď)	áno	regionálny jazyk	
Fínsko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Francúzsko	nie	áno	nie	nie	nie	
Grécko	áno	áno	nie	nie	nie	

Holandsko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Chorvátsko	áno	áno	áno (1 možnosť alebo uviesť iné, kde sa vpíše)	áno	nie	
Írsko	áno	áno (možnosť uviesť viacero)	áno (výber mixed)	áno	iný jazyk doma používaný (vrátane znakovej reči)	
Litva	áno	áno	áno (1 odpoveď)	áno	iný jazyk	
Lotyšsko	áno	áno	áno (1 odpoveď, vypísať)	nie	áno + denné používanie podskupiny jazyka	
Luxembursko	aj rodičov	áno	nie	nie	nie	jazyk najlepšie hovorený + jazyk v ďalšom poradí
Maďarsko	áno	áno	2 otázky	áno (2 odpovede)	áno (2 odpovede)	
Malta	áno	áno	nie	nie	nie	jazyky - vymenované a uviesť jazykovú úroveň
Nemecko	rok migrácie aj matky	áno (viacero odpovedí)	nie	nie	nie	
Poľsko	aj rodičov	aj rodičov	2 otázky	nie	áno	
Portugalsko	áno	áno (viacero odpovedí)	nie	nie	nie	
Rakúsko (2001)	áno	áno	nie	nie	áno	2011 nebol použitý formulár
Rumunsko	áno	áno	áno	áno	nie	
Slovinsko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Srbsko	áno	áno	áno (vypisovacia odpoveď)	áno (vpisovacia odpoveď)	nie	
Španielsko	áno	áno (viacero odpovedí)	nie	nie	nie	

Švédsko	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nebol použitý formulár
Taliansko	aj rodičov	áno	nie	nie	nie	
Veľká Británia	áno	áno	áno (výber mixed)	ovládanie angličtiny	Iný jazyk/regionálne jazyky (vrátane znakovej reči)	

Podklad PhDr. Tatjany Rundesovej k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku.

Zhrnutie praxe v oblasti zisťovania údajov o etnicite a jazyku v Českej, Poľskej a Maďarskej republike

Česká republika – sčítanie v roku 2011

Česká republika v dotazníku uviedla 2 otázky k zisťovaniu národnosti a 1 otázku k zisťovaniu jazyka nasledovne:

Národnosť: umožnila respondentovi uviesť maximálne dve národnosti;

Materinský jazyk: zisťoval sa len jeden národnostný jazyk.

Česká republika odporúča v cenze, ktorý sa bude realizovať v roku 2021, materinský jazyk nezisťovať.

Poľská republika – sčítanie v roku 2011

Poľská republika do dotazníka zaradila pri zisťovaní 2 otázky týkajúce sa národnosti a jednu otázku týkajúcu sa jazyka nasledovne:

Národnosť: otázka č. 1: Aká je vaša národnosť?
otázka č. 2: Cítite príslušnosť aj k nejakej inej národnosti/etnickej skupine?

V prípade obyvateľov, ktorí v sčítacom formulári uviedli príslušnosť k dvom národnostiam/etnickým skupinám, sa v zmysle zákona o menšinách brala do úvahy odpoveď na otázku č. 1.

Materinský jazyk: kládla sa otázka „Jazyk zvyčajne používaný v rodine“.

Maďarsko – sčítanie v roku 2011

Maďarsko do dotazníka zaradilo pri zisťovaní údajov o národnosti 2 otázky a o materinskom jazyku 2 otázky nasledovne:

Národnosť: otázka č. 1: Ku ktorej národnosti/etnickej skupine patríte?
otázka č. 2: Patríte aj k nejakej inej národnosti/etnickej skupine, ako ste uviedli vyššie?

Materinský jazyk: otázka č. 1: Aký je váš materinský jazyk?
otázka č. 2: Akým jazykom hovoríte s rodinnými príslušníkmi a priateľmi?

Pri spracovaní údajov sa počet príslušníkov národnostnej menšiny odvíjal od počtu osôb, ktoré uviedli, že majú danú národnosť alebo mali daný jazyk uvedený ako materinský jazyk alebo ako jazyk, ktorým hovoria s rodinnými príslušníkmi a priateľmi.

Príloha č. 4

Podklad Tatjany Rundesovej k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku

Členka expertnej pracovnej skupiny, Tatjana Rundesová, sa e-mailom obrátila na predstaviteľov národnostných menšín a požiadala ich o zaslanie názoru na koncepciu zisťovania viacnásobnej identity a jazyka a taktiež na názor na alternatívy premenných, ktoré predstavil ÚSVNM. Záver tohto zisťovania je nasledovný:

1. **Koncept zisťovania viacnásobnej národnostnej identity:**
   - 7 národnostných menšín podporuje koncepciu zisťovania viacnásobnej národnostnej etnicity, ktorý presadzuje ÚV, a podporujú zavedenie zmeny, a to konkrétne židovská, nemecká, česká, ruská, ukrajinská, moravská, rómska a maďarská menšina. V prípade maďarskej menšiny boli zaslané dva protichodné názory, kedy jedna zástupkyňa tejto menšiny, pani Klaudia Szekeres, vyjadrila názor v prospech zmeny metodiky sčítania, druhá zástupkyňa, pani Edit Bauer, vyjadrila postoj za zachovanie tradičného konceptu. Väčšina národnostných menšín je za zmenu, avšak väčšina z nich nedokázala presnejšie sformulovať, ako má zmena konceptu vyzerať.
   - 3 národnostné menšiny sú za nezmenený, tradičný koncept sčítania, ktorý sa v SR praktizuje doteraz a ktorý presadzuje aj ŠÚ SR, a to rusínska, srbská a maďarská menšina. Vo všetkých troch prípadoch zaznela argumentácia postoja.

2. **Vyjadrenia konkrétnych zástupcov národnostných menšín k navrhovaným premenným, ktoré predstavil ÚSVNM[38]:**

- **Pavol Bogdan, podpredseda Ústrednej rady Zväzu Rusínov - Ukrajincov Slovenskej republiky**
  Podporuje koncepciu zisťovania viacnásobnej identity, pretože osoba, ktorá vyrastá v zmiešanom manželstve nemusí riešiť dilemu, ktorú národnosť si vybrať. To platí aj pre otázku týkajúcu sa zisťovania jazyka, vzhľadom na to, že jazyk, s ktorým sa dieťa najčastejšie stretáva, nemusí byť len jazyk matky, ale rovnako to môže byť jazyk otca alebo starých rodičov.

- **Dr. Ondrej Pöss, CSc., predseda Karpatskonemeckého spolku na Slovensku**
  Nemecká národnostná menšina navrhuje znenie premenných nasledovne:

  - k otázke č. 20 navrhujú znenie: Aká je vaša národnosť? Cítite príslušnosť aj k inej národnosti?

[38] Pavel Traubner, člen Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny za židovskú menšinu na XXXI. zasadnutí výboru informoval, že sa prikláňa k zisťovaniu viacnásobnej národnosti a etnicity a toto stanovisko poskytol aj pani Rundesovej. Uviedol, že v prípade židovskej národnostnej menšiny je situácia obzvlášť problematická, pretože 90 % z príslušníkov sú Slováci, ale majú aj plné právo prihlásiť sa k židovskej národnosti. Hana Zelinová, členka Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny za českú národnostnú menšinu na XXXI. zasadnutí výboru v súvislosti s výzvou pani Rundesovej uviedla, že česká národnostná menšina dvakrát potvrdzovala, že je za možnosť zisťovania dvoj prípadne viacnásobnú príslušnosť k národnostnej menšine.

- k otázke č. 21 navrhujú znenie: Aký bol jazyk vášho raného detstva? Môžete označiť aj viac možností.
- k otázke č. 22: ponechať nezmenenú.

- **Ján Chúpek – moravská národnostná menšina:**
  Preferuje alternatívu ÚSVNM č. III.

- **Edit Bauer – maďarská národnostná menšina:**
  Prikláňa sa k tomu, aby sa na príslušných otázkach nič nemenilo. Ak sa väčšina predsa len prikloní k zmene, potom by podporila 1. alternatívu, keďže je podľa jej názoru minimalistická. Myslí si, že nie je nutné uvádzať ,,etnicitu" alebo „jazyk raného detstva" do otázok, jednak nič nevyjasnia, skôr naopak, môžu byť mätúce. Ten, kto neprizná druhú národnosť, nemusí vedieť, čo je etnicita. Pojem „jazyk raného detstva" je podľa jej názoru taktiež mätúci, preferuje ponechanie pojmu „materinský jazyk" vzhľadom na to, že je to zaužívaný pojem."

- Moravská a Česká národnostná menšina, sa zhodne vyjadrili v prospech alternatívy č. III.

- Päť menšín neuviedlo žiadnu preferovanú alternatívu.

Príloha č. 5
Stanovisko Tatjany Rundesovej k vypracovaniu metodiky SODB 2021 vo vzťahu k národnosti a jazyku

Sčítanie obyvateľstva sa robí na Slovensku dlhé desaťročia tradičnou metodikou, ktorej základom je, aby sa osoba prihlásila k takej národnostnej identite, ktorú si sama zvolí. Vždy išlo o jednu národnostnú identitu, nikdy nie viac. S takouto metodikou vždy doteraz Slovenskú republiku akceptovali všetky medzinárodné inštitúcie, akceptovali to aj európske inštitúcie pri našom vstupe do EÚ, pretože vedeli, že to má historické opodstatnenie. "Moderný svet" však chce od nás zabudnúť na seba. Zabudnúť na to, kto som, kde som doma a odkiaľ sú moji predkovia. Žiada od nás, aby sme sa prispôsobili trendom, ktorý si stanovil on. Je paradoxné, že krajina ako Slovensko, ktorá má jednu z najtvrdších, ak nie najtvrdšiu azylovú politiku v EÚ a ktorá sa maximálne vzpiera prijať akýchkoľvek - aj riadne za-azylovaných - emigrantov, sa na druhej strane bez relevantného zdôvodnenia prikláňa smerom k otvorenejším podmienkam v národnostnej identifikácii. A teda aj smerom k multiplikovanej národnostnej identite. Ďalším argumentom zástancov zmeny je údajný nárast zmiešaných manželstiev. Kto to podložil argumentmi? Ako stúpol podiel mixovaných manželstiev a stúpol vôbec? Nie je to náhodou úplne marginálne číslo? Rovnako sa predsa registruje aj nárast jednoosobových rodín, kde dieťa vychováva len jeden rodič (a teda otázka viacnásobnej identity nevzniká). Nie je to tak, že sa v praxi v podstate vyrovnáva údajný nárast podielu mixovaných rodín s podielom jednorodičovských rodín? Zozbieral niekto tieto údaje a vyhodnotil ich, ak sa nimi argumentuje v prospech zmeny metodiky sčítania? Je paradoxné, že skomplikovanie sčítania obyvateľstva a následné skomplikovanie zapracúvania výsledkov do verejných politík tohto štátu prichádza v čase odbyrokratizovávania štátnej agendy v najrôznejších smeroch. Mimochodom práve od 1. septembra platí zákon proti byrokracii, ktorý má priniesť (dúfajme) zjednodušenie komunikácie štátu s obyvateľmi. V sčítaní obyvateľstva však ideme presne opačným smerom, k náročnejšiemu a potenciálne zraniteľnejšiemu zberu dát a následne k zvyšovaniu rizika, že sa s dátami bude nerelevantne zaobchádzať kdekoľvek. Štatistický úrad presadzuje doterajší tradičný koncept. Všimnime si, že upozorňuje na to, že v Česku, teda v jednej z troch krajín v našom susedstve, kde sa dala v cenze obyvateľom možnosť vyznačiť už dvojitú národnosť, to využilo len 1,6 % obyvateľov. Navyše – "jednou z identifikovaných nevýhod je náročnosť spracovania. Číselník národností v českom cenze mal celkom 426 jednotlivých kódov a až 4/5 z nich pripadli na rôzne kombinácie dvoch národností," uvádza ŠÚ. Ďalšie krajiny, kde sa umožnila dvojitá národnosť, boli Poľsko a Maďarsko (čo je tiež ďalší údajný argument v prospech zmeny). Vezmime však do úvahy, že napríklad v Maďarsku to treba dať do súvisu s osobitými podmienkami, ktoré nastali po 1. januári 2011 – vtedy začal platiť zákon, podľa ktorého môže každý, kto mal občianstvo na území bývalého Uhorska ako aj jeho potomok, požiadať o maďarské občianstvo, t. j. začal platiť zákon o zjednodušenom prinavrátení občianstva. V médiách to nazvali aj ako "prisvojovanie si občanov iných krajín". Do tohto maďarského konceptu krásne zapadá aj možnosť voliť si dvojitú národnosť. Napokon – aj ŠÚ zdôraznil vo svojej argumentácii, že "v prípade dvojitej národnosti je potrebné počítať aj s poklesom počtu tradičných národnostných menšín (naznačuje to vyššie spomínaný prípad

Českej republiky)...". Nadviažem na to svojím predpokladom, ktorý si dovolím podložiť vlastnými skúsenosťami: človek, ktorý už raz sebe alebo svojmu potomkovi uvedie v sčítaní dvojitú identitu, tým pomyselne "prekročí rubikon" – spôsobí prvé nahlodanie svojej pôvodnej identity. Tým umožní, že o mnoho rokov neskôr, v ďalšom sčítaní, sa jeho národnostne už "nalomený" potomok oveľa ľahšie strasie nánosu pôvodnej identity a z odkrojenej polovice národnostnej menšiny znova odkrojí polovicu a bude si uvádzať už len majoritnú národnosť, lebo ten únik od tradičných národnostných hodnôt zaňho premyslel a rozhodol niekto už dávno pred ním. V tomto väzí moje presvedčenie, že dvojitá národnosť nám tu nebývalým spôsobom naštartuje asimiláciu národnostných, najmä malých autochtónnych národnostných menšín. Už úplne nakoniec – žiadna z troch spomínaných susedných krajín, ktoré umožnili v cenze dvojitú identitu, zatiaľ nevyčíslila dopady, teda nevyhodnotila ani plusy ani mínusy tejto zmeny. Aspoň ja som doteraz takéto argumenty nezachytila. Pokiaľ viem, neexistujú tvrdé dáta v prospech zavedenia zmeny v metodike, neexistuje zosobnená zodpovednosť za prípadné škody, ktoré to môže napáchať vo verejnej politike. A to je podľa mňa problém.

Členka expertnej skupiny za národnostné menšiny Tatjana Rundesová sa zároveň listom obrátila na predstaviteľov národnostných menšín a požiadala ich o názor k otázke zisťovania viac násobnej identity a jazyka. Zhrnutie týchto názorov je uvedené v prílohe č. 4 tejto metodiky.

Príloha č.6
Scenár FOKUSOVEJ SKUPINY (FS)

Na tému

Názory na spôsob zberu údajov o príslušnosti k národnosti a materinskom jazyku pri Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2021 v súvislosti s možným prechodom na uvádzanie viacerých materinských jazykov a príslušnosti k viacerým národnostiam.

Účastníci FS: obyvatelia Košického kraja vo veku 40[39]- 64 rokov s úplným stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním, rovnováha mužov a žien, zastúpenie osôb – príslušníkov národnostných menšín.

Zdôvodnenie výberu vzorky:
Košický kraj a konkrétne mesto Košice má zastúpenie viacerých národnostných menšín. Je dôležité, aby sa účastníci hlásili k niektorej národnostnej menšine, mali skúsenosť s SODB 2011 a mali predpoklady pre posúdenie témy zberu dát o materinskom jazyku a príslušnosti k národnosti.

1. Úvod moderátora (5 minút)
Dobrý deň. Dnes sa budeme rozprávať o téme, ktorá sa týka zisťovania príslušnosti k národnosti pri najbližšom Sčítaní obyvateľov, bytov a domov, ktoré sa bude konať v roku 2021. Posledné sčítanie sa konalo v roku 2011.
Radi by sme sa dozvedeli niečo o Vašich názoroch na:

- vyplňovanie otázky o príslušnosti k národnosti pri sčítaní v roku 2011;
- možné prínosy[40] zisťovania, ak by si obyvatelia v sčítaní 2021 mohli uviesť viac ako jeden materinsky jazyk a viac ako jednu národnosť;
- pre vás najprijateľnejší spôsob vypĺňania otázok o materinskom jazyku a príslušnosti k národnosti

Zaujímajú nás všetky pohľady a názory: pre nás je dôležité poznať ich rôznosť a ich dôvody – v žiadnom prípade nechceme posudzovať ich správnosť alebo nesprávnosť. To však neznamená, že sa medzi sebou nemôžete pustiť do polemiky, Naopak, diskusia medzi Vami je vítaná a nám pomôže lepšie porozumieť veci, ak budete uvádzať argumenty proti určitému názoru či v prospech iného.

Diskusia sa nahráva na kameru, aby nám to pomohlo zapamätať si čo tu bolo povedané. Avšak to, čo sa tu povie, je úplne dôverné. Nahrávku neposkytneme žiadnej inej osobe alebo tretej strane – je len pomôckou pre našu pamäť, aby sme si nemuseli robiť poznámky počas diskusie.

[39] Poznámka technická: Zvýšenie spodnej vekovej hranice sa ukázalo ako nutné, v bratislavskej FG boli samí 30-tnici a nik z nich si nevedel spomenúť, či v roku 2011 oni alebo niekto v ich rodine využili možnosť sčítať sa elektronicky a ani to, či sa vôbec sčítali a kde (väčšina žije v Bratislave menej ako 10 rokov).
[40] Poznámka technická: Slovo „dopady“ som nahradila slovom „prínosy“. Podľa mňa pozitívna forma je na mieste, pretože sa tým sleduje zlepšenie. A nie je prekážkou, teda podľa mňa, aby účastníci FG hovorili o negatívach a aby sa aj moderátor pýtal na možné negatíva. Ale v úvodnom slove by som volila pozitívny výraz „prínos“.

Pri debate nemusíte čakať na moje (moderátorovo) vyzvanie – môžete nadväzovať jeden na druhého, pripadne polemizovať. Len prosím, rozprávajte vždy po jednom – tak, aby to bolo možné v nahrávke rozoznať. Rozprávajte, prosím, dostatočne nahlas, aby sme Vás mohli všetci dobre počuť.

Ak máte mobilné telefóny, prosím, vyberte ich a vypnite.

A teraz jeden po druhom, povedzte, prosím, pár slov o sebe – Vaše krstné meno, Vašu prácu, ak pracujete a niečo ďalšie o Vás: deti, koníčky, odkiaľ ste, atď.

.....UČASTNÍCI SA PREDSTAVUJÚ.....

2. Sčítanie 2011

Posledné sčítanie obyvateľov, domov a bytov bolo v roku 2011. Jeho súčasťou bol zber údajov o materinskom jazyku, najčastejšie používanom jazyku doma a na verejnosti a aj zber údajov o príslušnosti k národnosti.

- Zaujímalo by nás, akú máte skúsenosť s vyplnením týchto otázok, či si ich pamätáte, či ste o nich diskutovali vo svojom okolí.

..... DISKUSIA.....

- Ak ste mali problém napr. s poradím, v akom sa uvádzali jednotlivé národnosti[41] alebo so znením otázky, uveďte prosím detailnejšie.

..... DISKUSIA.....

- Mali ste Vy alebo Vaši blízki obavy z vypĺňania týchto otázok? Ak áno, z akých dôvodov?

..... DISKUSIA.....

- Pomerne veľké percento obyvateľov Slovenska v minulom sčítaní neuviedlo svoju národnosť[42]. Čo si myslíte, že ich k tomu viedlo?

..... DISKUSIA.....

[41] Poznámka pre moderátora: Ak by sa účastníci na to pýtali, poradenie národností v Sčítacom formulári zohľadňovalo ich veľkosť (na prvom mieste, slovenská, potom maďarská, rómska, atď.)

[42] Poznámka pre moderátora: Národnosťou sa rozumie príslušnosť obyvateľa k národu alebo národnostnej/etnickej skupine. V Sčítaní 2011 pre určenie národnosti nebola rozhodujúca materinská reč, ani reč, ktorú obyvateľ prevažne používa alebo lepšie ovláda, ale jeho vlastné rozhodnutie o príslušnosti k národu, národnostnej alebo etnickej menšine. Národnosť detí do 15 rokov sa uvádzala podľa rodičov. Ak sa rodičia hlásili k rôznym národnostiam, uviedla sa národnosť podľa jedného z nich (na základe vzájomnej dohody rodičov).

3. SODB 2021

Budúce sčítanie bude podľa všetkého výnimočné. Od predchádzajúcich sa bude odlišovať vo viacerých ohľadoch. V SODB 2021 sa obyvateľom položí menej otázok, teda bude pre nich časovo menej náročné.
Pre našu debatu je však najdôležitejšie to, že v SODB 2021 by si mohli obyvatelia uviesť viac ako len jeden materinský jazyk (*teda jazyk, s ktorým obyvateľom hovorili rodičia v jeho detstve*). Taktiež budú mať možnosť uviesť viac ako jednu národnosť.
Dôvodom pre toto rozšírenie možností je predovšetkým potreba prehĺbiť poznatky o rôznorodosti spoločnosti v tejto oblasti, čo má viesť k spoľahlivým a komplexným údajom o demografickom zložení obyvateľstva z hľadiska ich príslušnosti k národnosti a používaní jazyka. Takéto údaje sa stanú následne základom aj pre plánovanie politík a konkrétnych opatrení zameraných na ochranu a podporu práv národnostných menšín vrátane ich jazykových práv, ktoré sa odvíjajú od dát zistených pri sčítaní.

3.A Materinský jazyk

- Zaujímalo by nás, aký máte názor na možnosť uviesť viac materinských jazykov v odpovedi na otázku týkajúcu sa materinského jazyka. V čom vidíte prínos takejto možnosti pri odpovedaní na túto otázku? Budú to ľudia pociťovať ako vylepšenie? Ak áno, prečo? Alebo myslíte, že to bude pre nich nejaké obmedzenie?

.....DISKUSIA.....

- Aký máte názor na možné dopady takéhoto zisťovania? Môžeme podľa vás vďaka tomu získať presnejší obraz o jazykovej situácii na Slovensku a potrebách jeho obyvateľov v tejto oblasti?

.....DISKUSIA.....

Moderátor vstupuje do debaty podotázkami, ktorými sa pýta na dôvody pre optimizmus či obavy súvisiace s možnosťou uvádzať viac ako jeden materinský jazyk a na ochotu či schopnosti rôznych kategórií obyvateľov Slovenska pri vypĺňaní tejto otázky.

3.B Viacnásobná národnosť

- Myslíte si, že zisťovanie národnosti je pre všetkých ľudí zrozumiteľné? Mohol by mať niekto s určením svojej príslušnosti k národnosti ťažkosti? Ak áno, tak z akého dôvodu?

..... DISKUSIA.....

- Zaujímalo by nás, aký máte názor na možnosť uvádzať príslušnosť k viacerým národnostiam. Budú podľa vás ľudia vnímať možnosť uvádzať si príslušnosť

k viacerým národnostiam ako prínos, vylepšenie? Ak áno, prečo? Alebo myslíte, že to bude pre nich nejaká komplikácia? Uveďte, prosím, aká.

..... DISKUSIA.....

- Myslíte si, že je možné očakávať obavy alebo nepochopenie zo strany niektorých menšín?

..... DISKUSIA.....

- Aký máte názor na možné celkové prínosy takéhoto zisťovania – môžeme podľa vás vďaka takémuto rozšíreniu možností získať presnejší obraz o situácii na Slovensku v tejto oblasti?

..... DISKUSIA.....

- Čo by mohlo podľa Vášho názoru pomôcť získať realistický obraz národnostného zloženia Slovenska?

..... DISKUSIA.....

Moderátor vstupuje do debaty podotázkami, ktorými sa pýta na dôvody pre optimizmus či obavy ohľadne možnosti uvádzania príslušnosti k viacerým národnostiam a schopnosti rôznych kategórií obyvateľov Slovenska odpovedať na túto otázku.

4. Záver

Blížime sa k záveru našej diskusie.

- Ak sa niektorý účastník počas debaty spontánne zmieni o potrebe vysvetľovacej kampane pre úspešnosť sčítania v tejto oblasti, moderátor na to v závere nadviaže a vyzve ostatných účastníkov na diskusiu o tejto téme, čo by mala takáto kampaň obsahovať, akými prostriedkami by mala byť vedená? Ak nevznikne spontánna situácia, moderátor túto tému otvorí ako osobitnú tému.

.....DISKUSIA.....

- Chceli by ste ešte niečo dodať k téme viacnásobnej identity alebo materinského jazyka pri Sčítaní 2021, alebo k samotnému sčítaniu?

.....DISKUSIA.....

Moderátor poďakuje všetkým za ich čas, prípadne sa riešia administratívne otázky.